

Л.Л. Калініченко

**ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ ТА
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Харків 2010

**МІНІСТЕРСТВО ТРАНСПОРТУ ТА ЗВ'ЯЗКУ
УКРАЇНИ**

**УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ**

**ІНСТИТУТ ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ КАДРІВ**

Л.Л. Калініченко

**ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ ТА
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Харків 2010

УДК 336.717

Калініченко Л.Л. Основи банківської та інвестиційної діяльності: Навч. посібник. – Харків: УкрДАЗТ, 2010. – 206 с.

Навчальний посібник дає змогу ознайомитися з основами інвестиційної діяльності, а також з базовими операціями сучасного вітчизняного комерційного банку, детально аналізуються різні аспекти функціонування банків у системі фінансового ринку: визначається сутність та економічні основи діяльності банків, регулювання відносин банку з клієнтами, організаційна структура банку та управління ним; розглянуто формування, склад і структуру ресурсів комерційного банку та їх розподіл в активні операції; висвітлено операції банків з обслуговування платіжного обороту та основи аналізу банківської діяльності.

Тести, що складені до всього курсу, дають змогу студентам більш ефективно опрацювати навчальний матеріал.

Посібник розрахований на студентів неекономічних спеціальностей всіх форм навчання.

Іл. 6, табл. 25.

Рецензент

проф. А.В. Колесников

ISBN 978-966-2033-20-5

© Українська державна академія залізничного транспорту, 2010.

Л.Л. Калініченко

ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Відповідальний за випуск Калініченко Л.Л.

Редактор Еткало О.О.

Підписано до друку 08.07.10 р.

Формат паперу 60x84 1/16 . Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 10,5. Обл.-вид.арк. 10,75.

Замовлення № Тираж 100. Ціна

Видавництво УкрДАЗТу, свідоцтво ДК № 2874 від. 12.06.2007 р.

Друкарня УкрДАЗТу,
61050, Харків - 50, майдан Фейербаха, 7

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Інститут перепідготовки та підвищення
кваліфікації кадрів

Л.Л.Калініченко

Основи банківської та інвестиційної діяльності

Навчальний посібник

Харків 2010

УДК 336.717

Калініченко Л.Л. Основи банківської та інвестиційної діяльності: Навч. посібник. – Харків , УкрДАЗТ, 2010 – 135 с.

Навчальний посібник розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри «Фінанси» _____ протокол №

Навчальний посібник дає змогу ознайомитися з основами інвестиційної діяльності, а також з базовими операціями сучасного вітчизняного комерційного банку, детально аналізуються різні аспекти функціонування банків в системі фінансового ринку: визначається сутність та економічні основи діяльності банків, регулювання відносин банку з клієнтами, організаційна структура банку та управління ним; розглянуто формування, склад і структура ресурсів комерційного банку та їх розподіл в активні операції; висвітлено операції банків з обслуговування платіжного обороту та основи аналізу банківської діяльності.

Тести, що складені до всього курсу дають змогу студентам більш ефективно опрацювати навчальний матеріал.

Посібник розрахований на студентів неекономічних спеціальностей всіх форм навчання.

ЗМІСТ

1. Сутність та особливості фінансового ринку	5
1.1. Поняття і структура фінансового ринку	5
1.2. Фінансові посередники	8
1.3. Інструменти фінансового ринку	13
Рекомендована література	15
2. Фондовий ринок	16
2.1. Поняття фондового ринку та його учасники	16
2.2. Класифікація цінних паперів	19
2.3. Характеристика основних цінних паперів	22
2.4. Похідні цінні папери	29
Рекомендована література	33
3. Основи інвестиційної діяльності	34
3.1. Поняття та класифікація інвестицій	34
3.2. Інвестиційна діяльність	36
3.3. Сучасний стан інвестицій в Україні	39
Рекомендована література	43
4. Інвестиційна діяльність на валютному ринку	44
4.1. Поняття валютного ринку та учасники валютного ринку	44
4.2. Операції на міжнародному валютному ринку FOREX ...	50
4.3. Особливості маржинальної торгівлі на ринку FOREX ...	54
Рекомендована література	57
5. Сутність та економічні основи діяльності банків	58
5.1. Характеристика банківської системи України	58
5.2. Створення банків та види комерційних банків	60
5.3. Сутність і операції комерційного банку	63
5.4. Регулювання відносин банку з клієнтом	67
Рекомендована література	71
6. Формування ресурсної бази банку	72
6.1. Власні ресурси банку та їх економічна характеристика	72
6.2. Формування депозитних ресурсів банку	75
6.3. Договірне регулювання депозитних операцій	77
6.4. Порядок відкриття вкладних (депозитних) рахунків суб'єктам господарювання та фізичним особам	78
6.5. Нарахування відсотків за депозитами	81
6.6. Система захисту депозитів	84
6.7. Недепозитні операції банку	86
Рекомендована література	88

7. Кредитні операції банку	89
7.1. Поняття та структура банківських активів	89
7.2. Класифікація банківських кредитів	90
7.3. Принципи й умови банківського кредитування	101
7.4. Організація кредитного процесу	102
7.5. Особливості кредитування фізичних осіб	110
7.6. Вартість кредиту	114
Рекомендована література	119
8. Розрахунково-касові операції банків	120
8.1. Основи організації грошових розрахунків	120
8.2. Форми безготівкових розрахунків та способи платежу ...	122
8.3. Порядок відкриття банківських рахунків	129
8.4. Касові операції банків	135
8.5. Міжбанківські розрахунки	138
Рекомендована література	140
9. Вибір банку для обслуговування	141
9.1. Критерії вибору банку	141
9.2. Аналіз банківського балансу	142
9.3. Рейтингова оцінка діяльності банку	145
Рекомендована література	147
Тести для самоконтролю	148
Термінологічний словник	169
Додаток 1. Умови внесення цінних паперів до лістингу	175
Додаток 2. Місце України в міжнародних рейтингах	177
Додаток 3. Історичні факти вдалих інвестицій	178
Додаток 4. Окремі дані про банки України	181
Додаток 5. Приклад договору банківського вкладу	184
Додаток 6. Приклад договору банківського рахунка	186
Додаток 7. Показники для оцінки фінансового стану позичальника	189
Додаток 8. Пам'ятка позичальнику банку за споживчим кредитом	192
Додаток 9. Документи для відкриття поточних рахунків для суб'єктів господарської діяльності	197
Додаток 10. Правила заповнення реквізитів касових документів	199
Додаток 11. Баланс банку Х	202
Додаток 12. Баланс банку У	203
Додаток 13. Національна рейтингова шкала	204

1. СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

1.1. Поняття і структура фінансового ринку.

1.2. Фінансові посередники.

1.3. Інструменти фінансового ринку.

1.1. Поняття і структура фінансового ринку

Фінансовий ринок – це особливий сектор ринку, на якому здійснюється купівля та продаж фінансових активів (інструментів), формуються попит, пропозиція та ціна на всі види фінансових інструментів.

Під фінансовими інструментами розуміють різноманітні види ринкового фінансового продукту, зокрема цінні папери (ЦП), грошові зобов'язання, валюта, ф'ючерси, опціони, депозитні вклади, кредитні договори, страхові поліси тощо.

Суб'єктами фінансового ринку є юридичні, фізичні особи та структури державного управління, які виступають як продавці, покупці та фінансові посередники в операціях купівлі-продажу фінансових активів. Ключовими суб'єктами фінансового ринку є фінансові посередники – банки, інвестиційні компанії, страхові компанії, пенсійні фонди, кредитні товариства тощо. Усі вони спочатку акумулюють у себе кошти, купуючи їх у продавців, а потім від свого імені розміщують їх, пропонуючи покупцям.

На фінансовому ринку виникає дві протилежні ситуації:

1-ша ситуація – в одних суб'єктів ринку з'являються заощадження.

Заощадження – це частина доходів, яка не використовується на купівлю товарів і послуг, сплату податків та інших боргових зобов'язань.

Найбільш розповсюдженою формою заощаджень є нагромадження у вигляді готівки, вклади в банки, придбання цінних паперів;

2-га протилежна ситуація виникає в інших учасників ринку, коли вони позичають гроші, що пов'язано з необхідністю здійснення прямих інвестицій.

Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект.

Завдяки функціонуванню фінансового ринку утворюється механізм передачі коштів від власників заощаджень до позичальників та інвесторів.

Сектори фінансового ринку, якими кошти рухаються від власників заощаджень до позичальників, поділяються на дві основні групи:

- 1) сектор прямого фінансування;
- 2) сектор непрямого фінансування.

У секторі прямого фінансування зв'язки між продавцями і покупцями грошей здійснюються безпосередньо, всі питання купівлі-продажу вони вирішують самостійно один з одним і ризик, пов'язаний з купівлею–продажем грошей, несе продавець. Брокери та дилери виконують технічну роль звичайних посередників, допомагаючи їм швидше знайти один одного. У цьому секторі виділяють два канали руху грошей:

- **канал капітального фінансування**, коли кошти передаються позичальнику для здійснення інвестицій в обмін на право участі у власності на цю фірму. Для цього використовуються як інструмент акції;

- **канал запозичень**, за яким кошти передаються фірмі для здійснення інвестицій в обмін на зобов'язання повернути ці кошти в майбутньому з відсотком, використовуючи для цього як інструмент облігації та інші подібні цінні папери.

У секторі опосередкованого (непрямого) фінансування зв'язки між продавцями і покупцями грошей реалізуються через фінансових посередників, які спочатку акумулюють у себе ресурси, що пропонуються на ринку, а потім продають їх кінцевим покупцям від свого імені. Вони створюють власні зобов'язання й вимоги, які можуть бути самостійними інструментами грошового ринку, зумовлювати появу нових грошових потоків.

За своєю структурою фінансовий ринок складається з декількох взаємопов'язаних та взаємозалежних сегментів, які будемо називати ринками. Основними сегментами фінансового ринку (табл. 1.1) є:

- 1) грошово-кредитний ринок;
- 2) валютний ринок;
- 3) фондовий ринок (ринок цінних паперів);
- 4) ринок фінансових послуг.

Таблиця 1.1

Структура фінансового ринку

Сегменти фінансового ринку	Учасники ринку	Фінансові інструменти ринку	Ціна на ринку
Грошово-кредитний ринок	Центральний банк Комерційні банки	Договір банківського вкладу Договір банківського рахунка Кредитний договір Кредитування рахунка (овердрафт)	Банківський відсоток
Валютний ринок	Центральні банки Комерційні банки Фонди (страхові, пенсійні, інвестиційні, хедж-фонди) Експортери та імпортери Приватні інвестори	Іноземна валюта Національна валюта	Валютний курс
Фондовий ринок	Банки Брокери Дилери Фондові біржі	Боргові зобов'язання (облігації, векселі) Акції Похідні ЦП (опціонні, ф'ючерсні контракти)	Облігаційний відсоток Дисконт Курсова різниця
Ринок фінансових послуг	Страхові компанії Пенсійні фонди Кредитні спілки Інвестиційні фонди Ломбарди Факторингові компанії Лізингові компанії	Страховий поліс	Страхові виплати Пенсійні виплати

1.2. Фінансові посередники

Фінансові посередники – це кредитно-інвестиційні установи, що беруть участь у перерозподілі фінансових ресурсів і поєднують інтереси постачальників і споживачів капіталу.

Функції фінансових посередників:

- 1) акумуляція заощаджень;
- 2) забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів;
- 3) забезпечення ліквідності фінансових внесків;
- 4) перерозподіл ризиків;
- 5) забезпечення рівноваги на ринку капіталів.

За характером посередницьких операцій розрізняється багато видів фінансових посередників: банки, страхові компанії, інвестиційні, фінансові та трастові компанії, пенсійні фонди, кредитні товариства тощо, але всіх їх можна поділити на дві групи:

- 1) банки;
- 2) небанківські фінансові посередники.

Економічна відмінність між ними полягає в тому, що суб'єкти другої групи є чистими посередниками, вони не можуть розмістити в активи більше коштів, ніж самі акумулювали. Банки ж є не тільки звичайними посередниками, а й творцями кредиту, оскільки виконують емісійну функцію.

Коротка характеристика фінансових посередників подана в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Характеристика фінансових посередників

Види фінансових посередників	Характеристика
1	2
1. Комерційний банк	Це юридична особа, яка має виключне право здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення з

Продовження табл. 1.2

1	2
	<p>азначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб</p> <p>Операції комерційних банків на фінансовому ринку</p> <p>Емісійна діяльність (випуск власних цінних паперів). Посередницька діяльність між емітентом цінних паперів та інвесторами. Інвестиційна діяльність (купівля-продаж цінних паперів за свій рахунок). Депозитні операції (збереження і моніторинг руху цінних паперів). Трастові операції (керування цінними паперами без права власності на них). Операції (послуги) під заставу цінних паперів. Кредитні операції</p>
<p>2. Інвестиційний банк</p>	<p>Це кредитно-фінансовий інститут, що спеціалізується на операціях з цінними паперами (випуск, розміщення) з метою залучення додаткових коштів, а також довгострокового кредитування клієнтів, у тому числі держави</p> <p>Функції інвестиційного банку</p> <p>Розміщення цінних паперів на первинному ринку, тобто формування капіталу клієнтів (андерайтинг) Продаж цінних паперів на вторинному ринку</p> <p>Функціональна роль інвестиційного банку</p> <p>Визначає з доручення клієнтів види, умови, розміри і строки емісії цінних паперів Організовує розміщення і вторинний обіг цінних паперів Гарантує ліквідність випущених цінних паперів Пропонує покупцям-інвесторам акції, облігації</p>
Договірні фінансово-кредитні установи	
<p>3. Страхові компанії</p>	<p>Це компанії, що пропонують різні види страхування суб'єктам ринку, інвестують страхові внески й інші платежі у фінансові активи</p> <p>Страхування – це вид цивільно-правових відносин з приводу захисту майнових інтересів громадян і юридичних осіб у випадку походження конкретних явищ, визначених договором або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що</p>

Продовження табл. 1.2

1	2		
	формуються шляхом оплати громадянами і юридичними особами страхових платежів Форми страхування		
	Добровільне страхування	Обов'язкове страхування	
	Відбувається на підставі договору між страхувальником (юридична особа і дієздатний громадянин, що уклав зі страховиком договір страхування) і страховиком (юридична особа у формі акціонерних командитних товариств, що одержали ліцензію на здійснення страхової діяльності)	Установлюється законами України шляхом внесення змін у Закон України «Про страхування». Форми типового договору визначаються Кабінетом Міністрів України	
4. Пенсійні фонди	Це спеціалізовані фінансові установи, що акумулюють кошти і виплачують з них пенсії особам, що мають на це право Недержавний пенсійний фонд – юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства) функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду Види недержавних пенсійних фондів		
	Корпоративний пенсійний фонд	Відкритий пенсійний фонд	Професійний пенсійний фонд
	Засновником є юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб-роботодавців та до якого можуть приєднуватися роботодавці-платники Учасниками цього фонду можуть бути виключно фізичні особи, які знаходяться у трудових відносинах з	Учасниками можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи	Засновниками можуть бути об'єднання юридичних осіб-роботодавців, об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні спілки, або фізичні особи,

Продовження табл. 1.2

1	2	
	роботодавцями-засновниками та роботодавцями-платниками цього фонду	пов'язані за родом їх професійної діяльності Учасниками такого фонду можуть бути виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності (занять), визначеної у статуті фонду
5. Ломбарди	Це кредитні установи, що надають грошову позику під заставу рухомого майна Засоби ломбардів формуються з внесків засновників, прибутку від його діяльності, виторгу від реалізації заставленого майна. Вони також можуть користуватися банківським кредитом	
6. Лізингові компанії	Це фінансово-кредитні формування. Вони займаються купівлею устаткування, машин, транспортних засобів, що дорого коштують, і надають їх в оренду з правом наступного викупу. Ресурси лізингових компаній формуються з власного капіталу і банківських позик. Особливістю лізингового посередництва є те, що в ньому кредитування здійснюється в товарній формі і має довгостроковий характер, що дуже зручно для позичальників	
7. Факторингові компанії	Фінансові посередники, що спеціалізуються на купівлі у фірм права на вимогу боргу. Ці права існують, як правило, у вигляді дебіторських рахунків за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги. Факторинг – це складна фінансова операція, у якій поєднуються елементи кредитування з посередницькими послугами. Тому прибуток від факторингової операції формується з 2 частин - з відсотка на виплачену клієнтові суму і комісію, що розраховується на суму куплених у клієнта розрахункових документів	

Продовження табл. 1.2

1	2		
	Такі компанії, як правило, утворюються при банках і широко користуються позиками цих банків для проведення своїх операцій. Окремі банки самі здійснюють такі операції для своїх клієнтів		
	Інвестиційні фінансово-кредитні установи		
8. Інвестиційні фонди	Це юридичні особи, засновані у формі закритих товариств, що займаються діяльністю в галузі загального інвестування. Вони спочатку акумулюють кошти дрібних приватних інвесторів шляхом випуску власних цінних паперів, а потім розміщують їх в акції інших корпорацій і в державні цінні папери. Доходи фондів формуються з дивідендів і відсотків за цінними паперами (які є в їхніх портфелях) і з курсової різниці цих паперів. Інвестиційні фонди бувають декількох видів: відкритого типу, закритого типу, взаємні фонди грошового ринку		
	Типи інвестиційних фондів		
	Відкритий	Закритий	Взаємні фонди грошового ринку
	Акції фондів даного типу їхні власники мають право продати самому фондові, що зобов'язаний їх викупити	Акції даного типу продаються тільки на вторинному ринку Такі фонди випускають інвестиційні сертифікати, що підлягають перепродажу	Взаємні фонди відкритого ринку характерні тим, що власники їхніх акцій можуть у визначених сумах виписувати чеки на рахунок фонду в банку Тому ці акції одночасно «працюють» як чековий і як високоприбутковий депозит, що робить такі фонди дуже привабливими для інвесторів
9. Фінансові компанії	Це кредитно-фінансові установи, що спеціалізуються на кредитуванні окремих галузей або наданні конкретних видів кредитів, проведенні фінансових операцій. Ресурси фінансових компаній формуються за рахунок		

Продовження табл. 1.2

1	2
	строкових депозитів. Вони акумулюють грошові кошти промислових і торговельних фірм, деяких фінансових установ і меншою мірою населення
10. Кредитні кооперативи	<p>Це посередники, що працюють на кооперативних принципах і спеціалізуються на задоволенні потреб у кредиті своїх членів, переважно підприємств малого і середнього бізнесу будь-якої форми власності, фермерських і домашніх господарств, фізичних осіб. Ресурси їх формуються шляхом продажу паїв своїм членам, стягуванням з них спеціальних внесків, одержання позик у банках, одержання доходів від поточної діяльності</p> <p>Мобілізовані засоби розміщуються насамперед у коротко- і середньострокові позики своїм членам – під відсотки, нижче банківських. Не розміщені в позики засоби товариств можуть зберігатися на дохідних депозитах у банках або інвестуватися в короткострокові цінні папери з високою ліквідністю</p> <p>Крім позик, кредитні кооперативи можуть надавати своїм членам інші послуги – консультативні, брокерські, випускати кредитні картки</p>

1.3. Інструменти фінансового ринку

Існує багато варіантів для інвестиції вільних грошових ресурсів. Можна відкрити депозит у банку й отримати дохід у вигляді депозитного відсотка, можна вкладати гроші в нерухомість, можна купити банківські метали, валюту або придбати цінні папери. Всі ці об'єкти інвестування називають **фінансовими інструментами**, які є різноманітними типами фінансових зобов'язань.

Одним з важливих фінансових інструментів є цінні папери (рис. 1.1). Що ж являють собою цінні папери? Перш за все – право на отримання доходу і зобов'язання цей дохід виплачувати. Цей товар не має власної вартості, але може бути проданий за високою ринковою ціною, тому що цінний папір, маючи свій номінал, становить визначену величину

реального капіталу, вкладеного в реальне підприємство, і його ціна залежить від ринкового попиту і пропозиції. Вона може бути як вище, так і нижче за номінал.

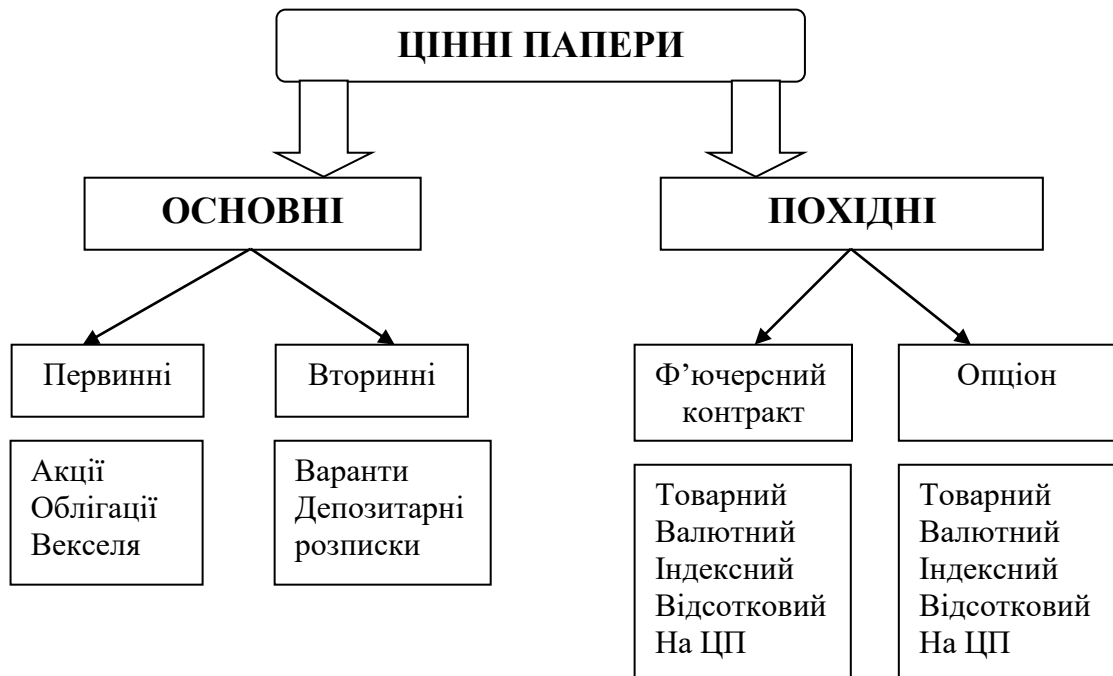

Рис. 1.1. Види цінних паперів

По суті цінний папір – це юридично посвідчене й оформлене свідчення, згідно з яким його власник отримує право на відповідний дохід у майбутньому. Треба завжди пам'ятати, що отримання цінного папера дає не гарантію, а право на матеріальні блага, але не в момент купівлі, а в майбутньому. Тому на фінансовому ринку завжди присутній ризик.

Основними цінними паперами є ті, в основі яких лежать майнові права на той чи інший актив (на товар, валюту, капітал, майно, різні ресурси тощо).

Похідні цінні папери – це фінансові контракти на здійснення угод з базисним активом на відповідну дату в майбутньому. Базисними активами можуть бути товари (зерно, золото, нафта та ін.), основні цінні папери (акції,

облігації), біржові індекси тощо. До похідних цінних паперів також належать ф'ючерсні контракти й опціони.

На фондовому ринку обертаються чотири види основних цінних паперів:

- прості акції корпорацій;
- папери з фіксованим доходом;
- стандартизовані опціони та їх різновиди;
- ф'ючерсні контракти.

Детально їх характеристику розглянемо в наступних темах.

Рекомендована література

1. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-VI.
2. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-XII.
3. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV.
4. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III.
5. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р. № 1057-IV.
6. Положення Кабінету Міністрів України «Про Пенсійний фонд України»: Постанова від 24.10.2007 р. № 1261.
7. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» від 15.03.2001 р. № 2299-III.

2. ФОНДОВИЙ РИНОК

- 2.1. Поняття фондового ринку та його учасники
- 2.2. Класифікація цінних паперів
- 2.3. Характеристика основних цінних паперів
- 2.4. Похідні цінні папери

2.1. Поняття фондового ринку та його учасники

Характеристика фондового ринку

Фондовий ринок (ринок цінних паперів) – сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів).

Учасниками фондового ринку є емітенти, інвестори, саморегулювальні організації та професійні учасники фондового ринку.

Учасники фондового ринку розглянуто в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Учасники фондового ринку

Учасники фондового ринку	Характеристика
1	2
Емітент	Юридична особа, міські ради та держава в особі уповноважених нею органів державної влади, яка від свого імені розміщує емісійні цінні папери та бере на себе зобов'язання щодо них перед їх власниками
Інвестори	Фізичні та юридичні особи, резиденти і нерезиденти, які набули права власності на цінні папери з метою отримання доходу від вкладених коштів та/або набуття відповідних прав, що надаються власнику цінних паперів відповідно до законодавства
Інституційні інвестори	Інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди), інвестиційні фонди, взаємні фонди інвестиційних компаній, недержавні пенсійні

Продовження табл. 2.1

1	2
	фонди, страхові компанії, інші фінансові установи, які здійснюють операції з фінансовими активами в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів
Професійні учасники фондового ринку	<p>Юридичні особи, які на підставі ліцензії, виданої Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, провадять на фондовому ринку таку діяльність</p> <p>брокерська діяльність – укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів (зокрема договорів комісії, доручення) щодо цінних паперів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи</p> <p>дилерська діяльність – укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо цінних паперів від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу</p> <p>андерайтинг – розміщення (підписка, продаж) цінних паперів торговцем цінними паперами за дорученням, від імені та за рахунок емітента</p> <p>діяльність з управління цінними паперами – діяльність, яка провадиться торговцем цінними паперами від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі договору про управління переданими йому цінними паперами та грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери, а також отриманими в процесі цього управління цінними паперами та грошовими коштами, які належать на праві власності установнику управління, в його інтересах або в інтересах визначених ним третіх осіб</p> <p>діяльність з управління активами – професійна діяльність учасника фондового ринку – компанії з управління активами, що провадиться нею за винагороду від власного імені або на підставі відповідного договору про управління активами, які належать інституційним інвесторам на праві власності</p> <p>діяльність з управління іпотечним покриттям – діяльність, що здійснюється за винагороду банком чи іншою фінансовою установою згідно з відповідним договором про управління іпотечним покриттям</p>

1	2
	<p>депозитарна діяльність депозитарію цінних паперів – діяльність з надання послуг щодо зберігання цінних паперів на рахунках зберігачів цінних паперів, а також операцій емітента щодо випущених ними цінних паперів</p> <p>депозитарна діяльність зберігача цінних паперів – діяльність з надання послуг щодо зберігання цінних паперів і їх обслуговування</p> <p>діяльність із ведення реєстру власників іменних цінних паперів – збір, фіксація, обробка, зберігання та надання даних, які складають систему реєстру власників іменних цінних паперів, щодо іменних цінних паперів, їх емітентів і власників</p> <p>діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку – діяльність професійного учасника фондового ринку (організатора торгівлі) із створення організаційних, технологічних, інформаційних, правових та інших умов для збирання та поширення інформації стосовно попиту і пропозицій, проведення регулярних торгів фінансовими інструментами за встановленими правилами, централізованого укладання і виконання договорів щодо фінансових інструментів, у тому числі здійснення клірингу та розрахунків за ними, та розв'язання спорів між членами організатора торгівлі</p> <p>розрахунково-клірингова діяльність – діяльність з визначення взаємних зобов'язань за договорами щодо цінних паперів і розрахунків за ними</p>

Фондовий ринок поділяється на первинний та вторинний.

Первинний ринок цінних паперів – сукупність правовідносин, пов'язаних з розміщенням цінних паперів, тобто відчуження цінних паперів емітентом шляхом договору з першим власником.

Вторинний ринок цінних паперів – сукупність правовідносин, пов'язаних з обігом цінних паперів, тобто переходом права власності на цінні папери і прав за цінними паперами.

Ринок цінних паперів також поділяють на два незалежних один від одного ринки – організований і вільний. Угоди, укладені на фондовій біржі, здійснюються в рамках **організованого ринку**. Допуск цінних паперів та інших фінансових інструментів до торгівлі в рамках організованого ринку здійснюється шляхом їх включення до біржового списку з проходженням процедури **лістингу** (дод. 1). Операції з цінними паперами, що здійснюються між покупцем і продавцем через посередників поза біржею, – це **вільний ринок**. Він не має визначеного місцезнаходження і діє, як правило, через брокерсько-дилерські контори.

2.2. Класифікація цінних паперів

Цінні папери – документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам.

Цінними паперами визнаються права на ресурси, що відповідають таким **вимогам**:

- здатність бути в обігу, тобто продаватись і купуватись на ринку як самостійний платіжний інструмент;
- доступність для обороту як здатність бути предметом громадських угод;
- стандартність як наявність стандартних реквізитів, що робить їх товаром, здатним обертатись на ринку;
- документальність – цінний папір є документ;
- визначення та регулювання державою, що забезпечує зниження ризику за цінним папером та підвищує довіру інвесторів;
- ринковість – нерозривний зв'язок з відповідним ринком та є його відображенням;
- розкриття інформації – забезпечення рівного доступу до розкриття інформації про цінні папери різних емітентів;

- ліквідність – здатність цінного папера бути швидко проданим за ринковою ціною;

- ризик – можлива загроза будь-якого несприятливого результату;

- дохідність – кількісна характеристика цінного папера, що визначає його цінність для інвестора. Дохідність залежить від міри ризику, чим вища дохідність цінного папера, тим вища міра ризику. Дохідність визначається відношенням доходу, отриманого інвестором за час володіння цінним папером, до витрат на його придбання. Дохідність, як правило, визначається у відсотках.

Цінні папери як права на ресурси розглянуто в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Цінні папери як права на ресурси

Вид ресурсу	Відповідний цінний папір
Земля	Заставна, іпотечна облигація
Нерухомість	Заставна, іпотечна облигація, приватизаційний сертифікат
Майновий комплекс	Акція
Продукція	Коносамент, складське свідоцтво
Гроші	Облигація, вексель, депозитний сертифікат, чек, комерційні папери тощо

Цінні папери мають два **види вартості**: номінальну і курсову.

Номінальна вартість (номінал) являє собою ту суму грошей, яку цінний папір забезпечує при обміні його на справжній капітал на стадії його випуску або погашення.

Ринкова вартість цінного папера – це результат його майнових прав. Розраховується як сума капіталізації майнових та інших прав цінного папера.

Ринкова ціна цінного папера – це грошова оцінка його ринкової вартості; розраховується за формулою:

$$\text{Ціна} = \text{Ринкова вартість} \times (1 + \text{Відсоток відхилення ринкової ціни від вартості}).$$

Цінні папери повинні містити передбачені законодавством обов'язкові **реквізити**, які умовно можна розділити на *економічні реквізити*: форма (документарна, бездокументарна); строк існування цінного папера; належність; зобов'язана особа; номінал; надані права, і *технічні реквізити*: номер, адреса, печатка, підписи, найменування обслуговуючих організацій тощо.

Класифікація цінних паперів згідно з українським законодавством наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Класифікація цінних паперів

Класифікаційна ознака	Характеристика
1	2
За порядком розміщення (видачі)	Емісійні – цінні папери, що посвідчують однакові права їх власників у межах одного випуску стосовно особи, яка бере на себе відповідні зобов'язання (емітент). До них належать акції; облігації підприємств; облігації місцевих позик; державні облігації України; іпотечні сертифікати; іпотечні облігації; сертифікати фондів операцій з нерухомістю (ФОН); інвестиційні сертифікати; казначейські зобов'язання Неемісійні – цінні папери, що не належать до розглянутих вище емісійних цінних паперів
За формою існування	Документарна форма цінного папера – сертифікат цінних паперів, що містить реквізити відповідного виду цінних паперів певної емісії, дані про кількість цінних паперів та посвідчує сукупність прав, наданих цими цінними паперами Бездокументарна форма цінного папера – здійснений зберігачем обліковий запис, який є підтвердженням права власності на цінний папір
За формою випуску	На пред'явника – права, посвідчені цінним папером, належать пред'явникові цінного папера Іменні – права, посвідчені цінним папером, належать особі, зазначеній у цінному папері Ордерні – права, посвідчені цінним папером, належать особі, зазначеній у цінному папері, яка може сама здійснити ці права або призначити своїм розпорядженням (наказом) іншу уповноважену особу

1	2
За оборотом	<p>Пайові цінні папери – цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі (крім інвестиційних сертифікатів та сертифікатів ФОН), надають власнику право на участь в управлінні емітентом (крім сертифікатів ФОН) і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента. До пайових цінних паперів належать: акції; інвестиційні сертифікати; сертифікати ФОН</p> <p>Боргові цінні папери – цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання. До боргових цінних паперів належать: облігації підприємств; державні облігації України; облігації місцевих позик; казначейські зобов'язання України; ощадні (депозитні) сертифікати; векселі</p> <p>Іпотечні цінні папери – цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів. До іпотечних цінних паперів належать: іпотечні облігації; іпотечні сертифікати; заставні</p> <p>Приватизаційні цінні папери – цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду</p> <p>Похідні цінні папери – цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів</p> <p>Товаророзпорядчі цінні папери – цінні папери, які надають їхньому утримувачеві право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах</p>

2.3. Характеристика основних цінних паперів

Цінні папери поділяють на два класи:

- основні цінні папери;
- похідні цінні папери, або деривативи.

Основні цінні папери – це цінні папери, в основі яких є майнові права на той чи інший актив (на товар, гроші, капітал, майно, ресурси та ін.). Основні цінні папери у свою чергу можна поділити на дві підгрупи:

1) *первинні цінні папери* – засновані на активах, у число яких не входять самі цінні папери (забезпечені активами), наприклад, акції, облігації, векселі, заставні та ін.;

2) *вторинні цінні папери* – це цінні папери, що випускаються на основі первинних цінних паперів; це цінні папери на самі цінні папери: варанти на цінні папери, депозитарні розписки тощо.

Розглянемо детальніше види основних цінних паперів згідно з українським законодавством.

АКЦІЯ – цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права.

Наприклад, якщо акціонерне товариство емітувало 1 млн акцій, а інвестор має 1000 акцій, то частка власності складає 1/1000 всього, чим володіє ця компанія.

Згідно з українським законодавством, акціонерне товариство розміщує тільки іменні акції виключно в бездокументарній формі.

Акції бувають двох типів – прості та привілейовані.

Привілейовані акції дають право на отримання заздалегідь встановлених дивідендів, але позбавляють права брати участь в управлінні за допомогою голосування під час ухвалення рішень на зборах акціонерів. Частка привілейованих акцій у статутному капіталі українського акціонерного товариства не може перевищувати **25 %**,

Прості (звичайні) акції дозволяють отримувати дивіденди, що визначаються за підсумками господарської діяльності року, і дають право голосу на зборах акціонерів.

Проста акція має два **види вартості**:

1) **номінальна вартість** – паритет, номінал акції. Саме ця вартість закріплюється за акцією в момент її розміщення;

2) **ринкова вартість**, тобто курсова вартість. Визначається величиною попиту і пропозиції, що встановлюються на акцію на ринку.

Купуючи акції, інвестор розраховує отримати **дохід у вигляді**:

- дивіденду;
- зростання капіталізації акції.

Дивіденди – це частка чистого прибутку компанії, що розподіляється між акціонерами. Дивіденди **можуть виплачуватись** у трьох видах:

1) *готівковою сумою*, що виплачується з розрахунку на кожну акцію. Зазвичай виплачуються кожний квартал;

2) *у формі акцій*, тобто дивіденд виплачується не готівкою, а додатковими акціями. Наприклад, оголошено 10 %-й дивіденд у формі акцій. Якщо у власника є 100 акцій, то він отримає додатково ще 10 акцій цієї компанії;

3) *у формі подрібнення* акції. Наприклад, в інвестора є 100 акцій компанії, ринкова вартість яких 50 дол. за одну. Після оголошення подрібнення акцій в пропорції 1:2 в інвестора вже буде 200 акцій. При цьому ринкова вартість складе 25 дол. за штуку. Уся справа в психології. Після подрібнення курс акцій, як правило, зростає так як інвесторам здешевлені акції здаються більш привабливими. І ті, хто придбав папери до подрібнення, виграють.

Зростання капіталізації – друге, окрім дивіденду, джерело доходу. Це збільшення ринкової вартості акції. По суті це основне джерело доходу для активного трейдера. На відміну від інвестора, що купує акції з надією на стабільний дохід від дивідендів, основна ставка трейдера на те, що ринкова вартість придбаних цінних паперів значно зросте, притому в найближчий час.

ОБЛІГАЦІЯ – цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облигації та емітентом, підтверджує

зобов'язання емітента повернути власникові облигації її номінальну вартість у передбачений умовами розміщення облигацій строк та виплатити дохід за облигацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення.

Облигації розміщуються у документарній або бездокументарній формі.

За виплатою облигаційного доходу облигації бувають:

- **відсоткові облигації** – облигації, за якими передбачається виплата відсоткових доходів;

- **цільові облигації** – облигації, виконання зобов'язань за якими дозволяється товарами та/або послугами відповідно до вимог, встановлених умовами розміщення таких облигацій;

- **дисконтні облигації** – облигації, що розміщуються за ціною, нижчою ніж їх номінальна вартість. Різниця між ціною придбання та номінальною вартістю облигації виплачується власнику облигації під час її погашення і становить дохід (дисконт) за облигацією. У результаті, чим ближче дата погашення облигації, тим вище ринкова ціна дисконтної облигації.

Згідно з українським законодавством залежно від емітента облигації підрозділяють:

- на **облигації підприємств** (корпоративні облигації);

- **облигації місцевих** позик, які поділяються на облигації внутрішніх та зовнішніх місцевих позик;

- **державні облигації України**. Державні облигації України можуть бути іменними або на пред'явника і розміщуються у документарній або бездокументарній формі.

За строками державні облигації України можуть бути:

- довгострокові – понад п'ять років;

- середньострокові – від одного до п'яти років;

- короткострокові – до одного року.

За місцем розміщення державні облигації України поділяються:

- на **облигації внутрішніх державних позик** України – державні цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішньому фондовому ринку і підтверджують

зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій;

- **цільові облігації внутрішніх державних позик** України – облігації внутрішніх державних позик, емісія яких є джерелом фінансування дефіциту державного бюджету в обсягах, передбачених на цю мету законом про Державний бюджет України на відповідний рік, та в межах граничного розміру державного боргу.

Основним реквізитом цільових облігацій є зазначення на пряму використання залучених від розміщення таких облігацій коштів;

- **облігації зовнішніх державних позик** України – державні боргові цінні папери, що розміщуються на міжнародних фондових ринках і підтверджують зобов'язання України відшкодувати пред'явникам цих облігацій їх номінальну вартість з виплатою доходу відповідно до умов випуску облігацій.

Рішення про розміщення облігацій зовнішніх та внутрішніх державних позик України та умови їх випуску приймається згідно з Бюджетним кодексом України.

Розміщення, обслуговування та погашення облігацій зовнішніх державних позик України здійснює Міністерство фінансів України, яке може залучати для цього банки, інвестиційні компанії тощо. Продаж облігацій внутрішніх державних позик здійснюється в національній валюті, а облігацій зовнішніх державних позик України – у валюті запозичення. Виплата доходів і погашення державних облігацій України здійснюються грошима або державними облігаціями України інших видів за згодою сторін.

КАЗНАЧЕЙСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ – державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України.

Емітентом казначейських зобов'язань України виступає держава в особі Міністерства фінансів України за дорученням Кабінету Міністрів України. Погашення та сплата доходу за казначейськими зобов'язаннями України гарантується доходами Державного бюджету України.

Казначейські зобов'язання України можуть бути іменними або на пред'явника і розміщуються у документарній або бездокументарній формі. У разі розміщення казначейських зобов'язань України у документарній формі видається сертифікат.

За строками казначейські зобов'язання України можуть бути:

- довгострокові – понад п'ять років;
- середньострокові – від одного до п'яти років;
- короткострокові – до одного року.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ СЕРТИФІКАТ – цінний папір, який розміщується інвестиційним фондом, інвестиційною компанією, компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та посвідчує право власності інвестора на частку в інвестиційному фонді, взаємному фонді інвестиційної компанії та пайовому інвестиційному фонді.

Емітентом інвестиційних сертифікатів виступає інвестиційний фонд, інвестиційна компанія або компанія з управління активами пайового інвестиційного фонду.

Строк розміщення інвестиційних сертифікатів відкритого та інтервального пайових інвестиційних фондів не обмежується.

Інвестиційні сертифікати можуть надавати його власнику право на отримання доходу у вигляді дивідендів. Дивіденди за інвестиційними сертифікатами відкритого та інтервального пайового інвестиційних фондів не нараховуються і не сплачуються.

ОЩАДНИЙ (ДЕПОЗИТНИЙ) СЕРТИФІКАТ – цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання після закінчення встановленого строку суми вкладу та відсотків, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав.

Ощадні (депозитні) сертифікати розміщуються на певний строк (під відсотки, передбачені умовами їх розміщення). Вони можуть бути іменними або на пред'явника. Іменні ощадні (депозитні) сертифікати розміщуються у бездокументарній формі, а на пред'явника – у документарній.

Дохід за ощадними (депозитними) сертифікатами виплачується під час пред'явлення їх для оплати в банк, що розмістив ці сертифікати. У разі дострокового пред'явлення ощадного (депозитного) сертифіката до оплати банк виплачує суму вкладу та відсотки (за вкладами на вимогу), якщо умовами випуску сертифіката не передбачено інший розмір відсотків.

ВЕКСЕЛЬ – цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселеутримувачу).

Види векселя розглянуто в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Види векселя

Вид векселя	Характеристика
1	2
Простий вексель (соло)	Засвідчує зобов'язання позичальника (векселедавця) сплатити позикодавцю (векселеутримувачу) покладений до повернення борг в обумовлений строк
Переказний вексель (тратта)	Випишується векселеутримувачем (трасантом) у вигляді письмового доручення, наказу векселедавцю (трасату) заплатити позичену суму з відсотками третій особі (ремітенту). Тим самим ремітент стає новим векселеутримувачем. Наприклад, кредитор А дав гроші в борг Б, але переказав отриманий від Б вексель на ім'я третьої особи – В, з яким Б і повинен повернути борг. У даній ситуації А – первинний векселеутримувач (трасант), Б – векселедавець (трасат), а В – вторинний векселеутримувач (ремітент)

Продовження табл. 2.4

1	2
Безумовний вексель	Підлягає оплаті готівкою за пред'явленням
Бронзовий вексель ("дутий")	Не має товарного покриття і ніякої цінності, який виставляється підприємцями один одному з метою отримання банківських позичок
Гарантійний вексель	Виданий у забезпечення господарської операції без отримання векселеутримувачем від векседавця зазначеної в ньому суми
Доміцильований вексель	Виданий із застереженням про те, що він підлягає оплаті третьою особою – доміциліантом за місцем проживання платника або в іншому вказаному місці
Казначейський вексель	Випускається державою для покриття своїх витрат
Комерційний вексель	Видається позичальником під заставу товару
Опротестований вексель	Вексель, за яким нотаріально засвідчена векселеутримувачем відмова боржника від оплати
Пред'явничий вексель	Підлягає оплаті негайно на вимогу пред'явника
Терміновий вексель	Вексель з фіксованим строком
Фінансовий вексель	Вексель, що видається одним банком іншому банку для отримання замість нього грошей
Приватний вексель	Вексель, що виписується приватною особою

2.4. Похідні цінні папери

Похідні цінні папери, або деривативи – це бездокументарна форма вираження майнових прав (зобов'язань), що виникають у зв'язку зі зміною ціни, що лежить в основі даного цінного папера біржового активу. До похідних цінних паперів належать: ф'ючерсні контракти (товарні, валютні, відсоткові, індексні тощо), опціони і свопи.

Розглянемо ці деривативи більш детально.

Ф'ючерс – контракт про купівлю або продаж фінансового інструменту за обумовленою ціною в заздалегідь встановлену дату.

Загально прийнято, що між фіксацією умов угоди і виконанням самої угоди проходить більше двох робочих днів, інакше ці угоди відносять до *Тod*, *Тom* і *Spot*.

У ф'ючерсній, як і в будь-якій іншій угоді, беруть участь продавець і покупець, посередник.

Покупець ф'ючерсного контракту (ф'ючерсу) бере зобов'язання купити актив у визначений строк.

Продавець ф'ючерсного контракту бере на себе зобов'язання продати актив у визначений строк.

При здійсненні ф'ючерсної угоди між продавцем і покупцем завжди стоїть посередник – розрахункова (клірингова) палата.

Особливість ф'ючерсних угод полягає в тому, що на момент укладання угоди покупець не здійснює оплату, а продавець не постачає товар. Замість цього покупець і продавець вносять відповідну заставу (депозит, маржа), що є гарантією від відмови тієї чи іншої сторони виконати свої зобов'язання.

Ф'ючерси (ф'ючерсні контракти) купуються і продаються на біржі у вигляді стандартизованих порцій товару або активу, а ці порції називаються контрактами, або **лотами**. У цьому головна відмінність ф'ючерсу від форварду. Форварди укладаються на позабіржовому ринку (наприклад валюта на міжбанківському ринку), тому кількість товару може бути будь-якою і залежить від угоди між покупцем і продавцем.

Поставки за ф'ючерсними контрактами проводяться в обумовлений строк (строки), що називається днем (днями) поставки. Саме в цей день здійснюється обмін грошей на товар. Ф'ючерси мають кінцевий час життя, і після закінчення останнього дня торгів укласти ф'ючерсні угоди на цю дату (виконання контракту) вже не можливо. Встановлюється нова дата і починає торгуватися новий ф'ючерс.

Ціна на ф'ючерс фіксується в момент укладання угоди і не змінюється для покупця і продавця до дня виконання контракту незалежно від того, якими є ціни на базовий актив

(актив, що лежить в основі ф'ючерсу). Саме тому ф'ючерси є основним інструментом хеджування (страхування) валютних ризиків.

До ф'ючерсних угод вдаються багато агентів реального сектора економіки. Одні, наприклад фермери, виробники або закупівельники обладнання, мають на меті зниження ризику, інші – продавці ф'ючерсів, навпаки, в пошуках високих прибутків – беруть на себе великий ризик. Ф'ючерсні ринки по суті справи є оптовими ринками ризику, тобто ринками, де ризик переходить від агентів, «не схильних до ризику», до тих, хто готовий взяти його на себе за певну плату. Таким чином, купівля ф'ючерсу означає перекладання ризику на іншого агента. Продаж ф'ючерсу означає взяття на себе цінового ризику. Тому учасники ф'ючерсних ринків діляться на дві основні категорії – хеджери і спекулянти.

Хеджер бажає знизити ризик, наприклад, поточна ціна на зерно складає 300 пунктів, що цілком улаштовує фермера. Припустимо, він не бажає ризикувати у випадку, якщо через півроку ціна різко впаде і йому доведеться продавати врожай за низькою ціною. Тому він відкриває «коротку» позицію, тобто продає липневий ф'ючерс ще зимою, і тим самим «заморожує» прибуток уже зимою.

Спекулянт ризикує, бажаючи отримати великі прибутки, наприклад, трейдер впевнений, що ринок акцій буде зростати. Він купує ф'ючерс на індекс S&P 500 у той момент, коли ціна складає 950 пунктів. Ринковий індекс зростає і разом з ним підвищується вартість ф'ючерсного контракту. Коли його ціна досягне 960 пунктів, інвестор закриє свою «довгу позицію», тобто продасть контракт, інакше кажучи, здійснить зворотну угоду. У результаті він отримає прибуток (без урахування комісійних):

$$(\$960 - \$950) \times 100 = \$1000 \text{ дол.}$$

Опціон – стандартний документ, який посвідчує право придбати (продати) цінні папери (товари, кошти) на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією ціни на час

укладання такого опціону або на час такого придбання за рішенням сторін контракту.

Біржові опціони є стандартними біржовими контрактами, і їхній обіг аналогічний до ф'ючерсів (ф'ючерських контрактів). Для таких опціонів біржею встановлюється специфікація контракту. При укладанні угод учасники торгів домовляються тільки про величину премії за опціоном, всі інші параметри і стандарти встановлює біржа.

З точки зору біржової торгівлі опціони з різними цінами виконання або датами виконання вважаються різними контрактами. За біржовими опціонами кліринговою палатою ведеться облік позицій учасників по кожному опціонному контракту. Тобто учасник торгів може купити один контракт, і якщо він продає аналогічний контракт, то його позиція закривається. Розрахункова палата біржі є протилежною стороною угоди для кожної сторони опціонного контракту. За біржовими опціонами існує також механізм стягування маржевих зборів (зазвичай сплачується тільки продавцем опціону).

Позабіржові опціони не стандартизовані – на відміну від біржових, вони укладаються на довільних умовах, про які домовляються учасники при укладанні угоди. Технологія укладання аналогічна до форвардних контрактів. Зараз основними покупцями позабіржового ринку є великі фінансові інститути, яким необхідно хеджувати свої портфелі і відкриті позиції. Основними продавцями позабіржових опціонів є в основному великі інвестиційні компанії.

Існує два основних **види опціонів**:

- опціон на купівлю (Call Option) надає покупцеві право на купівлю 100 акцій будь-якої компанії за обумовленою ціною (Strike Price);

- опціон на продаж (Put Option) надає покупцеві право продати 100 акцій певної компанії за обумовленою ціною.

Якщо після купівлі опціону ціна на акції почне підніматися, опціон на купівлю дозволяє покупцеві придбати ці акції за ціною, яка була до початку її зростання (тобто за більш вигідною ціною).

Механізм формування опціонної угоди розглянемо на такому прикладі: на торгах, які проходили, запропоновано реальний товар на суму 500 тис. грн. Покупець опціону пропонує власнику товару премію в сумі 50 тис. грн за право придбати цю партію товару через три місяці. Протягом цього часу власник товару продати його нікому не має права. Якщо за вказаний в опціонному контракті період ціна на товар знизилася і вся партія коштує вже 400 тис. грн, то покупець опціону може відмовитися від її купівлі. Якщо ж ціна на товар зросла і вся партія коштує за біржовими цінами вже 600 тис. грн, то покупець опціону вимагатиме у власника товару укладання біржового контракту на реальний товар у сумі 500 тис. грн.

Рекомендована література

1. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів України» від 30.10.1996 р. №448/96-ВР.
2. Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 15.03.2005 р. №2299-III.
3. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. №3480-IV.
4. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом» від 28.11.2002 р. №249-IV.
5. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. №514-VI.
6. Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003 р. №889-IV.
7. Закон України «Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» від 10.12.1997 р. №710/97-ВР.
8. Положення ДКЦПФР «Про депозитарну діяльність» від 17.10.2006 р. №999.
9. Положення ДКЦПФР «Про функціонування фондових бірж» від 19.12.2006 р. №1542.

3. ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- 3.1. Поняття та класифікація інвестицій.
- 3.2. Інвестиційна діяльність.
- 3.3. Сучасний стан інвестицій в Україні.

3.1. Поняття та класифікація інвестицій

Термін **інвестиції** походить від латинського слова *invest*, що означає вкладення коштів. У ширшому трактуванні інвестиції являють собою вкладення капіталу з метою подальшого збільшення. Інвестиції мають фінансове та економічне визначення.

За фінансовим визначенням, інвестиції – це всі види активів (коштів), що вкладаються в господарську діяльність з метою отримання доходу.

За економічним визначенням, інвестиції – це видатки на створення, розширення, реконструкцію та технічне переозброєння основного капіталу, а також на пов'язані з цим зміни оборотного капіталу, оскільки зміни у товарно-матеріальних запасах здебільшого залежать від руху видатків на основний капітал.

Згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність» **інвестиціями** є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Такими **цінностями** можуть бути:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери;
- рухоме та нерухоме майно (будівлі, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права інтелектуальної власності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації

того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);

- права користування землею, водою, ресурсами, будівлями, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;

- інші цінності.

Інвестиції у відтворення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень.

З метою обліку, аналізу та планування інвестиції класифікуються за різними ознаками (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Класифікація інвестицій

Класифікаційна ознака	Характеристика
1	2
За об'єктами вкладень	Реальні інвестиції – вкладення коштів у реальні активи: як матеріальні, так і нематеріальні (інноваційні інвестиції) Фінансові інвестиції – вкладення коштів у різні фінансові активи, серед яких найбільш значну частку мають вкладення у цінні папери Реінвестиції – спрямування прибутку (доходу), одержаного від інвестицій, у розвиток або розширення того чи іншого об'єкта
За характером участі в інвестуванні	Прямі інвестиції – безпосереднє вкладення коштів інвестором в об'єкти інвестування Непрямі інвестиції – інвестування, опосередковане іншими особами (інвестиційними або фінансовими посередниками)
За періодом інвестування	Короткострокові інвестиції – вкладення капіталу на період не більше одного року (наприклад, короткострокові депозитні внески, купівля короткострокових ощадних сертифікатів тощо) Довгострокові інвестиції – вкладення капіталу на період більше одного року

1	2
За формами власності інвесторів	Приватні (акціонерні) Державні Іноземні Спільні
За регіональною ознакою	Внутрішньодержавні інвестиції – вкладення коштів у об'єкти інвестування, розміщені в межах даної країни Закордонні інвестиції (іноземні інвестиції) – вкладення коштів у об'єкти інвестування, розміщені за межами даної країни

3.2. Інвестиційна діяльність

Інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Інвестиційна діяльність здійснюється на основі:

- інвестування, здійснюваного громадянами, юридичними особами недержавної форми власності, а також громадськими і релігійними організаціями;
- державного інвестування, здійснюваного органами влади й управління України, Автономної Республіки Крим, місцевих рад народних депутатів за рахунок коштів бюджетів, позабюджетних фондів і позичкових коштів, а також державними підприємствами та установами за рахунок власних і позичкових коштів;
- іноземного інвестування, здійснюваного іноземними громадянами, юридичними особами та державами;
- спільного інвестування, здійснюваного громадянами та юридичними особами України, іноземних держав.

Об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути: будь-яке майно, в тому числі основні фонди та оборотні кошти в усіх галузях народного господарства, цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

Забороняється інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом.

Об'єктами інвестиційної діяльності не можуть бути об'єкти житлового будівництва, фінансування спорудження яких здійснюється з використанням недержавних коштів, залучених від фізичних та юридичних осіб, у тому числі в управлінні. Інвестування та фінансування будівництва таких об'єктів може здійснюватися виключно через фонди фінансування будівництва, фонди операцій з нерухомістю, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди, а також через випуск безвідсоткових (цільових) облігацій, за якими базовим товаром виступає одиниця такої нерухомості.

Суб'єктами (інвесторами й учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави.

Інвестори – суб'єкти інвестиційної діяльності, які ухвалюють рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування.

Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності.

Учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України, інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора.

Джерела фінансування інвестиційної діяльності:

- власні фінансові ресурси інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо);

- позичкових фінансових коштів інвестора (облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити);
- залучених фінансових коштів інвестора (кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб);
- бюджетних інвестиційних асигнувань;
- безоплатних та благодійних внесків, пожертвувань організацій, підприємств і громадян.

Права та обов'язки суб'єктів інвестиційної діяльності розглянуто в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Права та обов'язки суб'єктів інвестиційної діяльності

Права суб'єктів інвестиційної діяльності	Обов'язки суб'єктів інвестиційної діяльності
1	2
Всі суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форм власності мають рівні права щодо здійснення інвестиційної діяльності	Інвестор зобов'язаний: подати фінансовим органам декларацію про обсяги і джерела здійснюваних ним інвестицій;
Розміщення інвестицій визнається невід'ємним правом інвестора й охороняється законом	одержати необхідний дозвіл або узгодження відповідних служб на капітальне будівництво;
Інвестор самостійно визначає цілі, напрями, види й обсяги інвестицій	одержати позитивний комплексний висновок державної експертизи щодо додержання в інвестиційних проектах будівництва діючих відповідних нормативів
За рішенням інвестора права володіння, користування і розпорядження інвестиціями, а також результатами їх здійснення можуть бути передані іншим особам на основі договорів	Суб'єкти інвестиційної діяльності зобов'язані: додержуватися державних норм і стандартів
Для інвестування можуть бути залучені фінансові кошти у вигляді кредитів, випуску цінних паперів і позик	виконувати вимоги державних органів і посадових осіб, що ставляться в межах їх компетенції

Продовження табл. 3.2

1	2
<p>Інвестор має право володіти, користуватися і розпоряджатися об'єктами та результатами інвестицій</p> <p>Для державних підприємств, що виступають інвесторами за межами України та яким відкрито іпотечний кредит, встановлюється гарантія за цими інвестиціями з боку держави</p> <p>Інвестор має право на придбання необхідного йому майна в осіб безпосередньо або через посередників за цінами і на умовах, що визначаються за домовленістю сторін</p>	<p>подавати в установленому порядку бухгалтерську і статистичну звітність</p> <p>не допускати недобросовісної конкуренції і виконувати вимоги законодавства про захист економічної конкуренції</p> <p>сплачувати податки, збори в розмірах та у порядку, визначених законами України</p> <p>для проведення господарської діяльності, яка підлягає ліцензуванню, одержати відповідну ліцензію</p>

3.3. Сучасний стан інвестицій в Україні

Характеризуючи сучасний стан інвестицій в Україні, можна зазначити, що на даний момент наша держава не здобула серйозних досягнень у забезпеченні національної конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. При розрахунку індексу глобальної конкурентоспроможності України, беручи до уваги розвиток таких економічних параметрів, як інституції, інфраструктура, макроекономіка, охорона здоров'я, освіта, ефективність ринків, технологічне оснащення, бізнесове середовище та інноваційна сфера, наша держава, згідно з оцінкою Всесвітнього економічного форуму у «Глобальному звіті про конкурентоспроможність 2007—2008 рр.», знизилась з 69-ї до 73-ї позиції із 131 країни світу (дод. 1). Падіння рейтингу України пов'язано з низькою продуктивністю економіки. Для України було виділено як конкурентні переваги, так і бар'єри. До *переваг* віднесено гідну вищу освіту, розмір державного

боргу, вартість робочої сили, залізничну мережу, інноваційний потенціал. *Лімітуючи фактори* склали торговельні бар'єри, інвестиційне законодавство, прозорість державної політики, надійність банківської системи, митні процедури.

Водночас експерти ООН відносять Україну до 20 найпривабливіших для прямих іноземних інвестицій країн. Але представники багатьох іноземних компаній відкрито стверджують, що надходження масштабних інвестицій в Україну ускладнюється відсутністю стабільності навіть на короткий проміжок часу. Внаслідок цього привабливість українських компаній для іноземних інвесторів не зменшується, але деякі з них займають вичікувальну позицію.

До основних ризиків в Україні належить:

- часто змінюване законодавство. Інвестиції та інвестори мають бути захищені на законодавчому рівні, і в разі звернення до органів судової влади інвестор повинен бути впевнений у неупередженості системи, а прийняті закони – не мати зворотної чинності;

- невирішене земельне питання. Відповідно до Земельного кодексу, іноземні громадяни можуть мати земельні ділянки для ведення особистого сільського господарства тільки на умовах оренди, а отримати право власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення вони можуть виключно (й тільки одночасно) з придбанням об'єктів нерухомості, а також для спорудження таких об'єктів для підприємницької діяльності. У Земельному кодексі України існує юридична колізія: ст. 22 забороняє іноземцям володіти землею, а ст. 81 і 82 – дозволяють одержувати її у спадок, зобов'язуючи протягом року її відчужувати. У різних випадках ці норми закону трактуються по-різному;

- корупція. Згідно з доповіддю міжнародної організації GRECO (Council of Europe Group of States against Corruption), корупція в Україні є системним і масштабним явищем, що зачіпає все суспільство й державні інститути, включаючи

суддів, та становить реальну загрозу принципам демократії й верховенству закону;

- рейдерство, тобто захоплення контролю над підприємством будь-якими способами, які включають підкуп менеджерів компаній, що поглинаються, чиновників і суддів, підробку документів і судових рішень, відверто кримінальні силові методи (шантаж, погрози, побиття), силове захоплення. Розмах рейдерства в Україні досить великий, кількість захоплень сягає 3000 на рік. Причому на відміну від європейського чи американського рейдерства українське має відчутну кримінальну складову: протиправні дії здійснюються із залученням озброєних формувань, окремих співробітників судової та правоохоронної систем. Протидія рейдерству буде ефективною завдяки вдосконаленню законодавства і захисту прав міноритарних акціонерів, для чого потрібно скасувати вимоги присутності 60 % акціонерів для можливості проведення зборів з правом прийняття рішень більшістю акціонерів. Акції ж міноритаріїв повинні викуповуватися за ринковою ціною, а не розмиватися в ході додаткової емісії.

Привабливість України як об'єкта для інвестицій іноземного капіталу можна охарактеризувати на основі вкладення коштів у найбільш привабливі галузі економіки, перш за все це металургія, машинобудування, хімічна промисловість, харчова промисловість. Разом із тим дедалі більше привертають увагу інвесторів такі галузі, як автомобільна промисловість, електроніка, високі технології, вітроенергетика, сонячна енергетика, виробництво біопалива, телекомунікації, логістика і деякі інші. Світовий банк оцінює потреби України в інвестиціях більш ніж 100 млрд дол. США.

На 1 липня 2009 р. загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну, склав 37 965,7 млн дол. США, що в розрахунку на одну особу становить 823,9 дол. США. Інвестиції надійшли зі 125 країн світу. Основні країни-інвестори, на які припадає 81 % загального обсягу прямих інвестицій, наведені на рис. 3.1.

Рис. 3.1 Основні країни-інвестори

Основні шляхи підвищення інвестиційної привабливості України:

- дослідження інвестиційного потенціалу України;
- вибір пріоритетних галузей та технологій;
- розроблення способів залучення інвестицій;
- реалізація розробленої політики та контроль за її виконанням.

Одними з головних **передумов успішної інвестиційної діяльності** є:

- низький рівень інфляції та передбачуваність рівня цін в економіці. Для цього необхідні, по-перше, контроль за доходами та видатками бюджету, а по-друге, розв'язання проблем боргового тягаря;

- розроблення програми реструктуризації банківської системи, оскільки капітал українських банків становить приблизно 10 % від ВВП. Приплив інвестиційних капіталів через банківський сектор може позитивно вплинути на

зростання і розвиток української економіки за рахунок присутності іноземних банків на вітчизняному ринку;

- запровадження простої і зрозумілої системи оподаткування;

- створення технологічних парків, що передбачає державну фінансову підтримку, цільові субсидії та податкові пільги для іноземного капіталу;

- розроблення і впровадження інвестиційної політики виходячи з можливостей і потреб розвитку кожного регіону;

- захист прав власності, у тому числі інтелектуальної;

- стимулювання внутрішніх інвестицій, надання пільг малому та середньому бізнесу, запропонування до реалізації вже розроблених інвестиційних проектів, що потребує створення спеціальних інформаційно-економічних підрозділів на рівні регіонів.

Історичні факти вдалих інвестицій наведено у дод. 3.

Рекомендована література

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-XII.
2. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» від 15.03.2001 р. № 2299-III.
3. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР.
4. Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10.09.1991 р. № 1540а-XII.
5. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III.
6. Державне агентство України з інвестицій та інновацій. - <http://www.in.gov.ua/>
7. Указ президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про хід виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні» від 20.07.2007 р. № 659/2007. – <http://www.rainbow.gov.ua/>

4. ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ

- 4.1. Поняття валютного ринку та учасники валютного ринку.
- 4.2. Операції на міжнародному валютному ринку FOREX.
- 4.3. Особливості маржинальної торгівлі на ринку FOREX.

4.1. Поняття валютного ринку та учасники валютного ринку

Валютний ринок – це сукупність конверсійних (валютообмінних) і кредитно-депозитних операцій в іноземних валютах, здійснюваних між контрагентами - учасниками валютного ринку.

Учасниками валютного ринку є центральні і комерційні банки, фірми, інвестиційні компанії, валютні біржі, приватні інвестори (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Учасники валютного ринку

Учасники валютного ринку	Характеристика
1	2
Центральні банки	У функції центральних банків входить підтримка плавності коливань курсу національної валюти, управління резервами в іноземній валюті, регулювання ставок рефінансування і підтримка ліквідності національного ринку. Найбільший вплив на ринок чинять: Федеральна резервна система США (US Federal Reserve або FED), а також її Комітет з операцій на відкритому ринку (Federal Open Market Committee або FOMC), Європейський центральний банк (European Central Bank або ECB), Банк Англії (Bank of England - BOE, що називається також Old Lady), Банк Японії (Bank of Japan або BOJ)

Продовження табл. 4.1

1	2
Комерційні банки	Проводять основний обсяг валютних операцій за свій рахунок і за дорученням клієнтів. Інші учасники валютного ринку тримають у комерційних банках свої рахунки і направляють їм заявки на купування і продаж однієї валюти за іншу для власних потреб (конверсійні операції), а також кредитуються і навпаки тримають у банках свої депозити (деPOSITНО-КРЕДИТНІ операції). Банки, будучи спеціалізованими організаціями, акумулюють (через операції з клієнтами) потреби ринку (попит і пропозиція) і якщо не здатні задовольнити ці потреби, самі задовольняють їх через інші банки
Фірми, що здійснюють зовнішньоторговельні операції	Сумарні заявки від імпортерів формують стійкий попит на іноземну валюту, а від експортерів – її пропозицію, зокрема у формі валютних депозитів (тимчасово вільних залишків на валютних рахунках). Як правило, фірми прямого доступу на валютний ринок не мають і проводять конверсійні і депозитні операції через комерційні банки
Міжнародні інвестиційні компанії	Їх основне завдання – диверсифіковане управління портфелем активів, що досягається розміщенням коштів у цінні папери урядів і корпорацій різних країн. До даного виду можна віднести також великі транснаціональні корпорації, що здійснюють іноземні виробничі інвестиції: створення філій, спільних підприємств і т. д.
Валютні біржі	У ряді країн функціонують національні валютні біржі, у функції яких входить здійснення обміну валют для юридичних осіб і формування ринкового валютного курсу. Держава звичайно активно регулює рівень обмінного курсу, користуючись компактністю місцевого біржового ринку
Валютні брокери	У їх функцію входить зведення покупця і продавця іноземної валюти і здійснення між ними конверсійної або позиково-депозитної операції. За своє посередництво брокерські фірми стягують брокерську комісію у вигляді відсотка від суми операції. Але сума цієї комісії часто менша, ніж різниця між позиковим відсотком банку і ставкою по банківському депозиту. Банки так само можуть виконувати цю функцію. У цьому випадку вони не видають кредит і не несуть відповідні ризики

Продовження табл. 4.1

1	2
Приватні особи	Громадяни проводять широкий спектр операцій, кожна з яких невелика, але в сумі вони можуть формувати істотний додатковий попит або пропозицію: оплата зарубіжного туризму; грошові перекази заробітної плати, пенсій, гонорарів; купівля/продаж наявної валюти як способи заощадження; спекулятивні валютні операції

Учасники валютного ринку здійснюють **валютні операції** щодо купівлі-продажу валюти, розрахунків у валюті, надання в позику іноземної валюти на конкретних умовах (сума, обмінний курс, іфдсоткова ставка, період) з виконанням на певну дату.

Поточні конверсійні операції (з обміну однієї валюти на іншу), а також поточні депозитно-кредитні операції (на строк до одного року) складають основну частку валютних операцій.

Ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошових одиницях іншої країни при операціях купівлі-продажу валюти, називається **валютним курсом**.

Валютний курс може формуватися двома способами: виходячи із співвідношення попиту і пропозиції на валюту на вільному ринку або адміністративним способом (зазвичай центральним банком або урядом).

Валютним котируванням (від франц. *coter* – нумерувати, мітити) називається встановлення (фіксація) курсу однієї валюти до іншої.

Валютне котирування буває трьох видів:

- *пряме котирування* – кількість одиниць національної валюти за одну одиницю іноземної валюти;

- *зворотне котирування* – кількість іноземної валюти за одиницю національної валюти;

- *крос-курс* – курсове співвідношення між двома валютами, визначуване на основі курсу цих валют по відношенню до третьої валюти.

Текстовий запис котирування валюти називається **валютною парою**.

Найактивніше на валютному ринку торгуються такі валютні пари:

EUR/USD - євро до долара США

USD/JPY - долар США до японської йени

GBP/USD - фунт стерлінгів до долара США

USD/CHF - долар США до швейцарського франка

GBP/JPY - фунт стерлінгів до японської йени

GBP/CHF - фунт стерлінгів до швейцарського франка

EUR/GBP - євро до фунта стерлінгів

EUR/JPY - євро до японської йени

EUR/CHF - євро до швейцарського франка

Базова валюта в кожній валютній парі записується зліва (першою).

Валюта котирування в кожній валютній парі записується справа (другою).

Значення або курс валютної пари означає кількість котируваної валюти за одиницю базової валюти, наприклад 1,2264 дол. за 1 євро.

Основні особливості валют подані в табл. 4.2.

Таблиця 4.2

Характеристика основних валют

Валюта	Характеристика
1	2
USD долар США	У США долар вперше почав свій обіг у 1788 р. зі срібним вмістом в 24,34 г срібла. Його золотий вміст був визначений в 1,6 г чистого золота, потім у 1900 р. він склав 1,5 г, у 1934 р. - відповідно 0,8888 г. Напередодні Другої світової війни золоті доларові монети були вилучені із обігу і замінені банкнотами. На сьогоднішній день за участю долара відбувається 75 % усіх світових операцій
EUR євро єдина євро- пейська валюта	Офіційна валюта 16 з 27 держав Європейського Союзу. У готівковому обігу з 1 січня 2002 року

Продовження табл.. 4.2

1	2
GBP Англійський фунт стерлінгів	<p>З'явився на світ набагато раніше, ніж єдина європейська валюта та американський долар. Після скасування національних валют європейських країн фунт залишився однією із найбільш довговічних грошових одиниць Старого Світу, але як і раніше найнадійнішою і найвагомішою. Вперше монета в один фунт стерлінгів була викарбувана в 1489 р. – за три роки до відкриття Америки Колумбом. Тоді назва "фунт стерлінгів" ще не застосовувалася, а карбована монета називалася "золотий соверен". Вага цієї монети складала 15,47 г, виконана вона була із золота 994-ї проби, що саме відповідає вартості одного фунта срібних монет. Випускати банкноти у фунтах стерлінгів почав Англійський банк з 1694 р.. На сьогоднішній день економіка Великобританії упевнено входить в четвірку лідерів, що виправдовує силу її національної валюти, у 2007 р. курс фунта складав 1,92-2,10 дол., що дозволяє британській валюті зберігати горде звання найдорожчої у світі</p>
CHF швейцарський франк	<p>Через належність до країни, що займає виняткове положення на світовій фінансовій арені, має декілька особливостей. Одна з них – <i>статус «валюти безпечного притулку»</i>. Франк, сам не будучи «торговою валютою», виступає як резервна валюта внаслідок того, що швейцарські банки, володіючи високою міжнародною репутацією, мають більше можливості швидкої мобілізації значних коштів, і внески в ці банки вважаються за надійне розміщення капіталу. Через відносно невеликий обсяг швейцарської економіки ця валюта не має фундаментальних передумов для зміни своєї курсової вартості, як інші валюти. Тому франк і прив'язаний до євро, повторюючи всі його рухи. Проте, на відміну від інших валют, франку властиві сильніші цінові коливання. Оскільки за участю франка здійснюється невелика кількість операцій (10-15%), ця валюта має відносно низьку ліквідність, і як наслідок, високу волатильність (від англ.</p>

Продовження табл.. 4.2

1	2
	<p>volatile – мінливий, непостійний). Це означає, що в порівнянні з іншими валютами за один і той же проміжок часу франк здійснює сильніші коливання. Таким чином, ще одна особливість франка – <i>це висока прибутковість</i> операцій по франку і високий ризик</p>
<p>JPY японська йєна</p>	<p>Ієною називали старовинні золоті і срібні монети Японії, рівні 1,5 г чистого золота і 24,3 г чистого срібла. В обігу з 1869 р. золота і срібна ієна, з 1918 р. тільки банкноти в ієнах. Буржуазний уряд, що прийшов до влади після революції Мейдзі (1868 р.), провів монетарну реформу і ввів десяткову систему національної валюти (одна сота ієни називалася сена, одна десята сени – рін). Ієна замінила дзені – досить складну грошову систему епохи Едо (1600-1868 рр.), у рамках якої паралельно існували золоті, срібні, мідні і паперові грошові знаки, причому як центрального уряду, так і 244 окремих княжих володінь.</p> <p>Свою нову назву – «ієна» – японська валюта отримала від форми («ен» японською означає «круглий»), оскільки колишні монети мали овальну, прямокутну, а то й дуже невизначену форму золотого або срібного злитка.</p> <p>Після Другої світової війни Японія продемонструвала всьому світу свою економічну силу. Сьогодні вона за обсягами валового внутрішнього продукту знаходиться на другому місці після США. Японія є однією з найбільш експортно-орієнтованих країн світу і при цьому велика частина експорту йде в США. Тому вартість ієни має величезне значення для японських експортерів, і відповідно для Центрального банку Японії, який своїми інтервенціями прагне знизити курс ієни по відношенню до долара. За участю ієни на валютному ринку здійснюється 40-50% операцій</p>

4.2. Операції на міжнародному валютному ринку FOREX

У зв'язку з постійною необхідністю в обміні іноземних валют сформувалася єдина телекомунікаційна мережа, що дозволяє мільйонам продавців і покупців валюти проводити обмінні операції цілодобово з будь-яких точок землі.

Сукупність конверсійних операцій з обміну валют у світовому масштабі отримала назву **FOREX** (Foreign Exchange Market - міжнародний валютний ринок).

У процесі формування міжнародного ринку валют з'явився новий вид бізнесу, який заснований на отриманні прибутку від курсової різниці в умовах вільної і постійної зміни валютних курсів. При цьому зміна курсів зумовлена різними ринковими умовами і регулюється тільки попитом і пропозицією.

Інвесторів, які здійснюють подібні операції, називають **трейдерами** (торговцями).

Сьогоднішній ринок FOREX – це єдина телекомунікаційна мережа сполучених між собою банків та інших фінансових установ, що не має територіально певного місця торгівлі і часових обмежень, - торги починаються в понеділок вранці в Новій Зеландії і закриваються в п'ятницю увечері в США. Учасником ринку може стати будь-який охочий, незалежно від його місцезнаходження, оскільки для проведення операцій на ринку потрібний тільки доступ до мережі Інтернет і необхідні знання.

Основні переваги ринку FOREX:

Ліквідність. Ринок FOREX оперує величезними грошовими масами і надає повну свободу при здійсненні торгових операцій практично будь-якого обсягу за ціною, що існує на даний момент.

Кредитне плече. Головна відмінність роботи на ринку FOREX від роботи в інших секторах фінансового ринку полягає в можливості купівлі і продажу іноземних валют за відсутності повної суми, необхідної для проведення операцій. Для укладення угоди клієнтові необхідно внести

лише початковий внесок (заставну маржу), після чого він має можливість укласти угоди, обсяг яких може в десятки разів перевищувати реально вкладені гроші. Це так зване кредитне «плече» (leverage). Наприклад, розмістивши на рахунку 10 тис. дол. при кредитному плечі 1:100, ви отримуєте право здійснювати операції на суму 1 млн. дол.

Цілодобовий доступ. Можливість здійснювати торгові операції 24 год на добу.

Глобальність і повсюдність. Проведення торгових операцій доступне з будь-якого місця на земній кулі, де існує можливість підключитися до мережі Інтернет.

Відсутність комісійних. Не стягуються ніякі комісійні збори, пов'язані з проведенням торгових операцій на ринку FOREX.

Розглянемо приклад проведення операції на ринку FOREX.

На вашому торговому рахунку – 700 дол. США. Завдяки кредитному плечу 1:100, яке надається вам автоматично і безкоштовно, ви можете проводити операції обсягом до 70000 дол. США.

Після уважного аналізу поточної ринкової ситуації та вивчення необхідних аналітичних матеріалів ви зробили висновок про те, що в найближчі декілька днів курс британського фунта (GBP) по відношенню до долара США (USD), швидше за все, виросте.

На підставі зроблених висновків ви купуєте певну суму британських фунтів (наприклад, 30000 GBP) за долари США за курсом 1,9800 USD за 1 GBP (відповідно ви заплатите 59400 USD). Наступного дня курс фунта по відношенню до долара США дійсно виріс до значення 1,9950 USD за 1 GBP, і ви зробили зворотну обмінну операцію продажу 30000 фунтів за поточним курсом. Сума, яку ви отримуєте в результаті проведення зворотної обмінної операції, складе 59850 дол. США.

Ваш чистий прибуток за підсумками проведення операції складе 450 дол. США (59850 – 59400).

Учасники ринку використовують FOREX для досягнення нижчеподаних цілей.

1. Забезпечення торгівлі та інвестицій

Компанії-імпортери купують іноземну валюту, щоб придбати товари за кордоном і реалізувати їх у себе в країні. Компанії-експортери отримують виручку в іноземній валюті, яку необхідно обміняти на національну, для покриття витрат і т. д.

2. Хеджування

Зовнішньоторговельні компанії постійно піддаються ризику зміни обмінного курсу їх національної валюти і валюти тієї країни, де вони реалізують свою продукцію. Несприятлива зміна курсу може привести до серйозних збитків. Валютний ринок FOREX дозволяє компанії застрахувати себе від зміни валютних курсів і відповідно знизити ризик можливих збитків.

3. Спекулятивні операції

Обмінний курс змінюється залежно від співвідношення попиту і пропозиції на кожну з валют. Трейдери можуть отримати прибуток, купуючи валюту за нижчим курсом і продаючи за вищим, або навпаки – продаючи за вищим і купуючи за нижчим.

Спекулятивні операції, що проводяться трейдером, здійснюються завжди з базовою валютою (яка зліва у валютній парі). Таким чином, купуючи Usd/jpy, ви купуєте долар США за йени, а продаючи Eur/jpy, ви продаєте євро за йени. Купівля і продаж валюти у валютній парі відбуваються за різними котируваннями (Ask і Bid).

1. **Bid (ліва)** – вартість, за якою здійснюється продаж першої в аббревіатурі валюти і купівля певної кількості другої в аббревіатурі валюти (JPY/CHF).

2 **Ask (права)** – вартість, за якою здійснюється купівля першої в аббревіатурі валюти і продаж певної кількості другої в аббревіатурі валюти.

Треjder завжди купує по Ask, а продає по Bid. Відповідно банк і дилінгова компанія навпаки купує у трейдера по Bid, а продає йому по Ask. Bid завжди нижче

Ask. Тому зазвичай трейдеру даються відразу 2 котирування, на купівлю і на продаж (Ask і Bid). Наприклад, котирування Eur/usd подається в такому вигляді: 1,2252/1,2256. Таке котирування означає, що трейдер може продати по 1,2252 (Bid) або купити по 1,2256 (Ask).

Спредом називається різниця між Ask і Bid.

Розмір спреду на FOREX зазвичай є величиною динамічною і залежить від ряду чинників:

- *ринкова кон'юнктура*. В умовах нестабільного, волатильного ринку спред може бути трохи вище;

- *ліквідність ринку конкретної валюти*. Чим більш ліквідний ринок валюти, тим менше спред. Тому, наприклад, спред по Eur/usd за інших рівних умов перевищує спред Gbp/jpy;

- *обсяг операції*. Більші в порівнянні із стандартними обсяги котируються на міжбанківському ринку FOREX з вищим спредом.

Розглянемо приклад спекулятивної операції.

Після ретельного аналізу трейдер запитує у свого дилера котирування по EUR/JPY і дилер дає йому ціну 131,52/57. Припустимо, трейдер вирішує купити EUR/JPY і здійснює операцію за ціною 131,57 в обсязі 400 000 EUR. Припустимо, що він мав рацію у своєму прогнозі і через деякий час курс піднімається до відмітки 132,16, на якому трейдер наважується продати 400 000 EUR (повністю закрити свою позицію).

Фінансовий результат від такої операції буде такий:

132,16 (ціна закриття або продажу) – 131,57 (ціна відкриття або первинної покупки) = 0,59 або 59 пунктів (ми отримали різницю в пунктах).

Множимо на обсяг проведеної операції:

$0,59 \times 400\,000 = 236\,000$ – це результат у котируванні валюти, тобто в JPY (японських йєнах).

Тепер трейдеру потрібно перевести цей результат у долари США. Допустимий курс долара до йєни на момент закриття вищезгаданої операції складав 107,19/24. Щоб отримати долари, їх потрібно купити, продавши йєни, або,

іншими словами, купити USD/JPY. Природно операція виконується за котируванням Ask або по 107,24.

Розраховуємо в доларах США:

$$236\ 000 / 107,24 = 2200,67 \text{ дол. США.}$$

Відкритою позицією (на фінансовому жаргоні іноді говорять «поза») називається операція, не закрита зворотною операцією, за якою прибуток або збиток не зафіксовані.

4.3. Особливості маржинальної торгівлі на ринку FOREX

Торгівля на ринку FOREX здійснюється в основному *маркетмейкерами* – великими банками та їх філіями, розташованими по всьому світу. Обсяги одиничних операцій між самими маркетмейкерами FOREX складають сотні мільйонів доларів, а обсяги операцій маркетмейкерів FOREX зі своїми клієнтами складають від декількох тисяч до декількох мільйонів доларів. Такі суми рідко доступні приватним особам. З кінця 80-х рр.. доступ до ринку почали отримувати середні і дрібні інвестори на умовах так званої маржинальної торгівлі. Доступ до ринку FOREX на умовах маржинальної торгівлі почали надавати як маркетмейкери ринку (банки), так і спеціальні дилінгові компанії.

Суть маржинальної торгівлі полягає в наданні *клієнту кредитного плеча*, або важеля (leverage). Компанія надає клієнту цільовий кредит для торгівлі певними інструментами на ринку, а клієнт вносить забезпечення під цей кредит, який називається «*маржею*».

Відношення розміру цільового кредиту до забезпечення і називається **плечем, або важелем** (leverage) і виражається або дробом, або відсотковим виразом.

Наприклад, плече 200:1 означає, що клієнт може оперувати на ринку FOREX сумами, які не більше, ніж у 200 разів перевищують розмір застави на його рахунку. Цій цифрі відповідає цифра в 0,5%, що означає, що розмір маржі (застави) повинен складати не менше, ніж 0,5% від

оперованої суми. Маржа, що вноситься клієнтом на рахунок, використовується на той випадок, якщо клієнт зазнає збитків на ринку. Вона є свого роду забезпеченням під ці можливі збитки. Така схема роботи називається **маржинальною торгівлею**.

Кредитне плече – є коефіцієнт, що визначає максимальне співвідношення між відкритою на ринку позицією клієнта та обсягом грошей на його рахунку. Маржинальна схема збільшує можливості отримання прибутку в десятки або сотні разів, але при цьому в такому ж обсязі збільшує і ризики.

Розглянемо, як вона діє. Трейдер укладає з дилінговим центром або банком договір на здійснення маржинальної торгівлі і вносить гарантійний депозит (маржу). Коли клієнт подає дилеру заявку на здійснення операції, дилінговий центр або банк автоматично надає йому кредит в необхідному обсязі або при іншій схемі просто виконує заявку за рахунок власних коштів компанії. Максимальна сума операції визначається розмірами плеча та обсягом коштів, які є на рахунку клієнта. При цьому дилінговий центр заморожує на рахунку клієнта певну суму, а решта коштів клієнта на рахунку використовується для покриття можливих збитків від операції клієнта. Коли позиція (операція) закривається, компанія автоматично або додає прибуток клієнта на його рахунок, або знімає з його рахунка суму у розмірі збитків й одночасно розблоковує заморожену частину і відповідно забирає кредит.

Прослідкуємо ці дії на прикладі.

Припустимо, умови дилінгового центру або банку дозволяють торгувати з плечем 100:1. Це означає, що трейдер зобов'язаний мати на своєму рахунку суму не менше 1% від розміру операції, яку він здійснює, або, іншими словами, співвідношення обсягу відкритої позиції (відкритої операції) до обсягу коштів на рахунку клієнта не може бути більш ніж 100 до 1. Припустимо, у трейдера на рахунку є 4000 дол. Коли трейдер просить відкрити позицію (операцію) обсягом 100 000 дол., для нього на кредитні

гроші автоматично купуються 100 000 дол., на рахунку заморожується 1% від цієї суми (або 1000 дол.), а вільні 3000 тис. використовуються як застава по можливих збитках клієнта.

Приклад: клієнт, маючи на рахунку 4000 дол., подає заявку на купівлю 100 000 GBP/USD по 1,8036. Дилер приймає заявку і фактично надає йому кредит у розмірі, необхідному для купівлі 100 000 GBP/USD, рівний 180 360 (100 000 GBP за ціною 1,8036 за одиницю). На такий стандартний лот при плечі 100 до 1 дилер заморозить для забезпечення можливих збитків 1 000 дол. на рахунку клієнта.

Припустимо, курс виріс, і клієнт подає заявку на продаж 100 000 GBP/USD за ціною 1,8092. Дилер виконує заявку на продаж фунтів стерлінгів. При продажі 100 000 GBP/USD за фунти 1,8092 клієнт отримує 180 920 дол. (100 000 фунтів стерлінгів за ціною 1,8092 за одиницю). Дилер забирає назад кредит (180 360) і суму (прибуток трейдера), що залишилася, зараховує на рахунок трейдера. Ця сума дорівнює 560 дол. (180 920 - 180 360). Одночасно з цим він розморожує заблоковану 1000 дол. на рахунку трейдера. Разом на торговому рахунку трейдера з'являється 4560 (прибуток в 560 дол.).

Те ж саме виходить і у випадку, якщо трейдер отримав збиток. Дилер забирає свій кредит і компенсує з незамороженої частини депозиту трейдера збиток, а потім розблоковує заморожену частину. У згаданому вище прикладі, якщо все було навпаки і трейдер неправильно спрогнозував рух курсу, купивши по 1,8092, а продавши по 1,8036, він би отримав збиток в 560 дол. і на його рахунку виявилось б 3440 дол. (4000-560).

Зазвичай у правилах дилери вказують, що якщо вільної (незамороженої) суми на рахунку трейдера не вистачає для покриття збитків, то дилер примусово закриває позицію трейдера. Ця операція називається Margin Call. Після закриття позицій трейдера дилер розморожує заблоковані кошти на рахунку трейдера, і вони знову стають доступними для торгівлі як забезпечення під нові операції.

Переваги маржинальної торгівлі

1. Можна використовувати для торгівлі великими сумами невеликий капітал. Починати торгувати можна навіть зі 100 дол., якщо доступні лоти в 10 000 одиниць валюти. При цьому трейдер у будь-якому випадку не втрачає більше, ніж у нього є на рахунку, оскільки у разі великих збитків дилер закриває позиції трейдера до того, як у нього на рахунку залишиться 0.

2. Торгівля великими обсягами при невеликому власному капіталі дозволяє отримувати прибутковість, незрівняну з торгівлею без плеча (важеля). Тому прибутковість операцій на ринку FOREX на декілька порядків вища, ніж, наприклад, операцій в обмінних пунктах і це дає можливість не тільки зберегти заощадження, але й збільшити їх.

3. Для торгівлі різними валютами не обов'язково мати депозит саме в цих валютах. Наприклад, коли трейдер продає фунти стерлінгів за долари, дилер автоматично дає йому кредит у фунтах для продажу на ринку, а трейдер, закриваючи позицію (тобто купуючи назад фунти через деякий час), віддає їх дилерові, забираючи собі прибуток в доларах.

Недоліком маржинальної торгівлі є те, що вона разом з прибутковістю значно збільшує ризик втрат.

Рекомендована література

1. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. № 15-93
2. 1000 и 1 урок валютного трейдинга: Толковый трейдерский словарь / Сост.В Симонян, В.Гагин. – Одесса: ВМВ, 2008.
3. Пискулов Д. Ю Теория и практика валютного дилинга. – М.: ИНФРА-М, 1995.
4. enc.fxeuroclub
5. www.forexua.com

5. СУТНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

- 5.1. Характеристика банківської системи України.
- 5.2. Створення банків та види комерційних банків.
- 5.3. Сутність і операції комерційного банку.
- 5.4. Регулювання відносин банку з клієнтом.

5.1. Характеристика банківської системи України

Банківська система – це свідомо побудована на законодавчій основі єдність банків з чітким визначенням місця, субординації та взаємозв'язків окремих її елементів та ланок.

Розрізняють два основних види побудови банківських систем:

- однорівнева банківська система – передбачає горизонтальний зв'язок між банками, універсалізацію їх операцій та функцій, тобто усі банки (включаючи центральні) виконують аналогічні функції з розрахунково-кредитного обслуговування клієнтів.

- при дворівневій побудові банківської системи на першому рівні знаходиться один банк (або кілька банків, об'єднаних спільними цілями і завданнями, як, наприклад, ФРС у США). Такій установі надається статус центрального (емісійного, державного, національного) банку і покладається відповідальність за вирішення макроекономічних завдань у грошово-кредитній сфері, насамперед підтримання сталості національних грошей та забезпечення сталості функціонування всієї банківської системи. На другому рівні банківської системи знаходиться решта банків (комерційні, кооперативні), які, на відміну від центрального банку, обслуговують економічних суб'єктів – учасників грошового обороту: фірми, сімейні господарства, державні структури.

Банківська система України започаткована після прийняття Верховною Радою України у березні 1991 р. Закону України «Про банки і банківську діяльність». Вона є дворівневою і складається з Національного банку України

та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України. Розвиток системи комерційних банків України наведено у дод. 4.

Головною метою стратегічного розвитку банківської системи України є створення надійної, ефективної та прибуткової банківської системи, яка максимально задовольняла б потреби та очікування клієнтів, інвесторів та суспільства, була стійкою у кризових ситуаціях. Правовий статус, принципи організації і діяльності Національного банку України визначені Конституцією України та Законом України «Про Національний банк України».

Національний банк України є юридичною особою, має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності та знаходиться у його повному господарському віданні і статутний капітал у розмірі 10 млн грн, який є державною власністю і служить для забезпечення зобов'язань Національного банку України. Згідно зі ст. 99 Конституції України, **основною функцією НБУ** є забезпечення стабільності грошової одиниці – гривні. Національний банк України є центральним органом державного управління, її емісійним центром, проводить єдину державну політику в галузі грошового обороту, кредиту, зміцнення грошової одиниці, організує міжбанківські розрахунки, координує діяльність банківської системи в цілому, визначає курс грошової одиниці відносно валют інших країн. Національний банк визначає вид грошових знаків, їх номінал, відмінні ознаки і систему захисту, зберігає резервні фонди грошових знаків, дорогоцінні метали та золотовалютні запаси, накопичує золотовалютні резерви і здійснює операції з ними та банківськими металами. НБУ встановлює порядок визначення облікової ставки та інших відсоткових ставок за своїми операціями, дає дозвіл на створення комерційних банків шляхом їх реєстрації та видає ліцензії на виконання банківських операцій, встановлює банкам та іншим фінансово-кредитним установам нормативи обов'язкового резервування коштів.

5.2. Створення банків та види комерційних банків

Банки в Україні створюються у формі відкритого акціонерного товариства або кооперативного банку.

Засновниками комерційного банку можуть бути юридичні і фізичні особи, резиденти та нерезиденти, а також держава в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів.

Власники **істотної участі** у банку повинні мати бездоганну ділову репутацію та задовільний фінансовий стан. Юридична чи фізична особа, яка має намір придбати істотну участь у банку або збільшити її таким чином, що така особа буде прямо чи опосередковано володіти чи контролювати 10, 25, 50 та 75 % статутного капіталу банку чи права голосу придбаних акцій (паїв) в органах управління банку, зобов'язана отримати письмовий дозвіл Національного банку України.

Учасниками банку не можуть бути юридичні особи, в яких банк має істотну участь, об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації.

Мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку не може бути менше 10 млн євро і формуватися виключно шляхом грошових внесків.

З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, забезпечення інтересів кредиторів, вкладників комерційний банк має право здійснювати **банківську діяльність** тільки після отримання **банківської ліцензії**, яка надається Національним банком України.

Банківська діяльність – це залучення у вклади коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Для створення **банку з іноземним капіталом** його засновники зобов'язані отримати попередній дозвіл НБУ. Банком з іноземним капіталом вважається банк, у якому

частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 %.

Комерційні банки можуть відкривати філії і представництва, які мають бути зареєстровані в НБУ (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Структурні підрозділи банку

Філія банку	Представництво банку	Територіально відокремлене безбалансове відділення банку
<p>Не має статусу юридичної особи Здійснює банківську діяльність від імені банку на основі доручення Має свій субкореспондентський рахунок і МФО Здійснює банківські операції банку з дозволу, виданого регіональним управлінням НБУ за місцем знаходження філії</p>	<p>Не є юридичною особою Діє на підставі окремого положення, виступає від імені головного банку і ним фінансується Виконує функції представництва та захисту інтересів банку Не має права здійснювати банківську діяльність Відкриває поточний рахунок в НБУ</p>	<p>Не є юридичною особою Здійснює лише розрахунково-касове обслуговування клієнтів та вкладні операції</p>

Іноземні банки мають право відкривати філії та представництва на території України. Українські банки мають право створювати дочірні банки, **філії чи представництва на території інших держав** на підставі дозволу НБУ.

Реорганізація банку здійснюється добровільно за рішенням його власників або примусово за рішенням НБУ. Шляхи реорганізації банку розглянуто в табл. 5.2.

Таблиця 5.2

Шляхи реорганізації банку

Злиття	Приєднання	Поділ	Виділення	Перетворення
Припинення діяльності двох або кількох банків як юридичних осіб та передачу належних їм майна, коштів, прав та обов'язків до банку- правонаступника	Припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передачу належних йому майна, коштів, прав та обов'язків до іншого банку.	Припинення діяльності одного банку як юр. особи та передачу належних йому майна, коштів, прав та обов'язків у відповідних частинах до банків, які створюються внаслідок реорганізації цього банку шляхом поділу	Перетворення банку як юридичної особи та передачу певної частини належного йому майна, коштів, прав та обов'язків до банку, який створюється внаслідок реорганізації	Передбачає зміну організаційно-правової форми товариства

Класифікацію комерційних банків за різними критеріями розглянуто в табл. 5.3.

Таблиця 5.3

Класифікація комерційних банків України

Класифікаційні ознаки	Види банків
1	2
Форма власності	<i>Унітарні</i> – засновані на принципах єдиновладдя Державний банк – це банк, 100% статутного капіталу якого належить державі <i>Колективні</i> (акціонерні, пайові)
Організаційна форма	<i>Акціонерні банки</i> – формують капітал за рахунок об'єднання капіталів засновників шляхом випуску і розміщення акцій <i>Коперативні</i> (пайові) банки – формують свій капітал за рахунок грошових внесків учасників у статутний фонд. Мінімальна кількість учасників кооперативного банку має бути не менше 50 осіб. Кожний учасник кооперативного банку незалежно від розміру своєї участі у капіталі банку (паю) має право одного голосу

Продовження табл. 5.3

1	2
Характер спеціалізації	<p><i>Універсальні</i> – виконують усі види банківських операцій</p> <p><i>Спеціалізовані</i>. За спеціалізацією банки можуть бути ощадними, інвестиційними, іпотечними, розрахунковими (кліринговими)</p> <p>Банк набуває статусу спеціалізованого банку у разі, якщо більше 50 % його активів є активами одного типу</p> <p>Банк набуває статусу спеціалізованого ощадного банку у разі, якщо більше 50 % його пасивів є вкладками фізичних осіб</p>
Структура	<p><i>Системні банки</i> – банк, зобов'язання якого становлять не менше 10 % від загальних зобов'язань банківської системи</p> <p><i>Несистемні банки</i></p>
Сектор ринку	<p><i>Міжнародні</i> – створюються з участю іноземного капіталу і мають свої філії за кордоном</p> <p><i>Міжрегіональні</i> – мають розгалужену мережу своїх філій та відділень по території країни</p> <p><i>Регіональні</i> – обслуговують клієнтів одного регіону</p>

5.3. Сутність і операції комерційного банку

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» **банк** – це юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Найважливіше **завдання комерційного банку** – максимізація вартості капіталу, тобто підвищення рівня доходів на кошти, що були вкладені в банк засновниками та акціонерами. Тому основним показником діяльності комерційного банку вважається прибуток як різниця між доходами від банківських операцій та витратами на їх здійснення. Головним принципом управління діяльністю

банків виступає принцип: «купити дешевше – продати дорожче». Таким чином, політика і стратегія банку мають бути спрямовані на залучення фінансових ресурсів за найменшою вартістю та пошук найбільш дохідних варіантів розміщення цих ресурсів при забезпеченні мінімального рівня ризику проведення операцій.

Для забезпечення виконання своїх функцій та досягнення стратегічних і тактичних цілей комерційні банки здійснюють відповідні операції, постійно намагаючись збільшувати їх кількість та підвищувати якість.

За **функціональними ознаками** банківські операції класифікують так:

- **кредитні** – операції з надання банком позичальнику в тимчасове користування вільних грошових ресурсів на умовах платності, забезпеченості, поворотності, строковості та цільового характеру;

- **засновницькі** – комерційні банки беруть безпосередньо участь у створенні нових господарюючих суб'єктів;

- **розрахунково-касові** – включають надання таких послуг, як зберігання коштів клієнтів на відповідних рахунках, отримання платежів на користь клієнтів, здійснення грошових переказів за дорученням власників коштів та видача готівки з цих рахунків через операційну касу банку;

- **інвестиційні операції** – це операції з вкладання фінансових ресурсів у різноманітні корпоративні та державні цінні папери, інші боргові зобов'язання шляхом придбання цих фондових цінностей на фондових біржах й позабіржовому ринку;

- **депозитні операції** – це операції із залучення тимчасово вільних коштів юридичних та фізичних осіб на рахунки різних типів: поточні, бюджетні, вкладні, ощадні тощо;

- **міжбанківські операції** – операції з недепозитного залучення ресурсів на міжбанківському ринку: отримання кредитів від Національного банку, позик, одержаних від

інших комерційних банків, операції з надання позик банкам та розміщення депозитів у НБУ;

- **емісійні операції** – діяльність банку з формування власного капіталу та недепозитного залучення фінансових ресурсів, що здійснюється через випуск банківських акцій, облігацій, векселів та інших боргових зобов'язань;

- **комісійні операції** – це різноманітні консультаційні, інформаційні, аудиторські, реєстраторські, трастові послуги, в результаті надання яких банки отримують дохід у вигляді комісії;

- **посередницькі операції** – це послуги банків з розміщення цінних паперів емітентів на первинному фондовому ринку, брокерські та дилерські послуги в операціях з фондовими цінностями, іноземною валютою, інші види операцій на грошовому ринку.

Класифікацію банківських операцій за **економічною сутністю** розглянемо в табл. 5.4.

Таблиця 5.4

Класифікація банківських операцій за економічною сутністю

Операції	Характеристика	Види
Активні операції	Операції з розміщення банками власного капіталу та залучених ресурсів з метою отримання доходу, забезпечення діяльності й підтримання необхідного рівня ліквідності	Кредитні, інвестиційні, засновницькі
Пасивні операції	Операції, пов'язані з формуванням власного капіталу та ресурсної бази банку, забезпечують проведення активних операцій з метою досягнення запланованих показників дохідності та є запорукою ліквідності й платоспроможності	Депозитні, емісійні
комісійно-посередницькі послуги	Операції консультаційного характеру, які приносять банкам дохід, але не потребують додаткового залучення та використання наявних ресурсів	Розрахунково-касові, посередницькі, консультативні, комісійні

Банк, крім перелічених операцій, має право здійснювати такі операції та угоди:

- 1) операції з валютними цінностями;
- 2) емісію власних цінних паперів;
- 3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- 4) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андерайтинг);
- 5) надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- 6) придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та приймання платежів (факторинг);
- 7) лізинг;
- 8) послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;
- 9) випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;
- 10) випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;
- 11) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

За умови отримання письмового дозволу НБУ банки також мають право здійснювати такі операції:

- 1) здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб;
- 2) здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї;
- 3) перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів;
- 4) операції за дорученням клієнтів або від свого імені:
 - з інструментами грошового ринку;
 - з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках;
 - з фінансовими ф'ючерсами та опціонами;

5) довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;

6) депозитарну діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Комерційні банки самостійно встановлюють відсоткові ставки та комісійну винагороду за своїми операціями.

Банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних і інвестиційних монет) та страхування, крім виконання функцій страхового посередника.

5.4. Регулювання відносин банку з клієнтом

Відносини банку з клієнтом регулюються законодавством України, нормативно-правовими актами НБУ та угодами між клієнтом та банком:

- банк зобов'язаний докладати максимальних зусиль для уникнення конфлікту інтересів працівників банку і клієнтів, а також конфлікту інтересів клієнтів банку;

- банкам забороняється вимагати від клієнта придбання будь-яких товарів чи послуг від банку або від спорідненої чи пов'язаної особи банку як обов'язкову умову надання банківських послуг;

- банкам забороняється в односторонньому порядку змінювати умови укладених з клієнтами договорів, зокрема збільшувати розмір відсоткової ставки за кредитними договорами або зменшувати її розмір за договорами банківського вкладу (крім вкладу на вимогу), за винятком випадків, встановлених законом;

- клієнт має право доступу до інформації щодо діяльності банку. Банки зобов'язані на вимогу клієнта надати таку інформацію:

- 1) відомості, які підлягають обов'язковій публікації, про фінансові показники діяльності банку та його економічний стан;

2) перелік керівників банку та його відокремлених підрозділів, а також фізичних та юридичних осіб, які мають істотну участь у банку;

3) перелік послуг, що надаються банком;

4) ціну банківських послуг;

5) іншу інформацію та консультації з питань надання банківських послуг;

6) щодо кількості акцій (паїв) банку, які знаходяться у власності членів виконавчого органу банку, та перелік осіб, частки яких у статутному капіталі банку перевищують 5 %;

- вклади фізичних осіб, банків та філій іноземних банків гарантуються в порядку і розмірах, передбачених законодавством України;

- вклади фізичних осіб Державного ощадного банку України гарантуються державою;

- банк відповідає за своїми зобов'язаннями всім своїм майном відповідно до законодавства;

- банк не відповідає за невиконання або несвоєчасне виконання зобов'язань у разі оголошення мораторію на задоволення вимог кредиторів, зупинення операцій по рахунках, арешту власних коштів банку на його рахунках уповноваженими органами державної влади;

- арешт на майно або кошти банку, що знаходяться на його рахунках, арешт на кошти та інші цінності юридичних або фізичних осіб, що знаходяться в банку, здійснюються виключно за рішенням суду про стягнення коштів або про накладення арешту в порядку, встановленому законом. Звільнення майна та коштів з-под арешту здійснюється за постановою державного виконавця або за рішенням суду;

- зупинення власних видаткових операцій банку за його рахунками, а також зупинення видаткових операцій за рахунками юридичних або фізичних осіб здійснюється лише в разі накладення арешту відповідно до частини першої цієї статті. Зупинення видаткових операцій здійснюється в межах суми, на яку накладено арешт, крім випадків, коли арешт накладено без встановлення такої суми. Рішення суду про стягнення на кошти, які знаходяться на рахунках

юридичних або фізичних осіб, підлягають негайному і безумовному виконанню, за винятком випадків введення мораторію відповідно до цього законодавства;

- банкам забороняється відкривати та вести анонімні (номерні) рахунки;

- банкам забороняється вступати в договірні відносини з клієнтами - юридичними чи фізичними особами у разі, якщо виникає сумнів стосовно того, що особа виступає не від власного імені;

- банк зобов'язаний ідентифікувати відповідно до законодавства України:

- а) клієнтів, що відкривають рахунки в банку;

- б) клієнтів, які здійснюють операції, що підлягають фінансовому моніторингу;

- в) клієнтів, що здійснюють операції з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує еквівалент 50000 грн;

- г) осіб, уповноважених діяти від імені зазначених клієнтів;

- рахунок клієнту відкривається та зазначені операції здійснюються лише після проведення ідентифікації особи клієнтів та вжиття заходів відповідно до законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

- банк має право витребувати, а клієнт зобов'язаний надати документи і відомості, необхідні для з'ясування його особи, суті діяльності, фінансового стану. У разі ненадання клієнтом необхідних документів чи відомостей або умисного подання неправдивих відомостей про себе банк відмовляє клієнту у його обслуговуванні. У разі наявності при здійсненні ідентифікації мотивованої підозри щодо надання клієнтом недостовірної інформації або навмисного подання інформації з метою введення в оману банк має надавати інформацію про фінансові операції клієнта спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу;

- для ідентифікації клієнта - юридичної особи банк має ідентифікувати фізичних осіб, які є власниками цієї юридичної особи, мають прямий або опосередкований вплив на неї та отримують економічну вигоду від її діяльності. У разі, якщо юридична особа є господарським товариством, банк має ідентифікувати фізичних осіб, які мають істотну участь у цій юридичній особі. Клієнт має надавати передбачені законодавством відомості, які витребує банк з метою виконання вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. У разі ненадання таких відомостей клієнтом рахунок не відкривається, а в разі наявності раніше відкритих рахунків банк відмовляє в здійсненні обслуговування. Для ідентифікації і вжиття заходів, достатніх, на думку банку, для підтвердження особи клієнта – юридичної особи та для забезпечення спроможності банку виконувати правила внутрішнього фінансового моніторингу та програми його здійснення, у тому числі щодо виявлення фінансових операцій, що мають сумнівний характер, банк має право витребувати передбачену законодавством інформацію, яка стосується ідентифікації цієї особи та її керівників, у органів державної влади, які здійснюють нагляд та/або контроль за діяльністю цієї юридичної особи, банків, інших юридичних осіб, а також здійснювати передбачені законодавством заходи щодо збору такої інформації з інших джерел. Вказані органи державної влади, банки, інші юридичні особи зобов'язані протягом десяти робочих днів з дня отримання запиту безоплатно надати банку таку інформацію;

- для ідентифікації клієнта - фізичної особи та вжиття заходів достатніх, на думку банку, для підтвердження його особи, банк має право витребувати інформацію, яка стосується ідентифікації цієї особи, у органів державної влади, банків, інших юридичних осіб, а також здійснювати заходи щодо збору такої інформації про цю особу, яка є необхідною для виконання правил внутрішнього фінансового моніторингу та програми його здійснення, у

тому числі щодо виявлення фінансових операцій, що мають сумнівний характер;

- ідентифікація клієнта банку не є обов'язковою при здійсненні кожної операції, якщо клієнт був раніше ідентифікований відповідно до вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Усі документи про здійснення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, та результати ідентифікації осіб, які здійснювали такі операції, банк зобов'язаний зберігати протягом п'яти років з дня проведення таких операцій.

Результати ідентифікації власника рахунка та особи, уповноваженої діяти від його імені, зберігаються банком протягом п'яти років після закриття рахунку.

Рекомендована література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254 к 196-ВР.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436 -1У.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435 – 1У.
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р.
5. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р.
6. Інструкція НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні»: Затверджена Постановою № 368 Правління НБУ від 28.08.2001 р.
7. Положення НБУ «Про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень»: Затверджено Постановою №375 Правління НБУ від 31.08.2001 р.
8. Положення НБУ «Про порядок створення і державної реєстрації банківських об'єднань»: Затверджено Постановою № 377 Правління НБУ від 31.08.2001 р.

6. ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКУ

- 6.1. Власні ресурси банку та їх економічна характеристика.
- 6.2. Формування депозитних ресурсів банку.
- 6.3. Договірне регулювання депозитних операцій.
- 6.4. Порядок відкриття вкладних (депозитних) рахунків суб'єктам господарювання та фізичним особам.
- 6.5. Нарахування процентів за депозитами.
- 6.6. Система захисту депозитів.
- 6.7. Недепозитні операції банку.

6.1. Власні ресурси банку та їх економічна характеристика

Передумовою ефективної діяльності комерційного банку виступає створення відповідної ресурсної бази. **Ресурси банку** – це сукупність коштів (власний капітал і залучені ресурси, що знаходяться в розпорядженні банку і використовуються ним для здійснення його діяльності (рис.6.1).

Операції, за допомогою яких банки формують свої ресурси, називаються **пасивними**. Пасивні операції виступають ключовим елементом управління банківською діяльністю, оскільки без якісного формування ресурсної бази банку неможливо забезпечити потрібну ефективність проведення активних операцій. При здійсненні пасивних операцій комерційні банки повинні дотримуватись правила: **ресурсів у кожний конкретний момент часу повинно бути не просто в достатній кількості, а рівно стільки, скільки необхідно для забезпечення активних операцій.**

Ресурси банку є базою формування його кредитного потенціалу. **Кредитний потенціал** банку являє собою різницю між сукупністю мобілізованих банком коштів і резервом ліквідності.

Первісну роль у процесі формування банківських ресурсів відіграє формування власного капіталу банку.

Рис. 6.1. Ресурсна база комерційного банку

Власні кошти (капітал) банку – це фонд ресурсів, що були внесені засновниками, акціонерами (учасниками) банку і належать їм. Власний капітал банку займає незначну частину у загальному обсязі капіталу банку – до 10 %, тоді як у промислових підприємствах – 40-60 %.

Складові власного капіталу та джерела їх формування наведені в табл. 4.1)

Банкам необхідно мати достатній капітал для забезпечення обсягу і характеру їх комерційних угод.

Достатність капіталу банків – здатність банку покривати свої зобов'язання без урахування ризикованості операцій.

Збільшення розміру власного капіталу дозволяє банку відповідно розширювати вартісні межі своєї діяльності та здійснювати складніші, ризикованіші й більш дохідні операції на фінансових ринках.

Розмір та структура капіталу дозволяє судити про стійкість, надійність та стабільність банківської установи.

Таблиця 4.1

Складові власного капіталу банку

Елементи власного капіталу	Джерела формування	Мета формування та механізм поповнення
Статутний (акціонерний капітал)	<p>Емісія власних іменних акцій (прості та привілейовані). Прості акції дають їх власникам право голосу на загальних зборах акціонерів, на участь в управлінні банку, отримання частини банківського прибутку у вигляді дивідендів. Власники привілейованих акцій не мають права голосу на акціонерних зборах та права участі в управлінні банку, але мають право на одержання дивідендів у фіксованих розмірах незалежно від отриманого банком прибутку</p> <p>Формування та збільшення статутного капіталу здійснюється шляхом грошових внесків. Заборонено використовувати бюджетні, кредитні, заставні кошти. Банкам забороняється випуск акцій на пред'явника. Статутний капітал банку не повинен формуватися з непідтверджених джерел</p>	Повторний випуск акцій для збільшення статутного фонду
Резервний фонд	Розмір відрахувань до резервного фонду має бути не менше 5% від прибутку банку до досягнення ними 25 % розміру регулятивного капіталу банку. Якщо діяльність банку може створювати загрозу інтересам вкладників, НБУ має право вимагати від банку збільшення розміру резервів щорічних відрахувань до них	На покриття непередбачених збитків по всіх статтях активів та позабалансових зобов'язаннях
Інші фонди та резерви	Відповідно до нормативно-правових актів НБУ. Формуються за рахунок прибутку, що залишається після оподаткування	На покриття збитків від активних операцій
Фонди емісійних різниць	Якщо акції банку продаються за вартістю, вищою, ніж їх номінальна вартість	
Нерозподілений прибуток	Утворюється в результаті розподілу прибутку як нерозподілена частина	Поповнюється новими залишками нерозподіленого прибутку в кінці року

6.2. Формування депозитних ресурсів банку

Комерційні банки залучають вільні кошти юридичних та фізичних осіб шляхом виконання депозитних операцій, які є найбільш суттєвим і важливим джерелом формування та збільшення ресурсної бази банків.

Депозитна (вкладна) операція – це операція банку із залучення грошових коштів або банківських металів від вкладників на їх рахунки в банку на договірних засадах або депонування коштів вкладниками з оформленням їх ощадними (депозитними) сертифікатами. Депозитні операції є найбільш суттєвим і важливим джерелом формування та збільшення ресурсної бази банків.

Депозит (вклад) – це кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті або банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під відсоток або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору. Класифікація вкладів (депозитів) здійснюється за різними ознаками, основними серед яких є вид і статус вкладника, строк вкладу, вид валюти, форма оформлення (табл. 6.2.)

Для забезпечення бажаної структури, обсягів та рівня витрат за депозитними зобов'язаннями банки використовують цінові та нецінові методи залучення коштів.

Суть цінових методів полягає у використанні відсоткової ставки за депозитами як головного важеля в конкурентній боротьбі за вільні кошти фізичних і юридичних осіб, а **нецінові методи** базуються на використанні різноманітних прийомів заохочення клієнтів, які прямо не пов'язані зі зміною рівня депозитних ставок. До таких прийомів належать: реклама, поліпшений рівень обслуговування; розширення спектра пропонованих банком рахунків та послуг; комплексне обслуговування; додаткові види безкоштовних послуг; розташування філій у місцях, максимально наближених до клієнтів; пристосування графіка роботи до потреб клієнтів тощо.

Таблиця 6.2

Види депозитів та їх характеристика

Класифікаційна ознака	Види банківських депозитів
Тип клієнта	<i>Депозити фізичних осіб</i> <i>Депозити юридичних осіб</i> <i>Міжбанківські депозити</i>
Види валюти	<i>Депозити в національній валюті</i> <i>Депозити в іноземній валюті</i> <i>Банківські метали</i>
Форма користування	<p><i>Депозити на вимогу</i> – кошти або банківські метали, що розміщені вкладниками в банках на умовах видачі вкладу (депозиту) на першу вимогу вкладника або здійснення платежів за розпорядженням власника рахунка</p> <p><i>Депозити строкові</i> – кошти або банківські метали, розміщені вкладниками в банку на визначений договором строк з виплатою обумовлених відсотків</p> <p><i>Цінні папери:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>банківський сертифікат</i> – різновид термінових вкладів, цінний папір, який може вільно продаватись-купуватись на фондовому ринку, виступати засобом платежу, застави тощо - <i>купонний ощадний (депозитний) сертифікат</i> – це сертифікат, що має окремі купони, на кожному з яких зазначено строк здійснення виплати відсоткової плати. У разі настання цього строку банк відриває купон і виплачує власнику сертифіката дохід згідно з визначеним відсотком - <i>ощадний (депозитний) сертифікат</i> – це письмове свідчення банку про депонування коштів, яке посвідчує право власника сертифіката або його правонаступника на одержання після закінчення встановленого строку суми вкладу (депозиту) та відсотків, установлених сертифікатом, у банку, який його видав - <i>відсотковий ощадний (депозитний) сертифікат</i> – це сертифікат, який випущений банком з визначеною відсотковою ставкою

1	2
Строк депозиту	<i>Депозити «овернайт» Короткострокові депозити Довгострокові депозити</i>
Форма оформлення	<i>Вкладна книжка Платіжна картка Договір Сертифікат</i>
Режим функціонування	<i>З правом поповнення Без права поповнення</i>

6.3. Договірне регулювання депозитних операцій

Залучення банком депозитів юридичних і фізичних осіб підтверджується:

- договором банківського рахунка;
- договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадної книжки;
- договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадного (депозитного) сертифіката;
- договором банківського вкладу (депозиту) з видачею іншого документа, що підтверджує внесення грошової суми або банківських металів і відповідає вимогам, установленим законом .

Договори банківського рахунка та банківського вкладу укладаються в письмовій формі і визначають:

- вид банківського вкладу;
- суму, що вноситься або перераховується на вкладний (депозитний) рахунок;
- строк дії договору;
- розмір і порядок сплати відсотків, умови перегляду їх розміру, відповідальність сторін;
- умови дострокового розірвання договору;
- інші умови за погодженням сторін;
- реквізити та підписи сторін.

За договором банківського вкладу (депозиту) банк, що прийняв від вкладника грошову суму, зобов'язується виплачувати йому цю суму та відсотки на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, установлених договором (дод. 5).

За договором банківського рахунка, укладеним з юридичною або фізичною особою, банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок кошти або банківські метали, що їй надходять, виконувати розпорядження власника рахунка про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунком (дод. 6).

Банки можуть укладати з фізичними та юридичними особами договори банківського вкладу (депозиту) на користь третьої особи відповідно до законодавства України. Ця особа набуває права вкладника з моменту пред'явлення нею до банку першої вимоги, що впливає з прав вкладника, або вираження нею іншим способом наміру скористатися такими правами.

У разі неможливості одержання вкладу (депозиту) особою, на користь якої внесені кошти або банківські метали, до досягнення нею повнолітнього віку, за умови виникнення форс-мажорних обставин, за яких кошти відшкодовуються Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, вклади (депозити) повертаються особі, що здійснила цей внесок.

Одностороння зміна (або вкладником, або банком) умов договору банківського рахунка або договору банківського вкладу (депозиту) не допускається, якщо інше не встановлено договором або законодавством України.

6.4. Порядок відкриття вкладних (депозитних) рахунків суб'єктам господарювання та фізичним особам

Відкриття суб'єкту господарювання вкладного (депозитного) рахунка здійснюється в такому порядку:

Особа, яка від імені суб'єкта господарювання відкриває вкладний (депозитний) рахунок, має:

– пред'явити паспорт або документ, що його замінює, і документ, що підтверджує її повноваження. Фізична особа-резидент додатково пред'являє документ, виданий відповідним органом державної податкової служби, що засвідчує присвоєння їй ідентифікаційного номера платника податків;

– подати документи (копії документів, посвідчені в установленому порядку) за переліком, визначеним в дод. 6;

– на підставі цих документів уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію суб'єкта господарювання та осіб, уповноважених розпоряджатися вкладним (депозитним) рахунком;

– між банком і суб'єктом господарювання укладається в письмовій формі договір банківського вкладу.

Якщо вкладний (депозитний) рахунок відкривається суб'єкту господарювання, який уже має в цьому банку поточний рахунок (тобто коли банком здійснено ідентифікацію клієнта і сформовано справу з юридичного оформлення рахунка), то вкладний (депозитний) рахунок відкривається на підставі договору банківського вкладу.

Кошти на вкладний (депозитний) рахунок суб'єкта господарювання перераховуються з його поточного рахунка і після настання обставин їх повернення, визначених договором банківського вкладу, повертаються на поточний рахунок суб'єкта господарювання. Проведення розрахункових операцій і видача коштів готівкою з вкладного (депозитного) рахунку суб'єкта господарювання забороняється. Нараховані відсотки за депозитами суб'єктів господарювання відповідно до умов договору банківського вкладу можуть перераховуватися на поточний рахунок або зараховуватися на поповнення депозиту.

За договором банківського вкладу банк зобов'язаний видати вклад на першу вимогу вкладника – суб'єкта господарювання, крім вкладів, внесених юридичною особою на інших умовах повернення, що встановлені договором банківського вкладу.

Відкриття вкладних (депозитних) рахунків фізичним особам здійснюється в такому порядку:

– фізична особа має пред'явити паспорт або документ, що його замінює. Фізична особа-резидент додатково має пред'явити документ, виданий органом державної податкової служби, що засвідчує присвоєння фізичній особі-резиденту ідентифікаційного номера платника податків;

– уповноважений працівник банку ідентифікує фізичну особу, яка відкриває рахунок, і підтверджує здійснення ідентифікації копіюванням документів відповідному порядку;

– між банком і фізичною особою укладається в письмовій формі договір банківського вкладу;

– фізична особа вносить або перераховує з іншого власного рахунка кошти на вкладний (депозитний) рахунок;

– на підтвердження укладення договору банківського вкладу і внесення коштів на вкладний (депозитний) рахунок банк видає фізичній особі ощадну книжку або інший документ, що її замінює, і який видається згідно з внутрішніми положеннями банку.

Якщо фізична особа вже має в цьому банку рахунок, цей клієнт ідентифікований банком і сформована справа з юридичного оформлення рахунка, то відкриття вкладного (депозитного) рахунка здійснюється на підставі договору банківського вкладу за умови пред'явлення цією фізичною особою паспорта або документа, що його замінює.

Кошти на вкладні (депозитні) рахунки фізичних осіб можуть бути внесені готівкою, перераховані з іншого власного вкладного (депозитного) або поточного рахунка. Після закінчення строку або настання інших обставин, визначених законодавством України чи договором банківського вкладу, кошти з вкладного (депозитного) рахунка повертаються власнику шляхом видачі готівкою або перерахування на його власний поточний або інший вкладний (депозитний) рахунок. Нараховані відсотки за депозитами фізичних осіб відповідно до умов договору банківського вкладу можуть перераховуватися на їх поточні рахунки або зараховуватися на поповнення депозиту чи виплачуватися фізичним особам готівкою.

Під час здійснення операцій за вкладним (депозитним) рахунком фізичної особи як зразок підпису використовується зразок підпису особи, зазначений у договорі банківського вкладу.

Закриття вкладних (депозитних) рахунків у національній та іноземній валюті юридичних та фізичних осіб здійснюється:

- після закінчення строку депозиту (вкладу), на який був укладений договір;
- при достроковому розірванні договору однією із сторін;
- у разі смерті власника (для фізичних осіб).

В обох випадках кошти з депозитних рахунків юридичних осіб разом із відсотками переказуються на поточний рахунок власника депозитного рахунка. Видача коштів готівкою юридичній особі в разі закриття її депозитного рахунка не дозволяється.

Із вкладних рахунків фізичних осіб при їх закритті кошти можуть бути видані готівкою або переказані на рахунок за розпорядженням власника.

Дострокове закриття вкладного (депозитного) рахунка за ініціативою вкладника проводиться згідно з умовами, передбаченими договором.

6.5. Нарахування відсотків за депозитами

За користування коштами, що обліковуються на рахунку клієнта, банк сплачує відсотки, сума яких зараховується на рахунок, якщо інше не встановлено договором банківського рахунка або законом.

Відсотки – це вартість користування грошима за визначений період часу:

$$\text{Відсотки} = \text{Сума вкладу} \cdot \text{Ставка} \cdot \text{Час}$$

Депозитний відсоток – норма доходу, яку виплачують банки своїм клієнтам по їх депозитах.

Відсоткові ставки за депозитними операціями встановлюються банками самостійно з урахуванням ціни

ресурсів на ринку, строку вкладу, умов вкладу та його розміру. НБУ встановлює індикативні розміри відсоткових ставок для банків з урахуванням ситуації на грошово-кредитному ринку.

Банк сплачує вкладнику суму вкладу і нараховані за ним відсотки:

- у національній валюті, якщо кошти надійшли на депозитний рахунок у національній валюті;

- у валюті вкладу, якщо кошти надійшли на вкладний рахунок в іноземній валюті, або на умовах та в порядку, передбачених договором, відповідно до заяви вкладника - в іншій іноземній чи в національній валюті;

- у банківських металах, якщо вкладний рахунок відкритий у банківських металах, або на умовах та в порядку, передбачених договором, відповідно до заяви вкладника – у національній валюті.

Відсотки на вклад (депозит), залучений відповідно до договору банківського вкладу (депозиту), якщо інше не передбачено договором, нараховуються від дня, наступного за днем надходження до банку коштів або банківських металів, до дня, який передує поверненню коштів або банківських металів вкладнику або списанню з вкладного (депозитного) рахунка вкладника з інших підстав.

Виплата відсотків за вкладом (депозитом) здійснюється у строки, що обумовлені в договорі.

У банківській практиці використовується три *методи визначення для розрахунку відсотків*:

- 1) метод «факт/365» – при розрахунку суми відсотків береться фактична кількість днів у місяці та році;

- 2) метод «факт/360» – при розрахунку суми відсотків береться фактична кількість днів у місяці, але умовно в році 360 днів;

- 3) метод «30/360» – при розрахунку суми відсотків береться умовна кількість днів у місяці – 30 та в році 360 днів.

Способи нарахування відсотків залежать від умов депозитної угоди. Види відсоткових ставок розглянуто в табл. 6.3.

Таблиця 6.3

Види відсоткових ставок на депозит

Види відсоткових ставок	Ознака	Формула для розрахунку	Умовні позначення
Прості відсоткові ставки	Нараховуються протягом всього строку депозиту на одну і ту ж величину капіталу, наданого в депозит. База нарахування не змінюється	$S=P(1+ni)$ $I=P n i$	S – нарощена сума, або сума в кінці строку P – сума вкладу (депозиту) I – відсотки за весь період депозиту i – відсоткова ставка за депозитом n – період депозиту $n = t / K$ t – кількість днів депозиту K – тривалість року в днях (360, 365 днів)
Складні відсоткові ставки	Відсотки вкладникові не виплачуються після їх нарахування за певний період (місяць, квартал, рік), а приєднуються до суми боргу для нарощення. База для нарахування відсотків з кожним періодом збільшується	$S=P(1+i)^n$ $I=[(1+i)^n - 1]$	
Каскадні відсоткові ставки	Абсолютний розмір відсоткових ставок зростає в міру збільшення тривалості користування депозитом. Цей метод нарахування дає можливість ув'язати динаміку відсоткових ставок з динамікою інфляції і застрахувати кошти вкладника	$S=P(1+\sum n_m i_m)$ $I=\sum P n_m i_m$	

Відсоткові ставки також можуть бути **фіксованими** – є незмінними на весь період депозитної угоди і **плаваючими** – величина такої ставки змінюється залежно від обумовлених у депозитній угоді чинників, наприклад, від зміни облікової ставки НБУ, темпів інфляції, зміни вартості кредитних ресурсів на грошовому ринку тощо. З динамікою відсоткових

ставок банків за кредитні і депозитні послуги можна ознайомитись на офіційному сайті НБУ <http://www.bank.gov.ua/>.

6.6. Система захисту депозитів

Надійна та ефективна система гарантування вкладів створює умови для захисту інтересів вкладників на випадок неплатоспроможності чи банкрутства банку, зменшення ризику кризи банківської системи внаслідок втрати ліквідності через масове зняття депозитів, підвищення ефективності управління грошово-кредитною сферою економіки внаслідок збільшення обсягу депозитів.

У світовій практиці виділяють три різновиди побудови **системи захисту інтересів вкладників:**

– система страхування клієнтських внесків, що діє відповідно до норм страхової діяльності;

– система гарантій з більшою гнучкістю заходів для оздоровлення банку. У першому випадку за банкрутства банку вкладник отримує зі спеціального фонду означену суму в межах страхового покриття. У другому можливі втрати вкладникові не відшкодовуються, але розпочинається комплекс заходів для оздоровлення банку;

– змішана система, що включає в себе елементи двох вищезгаданих систем. Система страхування зазвичай будується так, що у разі банкрутства банки перекладають втрати на своїх вкладників, що не застрахувалися.

Законодавство України вбачає кілька можливих **способів захисту інтересів вкладників:**

1. НБУ вимагає від банків отримання ліцензії на право приймати вклади (депозити) від юридичних і фізичних осіб; відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів;

2. Спеціалізованим банкам (за винятком ощадних) забороняється залучати вклади від фізичних осіб в обсягах, що перевищують 5% регулятивного капіталу банку;

3. Повернення внесків фізичних осіб гарантується в порядку, передбаченому законодавством України. Вклади фізичних осіб Державного ощадного банку України гарантуються державою;

4. Банк відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном;

5. НБУ визначає норми обов'язкових резервів, що залежать від строків та виду залученої валюти;

6. Максимальний розмір залучення вкладів фізичних осіб недокапіталізованих банків не повинен перевищувати понад 100% регулятивного капіталу;

7. Створено Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) функціонує як державна спеціалізована організація. Головним завданням є забезпечення захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків України шляхом відшкодування за рахунок коштів Фонду витрат по вкладах.

Учасниками Фонду є банки, які виконують встановлені НБУ економічні нормативи щодо достатності капіталу і платоспроможності та можуть виконувати свої зобов'язання перед вкладниками. Банки, які не виконують встановлених НБУ економічних нормативів та/або яким за рішенням НБУ зупинено дію банківської ліцензії на здійснення банківської діяльності, переводяться до категорії тимчасових учасників Фонду.

Фонд гарантує кожному вкладнику банку-учасника (тимчасового учасника) Фонду відшкодування коштів за його вкладами, включаючи відсотки, в розмірі вкладів на день настання недоступності вкладів, але не **більше 150 000 грн** (станом на 01.01.2010 р.) по вкладах у кожному із таких банків. Зазначений розмір відшкодування коштів за вкладами, включаючи відсотки, за рахунок коштів Фонду може бути збільшено за рішенням адміністративної ради Фонду залежно від тенденцій розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників банками-учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду.

Якщо вкладник має вклади у кількох банках-учасниках (тимчасових учасниках) Фонду, які в подальшому реорганізувалися шляхом їх злиття, приєднання або перетворення в один банк - юридичну особу, Фонд гарантує відшкодування коштів за цими вкладками до закінчення строку дії договорів за цими вкладками на тих самих умовах, що й до реорганізації. Вклади, залучені після реорганізації банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду, гарантуються Фондом у загальній сумі, але не більше встановленого розміру. Відшкодування вкладів в іноземній валюті відбувається у національній валюті України після перерахування суми вкладу за офіційним (обмінним) курсом НБУ на день настання недоступності вкладів.

Фонд не відшкодовує гарантовану суму за вкладками фізичних осіб у банку, переведеному до категорії тимчасового учасника Фонду, якщо ці вклади були залучені ним з дати отримання повідомлення про переведення до такої категорії.

Двічі на рік Фонд публікує в офіційних засобах інформації реєстр банків-учасників та тимчасових учасників Фонду. Станом на 01.01.2010 р. до реєстру Фонду включені 172 банки-учасники та 12 тимчасових учасників.

6.7. Недепозитні операції банку

У практичній банківській діяльності часто виникає ситуація, коли залучених банком депозитних ресурсів недостатньо для здійснення запланованих активних операцій, які необхідно профінансувати. Для покриття цієї різниці використовують ресурси, отримані від здійснення банківських недепозитних операцій. Найпоширенішими з них є:

- отримання міжбанківських кредитів;
- рефінансування (запозичення ресурсів) у системі центрального банку;
- операції РЕПО;
- емісія цінних паперів власного боргу (банківські облігації, векселі тощо).

Основним джерелом недепозитних ресурсів є операції з отримання **міжбанківських позик**. Ці операції надають можливість банкам з недостатнім обсягом ресурсів забезпечувати виконання резервних вимог НБУ та задовольняти потреби власних клієнтів у кредитах шляхом залучення ресурсів інших комерційних банків, які мають тимчасовий надлишок коштів. Перевагами таких операцій є відносна простота оформлення та швидкість здійснення.

Видами міжбанківських кредитів є:

1) добові кредити (overnight) – незабезпечені позики, які надають банкам з хорошою репутацією. Кредитна угода укладається за телефоном, факсом, телеграфом без документальної фіксації. Повертаються на наступний день після їх отримання;

2) строкові кредити – на строк від кількох днів до кількох місяців. Кредитна угода укладається у письмовій формі;

3) безстрокові позички – строки угоди автоматично продовжуються щодня, доки одна зі сторін не прийме рішення про розірвання такої угоди.

В Україні Національний банк здійснює політику **рефінансування** комерційних банків через використання таких інструментів:

- через закриті кредитні аукціони згідно з типовими правилами забезпечують найбільш якісне використання відповідних вимог НБУ та погодження на більш високу відсоткову ставку;

- через ломбардні кредити, де як застава виступають облігації внутрішніх державних позик;

- через операції РЕПО – купівля державних облігацій у комерційних банків («пряме РЕПО») з наступним обов'язковим їх викупом банками («зворотне РЕПО») на встановлену дату і за встановленою ціною.

Комерційні банки, що проводять політику інтенсивного розвитку та диверсифікації діяльності, активно діють на ринку боргових зобов'язань, випускаючи в обіг цінні папери власного боргу, серед яких переважають фінансові векселі та облігації банків.

Облігація банку – це цінний папір, який надає його власнику право отримати у визначений строк кошти розміром у номінальну вартість облігації з відповідною відсотковою платою.

Серед недепозитних банківських операцій більшого розвитку набувають операції з позабалансового фінансування. Основними методами позабалансового фінансування є:

- сек'юритизація активів – трансформація наданих банкам кредитів у відповідне недепозитне джерело залучення ресурсів шляхом випуску цінних паперів власного боргу;

- продаж позик. – здійснення операцій з продажу власності банку на якісні короткострокові кредити іншим банківським установам;

- надання кредитних гарантій – зобов'язання банку, згідно з яким він погоджується за певну плату гарантувати повернення кредиту своїм клієнтом іншому банку або виконання умов контракту, укладеного між клієнтом банку та третьою особою.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435 – 1У.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р.
3. Закон України «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20.09.2001 р. №2740 – III // Урядовий кур'єр. – 2001. – 1 жовтня. – С. 7-12.
4. Постанова НБУ «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» від 03.12.2003 р. № 516.
5. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368.
6. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні: Затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. №368.

7. КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКУ

- 7.1. Поняття та структура банківських активів.
- 7.2. Класифікація банківських кредитів.
- 7.3. Принципи й умови банківського кредитування.
- 7.4. Організація кредитного процесу.
- 7.5. Особливості кредитування фізичних осіб.
- 7.6. Вартість кредиту.

7.1. Поняття та структура банківських активів

Активні операції – це операції з розміщення мобілізованих ресурсів банку з метою отримання доходу та забезпечення ліквідності. Активні операції можна поділити:

- на *кредитні* (включаючи факторинг, вексельне кредитування, лізинг, форфейтинг);
- *інвестиційні*;
- *касові*;
- *інші активні операції* (операції з іноземною валютою, агентські, трастові, розрахункові послуги).

Активи банку відображають у балансі за ступенем їх ліквідності (табл.7.1).

Термін «**Ліквідність**» означає по відношенню до активів банку (грошових ресурсів, розміщених з метою отримання прибутку) легкість та швидкість їх перетворення в грошову форму (готівкові та платіжні засоби) для погашення своїх боргових зобов'язань при настанні відповідних строків.

Таблиця 7.1

Структура банківських активів

Первинні резерви	Вторинні резерви	Кредитний портфель	Інвестиційний портфель	Основні фонди
Найбільш ліквідні активи, які можуть бути негайно використані для виконання зобов'язань банку: готівка в касі банку, чеки, кошти на кореспондентському рахунку в НБУ; кошти на кореспондентських рахунках в інших банках	Високоліквідні активи, які в будь-який момент з мінімальною затримкою та незначним ризиком втрат можна перетворити на готівку: облігації ОВДП; векселі; короткострокові ЦП; короткострокові кредити надійним позичальникам	Сукупність усіх наданих банком кредитів. Ці активи є головним джерелом прибутку банку, їх частка в активах банку складає від 20% до 80 %	Сукупність цінних паперів, придбаних банком у ході інвестиційних операцій: короткострокові цінні папери банк купує з метою забезпечення ліквідності; середньо- та довгострокові цінні папери банк купує з метою отримання прибутку	Довгострокові активи, утворюються за рахунок власних ресурсів. Вони не дають безпосереднього прибутку, проте без них неможлива організація банківської діяльності

7.2. Класифікація банківських кредитів

Кредитні операції становлять основу активної діяльності банку в розміщенні його ресурсної бази. Вони приносять банкам значну частину їх доходів.

Банківський кредит – це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, терміновості, платності та цільового характеру використання.

Комерційні банки надають своїм клієнтам різноманітні позики, які можна класифікувати за різними ознаками. Класифікація банківських кредитів наведена в табл. 7.2.

Таблиця 7.2

Класифікація банківських кредитів

Критерії й ознаки	характеристика
1	2
За терміном використання	<p><i>Короткострокові кредити</i> (до 1 року) – з участю такого кредиту формується оборотний капітал підприємства; джерела повернення – поточні грошові надходження</p> <p><i>Середньострокові кредити</i> (від 1 до 3 років)</p> <p><i>Довгострокові кредити</i> (понад 3 роки) – здійснюється відтворення основного капіталу й опосередковується інвестиційна діяльність позичальника; джерела повернення – прибуток від впровадження заходів, що прокредитовані</p>
За забезпеченням	<p><i>Забезпечені (ломбардні)</i> форми забезпечення: застава; гарантія; іпотека; страхова угода, цесія (перевідступлення на користь банку вимог і рахунків до третьої особи)</p> <p><i>Незабезпечені (бланкові)</i> – надаються при високому ступені довіри банку до позичальника</p>
За ступенем ризику	<p><i>Стандартні кредити</i> – кредити, які надані позичальникам, що мають належну фінансову стійкість і надійне забезпечення</p> <p><i>Кредити з підвищеним ризиком</i> – надаються банками без забезпечення, а також клієнтам з нестійким фінансовим станом</p>
За методом надання	<p><i>Одноразові позики</i> – рішення про видачу кредиту приймається банком окремо за кожною позикою на підставі заяви та інших документів</p> <p><i>Перманентні позики</i> – надаються банком у міру виникнення у клієнтів потреби в межах розміру відкритої кредитної лінії</p> <p><i>Гарантовані позики</i> – банк дає зобов'язання надати клієнту кредит при виникненні у нього потреби у визначеному розмірі протягом обумовленого строку</p>
За способом повернення	<p><i>Поступовий порядок погашення</i> (в розстрочення) – встановлюється щодо довгострокових кредитів, а також тих, які надаються відповідно до встановленої позичальником кредитної лінії</p> <p><i>Одноразовим платежем</i> – здійснюється повернення одноразових короткострокових позик, які опосередковують поточну виробничу діяльність підприємця</p> <p><i>За вимогою кредитора</i> – стягуються, коли клієнт порушує принципи кредитування або не виконує умови кредитної угоди, з регресією платежів (повертаються кредити, які видані під гарантію, поручительство або інше боргове зобов'язання третьої особи)</p>

Продовження табл. 7.2

1	2
За строком повернення	<p><i>Строкові позики</i> надаються банком на строк, зафіксований у кредитній угоді. Позики до запитання надаються на невизначений строк. Клієнт зобов'язаний повернути таку позику за першою вимогою банку</p> <p><i>Прострочені позики</i> – це позики, за якими закінчилися строки повернення, встановлені в кредитній угоді, а кошти банку не повернені</p> <p><i>Відстрочені позики</i> (пролонговані) – позики, за якими банком перенесені строки повернення на пізніший час</p>
За характером визначення відсотка	<p><i>Фіксована відсоткова ставка</i> – застосовується за згодою сторін і притаманна стабільній економіці та короткостроковим кредитам</p> <p><i>Плаваюча відсоткова ставка</i> є засобом зменшення ризику банківських втрат в умовах нестабільної економіки, значних темпах інфляції і при довгостроковому кредитуванні</p>
За способом сплати відсотка	<p><i>З виплатою відсотків у міру використання позичкових коштів</i> (звичайний кредит)</p> <p><i>З виплатою відсотка одночасно з одержанням позичкових коштів</i> (дисконтний кредит)</p>
За кількістю кредиторів	<p><i>Позики надаються одним банком</i></p> <p><i>Синдиковані позики</i> (консорціальні) – надаються банківським консорціумом, в якому один з банків виконує роль менеджера, збирає з банків-учасників необхідну для кредитування суму ресурсів, складає з позичальником кредитну угоду і надає позику</p> <p><i>Паралельні позики</i> – передбачають участь у їх наданні декількох банків, але кожний банк окремо оформляє кредит клієнту на однакових погоджених умовах</p>
За призначенням відносно суб'єктів	Торговельно-промисловим підприємцям, сільськогосподарським підприємцям, міжбанківським, небанківським фінансово-кредитним установам, органам влади
За призначенням відносно об'єкта кредитування	Іпотечний кредит; кредит на виробничі цілі; споживчий кредит; контокорентний кредит; кредити, пов'язані з вексельним обігом; кредити під цінні папери

Характеристика окремих видів кредиту надана в табл. 7.3 і 7.4.

7.3. Принципи й умови банківського кредитування

Здійснення кредитних операцій комерційних банків має відповідати певним вимогам і умовам:

- банківське кредитування здійснюється за **принципами** строковості, повернення, платності забезпеченості та цільового використання;
- кредити видаються тільки в **межах наявних ресурсів**, що є в розпорядженні банку;
- про кожний випадок надання позичальнику кредиту в розмірі, що перевищує **10%** власного капіталу (великі кредити), комерційний банк мусить повідомити НБУ;
- сукупна заборгованість за кредитами, врахованими векселями та 100% суми позабалансових зобов'язань, виданих одному позичальнику, не може перевищувати **25%** регулятивного капіталу банку;
- загальний розмір кредитів, наданих банком, стосовно всіх позичальників, з урахуванням 100% позабалансових зобов'язань банку, не може перевищувати восьмикратного розміру регулятивного капіталу банку;
- позики надаються всім суб'єктам господарювання незалежно від форми власності;
- рішення про надання кредиту приймається **колегіально** (кредитним комітетом) банку й оформляється протоколом;
- кредитування здійснюється в межах параметрів, визначених політикою банку, які включають: пріоритетні напрямки в кредитуванні; граничні розміри кредиту на одного позичальника; обсяги та структуру кредитного портфеля; методику оцінки фінансового стану та кредитоспроможності позичальника; рівень відсоткової ставки тощо;
- кредити надаються тільки на комерційних засадах з додержанням таких **умов**:
 - а) оцінки кредитоспроможності позичальника, фінансової стабільності, рентабельності, ліквідності;

б) кредитуються тільки ті види діяльності позичальника, які передбачені його статутом;

в) позичальник повинен мати власне майно і брати участь у фінансуванні об'єкта, що кредитується, певною сумою власного капіталу;

- банки **не можуть надавати кредити**: на покриття збитків господарської діяльності позичальника; на формування та збільшення статутного фонду клієнта;

- банк **не може надавати кредити** під відсоток, ставка якого є нижчою від відсоткової ставки за кредитами, які бере сам банк, і відсоткової ставки, що виплачується ним по депозитах. Виняток можна робити лише у разі, якщо при здійсненні такої операції банк не матиме збитків;

- надання **безвідсоткових кредитів забороняється**, за винятком передбачених законом;

- кредити надаються на підставі укладеної між банком і позичальником кредитної угоди (договору);

- у разі несвоєчасного погашення кредиту або відсотків за його користування банк має право видавати наказ про **примусову оплату** боргового зобов'язання, якщо це передбачено угодою;

- кредитування позичальників має здійснюватись з додержанням комерційним банком економічних нормативів регулювання банківської діяльності та вимог НБУ щодо формування обов'язкових, страхових і резервних фондів.

7.4. Організація кредитного процесу

Ефективність кредитної діяльності комерційного банку безпосередньо залежить від якісної структуризації процесу банківського кредитування, чітко визначених завдань основних етапів процесу кредитування та функцій працівників, що відповідають за проведення кредитних операцій.

Найважливішими **етапами кредитного процесу** виступають:

- отримання та розгляд кредитної заявки;
- безпосередня співбесіда з потенційним позичальником;
- оцінка кредитоспроможності;
- підготовка до складання кредитного договору;
- кредитна угода;
- моніторинг і контроль якості виданих кредитів.

Кредитні відносини між банком і клієнтом розпочинаються з **отримання та розгляду кредитної заявки**. Для вирішення питання щодо можливості отримання кредиту клієнтом надаються необхідні документи, склад яких та порядок надання залежить від виду кредитної операції та запропонованого забезпечення. До таких документів належать:

- обґрунтоване клопотання, у якому визначається мета заходу, що кредитується, сума і строк користування кредитом, запропоноване забезпечення, наявність замовлення на виробництво або продаж товарів та інші основні моменти;

- анкета позичальника;

- бізнес-план з техніко-економічним обґрунтуванням заходу, що кредитується, строками використання і повернення кредиту, сплати відсотків, наявністю альтернативного джерела погашення зобов'язань за договором кредиту;

- копії контрактів, угод, протоколів намірів з продавцями та покупцями та інші договори, які пов'язані із заходом, що кредитується (договори оренди приміщень, документи про право власності на землю або право постійного чи тимчасового користування нею);

- копія ліцензії, якщо діяльність підлягає ліцензуванню;

- правові гарантії забезпечення повернення кредитів (поручительство, гарантія, застава та ін.);

- фінансові звіти, які включають: баланс позичальника (форма №1), звіт про фінансові результати (форма №2); звіт про рух коштів (форма 3), звіт про власний капітал (форма 4); розшифрування дебіторської та кредиторської заборгованостей (в розрізі контрагентів із зазначенням сум,

дат їх виникнення та очікуваних строків розрахунків); довідку про наявність позабалансових зобов'язань позичальника. Річні звіти надаються за останні 2 роки, а квартальні – на 4 останні звітні дати;

- декларацію про прибуток підприємства;
- акт звіряння платежів до бюджету (надається ПДВ на вимогу клієнта);
- довідки інших банків про наявність заборгованості за кредитом;
- довідка Держкомприроди щодо екологічної оцінки проекту, на який запитується кредит (при необхідності).

Кредитна заявка разом із пакетом супровідних документів надходить до працівника відповідного кредитного підрозділу, який здійснює її ретельний розгляд. Після цього кредитний працівник проводить **попереднє інтерв'ю з потенційним позичальником**. Ця бесіда дозволяє з'ясувати окремі деталі кредитної заявки і скласти своєрідний психологічний портрет позичальника, оцінити професійну підготовленість керівництва фірми, ступінь реалістичності оцінок ним стану та перспектив розвитку підприємства, тим самим застрахувати кредит від ризику вже на початку угоди.

Після співбесіди кредитний працівник приймає рішення: продовжувати роботу з кредитною заявкою цього клієнта або відмовити у видачі кредиту, при цьому пояснивши, з яких причин кредит не може бути наданий.

Якщо приймається рішення щодо продовження роботи з клієнтом, то кредитна заявка разом з пакетом супровідних документів передається підрозділу кредитного аналізу для **оцінки кредитоспроможності позичальника**.

Кредитоспроможність – це здатність позичальника повністю та у визначений строк розрахуватись за своїми борговими зобов'язаннями.

Основними критеріями кредитоспроможності позичальника можуть бути:

- забезпеченість власними коштами не менше як на 50% усіх його витрат;

- репутація позичальника (кваліфікація, здібності керівника, дотримання ділової етики, договірної та платіжної дисципліни);

- оцінка продукції, що випускається, наявність замовлення на реалізацію, характер послуг, які надаються (конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках), попит на продукцію, послуги, обсяги експорту;

- економічна кон'юнктура (перспективи розвитку позичальника);

- наявність забезпечення (застава, гарантія, поручительство);

- оцінка фінансового стану позичальника.

Критерії оцінки фінансового стану позичальника встановлюються кожним банком самостійно його внутрішніми положеннями про проведення активних операцій та методикою проведення оцінки фінансового стану позичальника.

Для здійснення **оцінки фінансового стану позичальника** - юридичної особи банк має враховувати основні показники його діяльності (розрахункову формулу та економічний зміст показників наведено у дод. 7).

Важливу роль в оцінці діяльності позичальника відіграє наявність (відсутність) прийнятих видів забезпечення. Основні форми забезпечення подані в табл. 7.5.

Класифікація позичальників за результатами оцінки їхнього фінансового стану (табл. 7.6) здійснюється з урахуванням рівня забезпеченості за кредитними операціями.

Спираючись на присвоєну категорію, кредитний працівник визначає відповідність рівня кредитоспроможності позичальника вимогам кредитної політики банку.

У разі позитивного висновку кредитний підрозділ, направляє пакет документів юридичній службі і службі безпеки банку.

Юридична служба аналізує надані документи з погляду правильності оформлення та відповідності чинному законодавству.

Таблиці 7.5

Форми забезпечення повернення позик

Форма	Застава	Гарантія	Поручительство	Страхування
Документ	Договір застави	Гарантійний лист	Договір поручительства	Страховий поліс
Основні засоби реалізації	У разі невиконання позичальником своїх зобов'язань перед банком – реалізація останнім заставленого майна на свою користь	Здійснює виплату суми позики і відсотків за нею в разі настання гарантійного випадку – неповернення позики	Відповідальність поручителя всім своїм майном перед банком у разі неповернення кредиту з боку позичальника	Виплата суми боргу та відсотків страховою компанією в разі настання страхового випадку – неповернення позики
Необхідні документи	Оцінка вартості, нагляд за збереженням, реалізація заставленого майна	Оцінка фінансового стану, стану рахунків та заборгованості гаранта	Оцінка фінансового стану, стану рахунків та заборгованості поручителя	Статут, оцінка фінансового стану, рахунків та заборгованості, висновки аудиторів по страховій компанії
Законодавче забезпечення	ЗУ «Про банки і банківську діяльність» ЗУ «Про заставу» ЗУ «Про нотаріат»	ЗУ «Про банки і банківську діяльність» ЗУ «Про підприємства в Україні» ЗУ «Про нотаріат»	ЗУ «Про банки і банківську діяльність» ЗУ «Про підприємства в Україні» ЗУ «Про нотаріат»	ЗУ «Про страхування» ЗУ «Про банки і банківську діяльність»

Таблиця 7.6

Клас надійності позичальника

Категорія (клас) надійності позичальника	Характеристика позичальника
1	2
Клас «А»	<p>Фінансова діяльність дуже добра (прибуток та рівень рентабельності вище, ніж середньогалузевий, якщо такий визначається), що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями, зокрема погашення основної суми боргу та відсотків за ним відповідно до умов кредитної угоди; економічні показники в межах установлених значень (відповідно до методики оцінки фінансового стану позичальника, затвердженої внутрішніми документами банку); вище керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; кредитна історія позичальника – бездоганна. Забезпечення за кредитною операцією має бути першокласним. Немає жодних свідчень можливих затримок з поверненням основної суми боргу та зі сплатою відсотків. Одночасно можна зробити висновок, що фінансова діяльність буде і надалі проводитися на такому ж високому рівні</p>
Клас «Б»	<p>Фінансова діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу «А», але ймовірність підтримування її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою. Забезпечення кредитної операції не має викликати жодних сумнівів (щодо оцінки його вартості, правильності оформлення угод про забезпечення кредитних операцій тощо)</p> <p>Аналіз коефіцієнтів фінансового стану позичальника може вказувати на негативні тенденції в діяльності позичальника. Недоліки в діяльності позичальників, які віднесені до класу «Б», мають бути лише потенційними. За наявності реальних недоліків клас позичальника потрібно знизити</p>

Продовження табл. 7.6

1	2
Клас «В»	Фінансова діяльність задовільна (рентабельність нижча, ніж середньогалузевий рівень, якщо такий визначається, деякі економічні показники не відповідають мінімально прийнятним значенням), але потребує більш детального контролю. Проблеми можуть стосуватися стану забезпечення за кредитними операціями, необхідної документації, що свідчить про наявність і ліквідність застави. Одноразово спостерігається можливість виправлення ситуації і покращення фінансового стану
Клас «Г»	Фінансова діяльність незадовільна (економічні показники не відповідають установленим значенням) і спостерігається її нестабільність протягом року; є великий ризик значних збитків; ймовірність повного погашення кредитної заборгованості та відсотків за нею є низькою
Клас «Д»	Фінансова діяльність незадовільна, є збитки; кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою (або безумовною гарантією), показники не відповідають встановленим значенням, імовірність виконання зобов'язань з боку позичальника банку практично відсутня

Служба безпеки проводить перевірку паспортних даних (даних посвідчення особи), місце реєстрації, даних, зазначених в анкеті.

За результатами перевірки й аналізу документів юридична служба і служба безпеки складають письмові висновки, що передаються в кредитний підрозділ.

Для розгляду питання про надання кредиту на кредитному комітеті банку кредитний інспектор направляє пакет документів.

Підготовка і розгляд питання на засіданні комітету, а також оформлення прийнятих рішень, здійснюється відповідно до регламенту роботи кредитного комітету.

Далі виписка з протоколу засідання кредитного комітету банку і пакет документів направляються

кредитному інспектору, який робить відмітку про прийняття керуючим чи кредитним комітетом банку рішення в журналі реєстрації заяв (із вказівкою дати і номера протоколу) і сповіщає про це рішення позичальника.

Наступним етапом кредитного процесу є оформлення і підписання кредитного договору. Одночасно з оформленням кредитного договору, графіка погашення кредиту і строкового зобов'язання кредитний інспектор оформляє також у залежності від виду забезпечення: договір поручительства; договір застави; інші документи відповідно до чинного законодавства України.

Підписаний договір є офіційною підставою для безпосереднього перерахування банком грошових ресурсів на користь позичальника.

Підсумковим етапом кредитування є **кредитний моніторинг та контроль якості кредитного портфеля**. У ході кредитного моніторингу банк повинен своєчасно розпізнавати та оперативно відстежувати тенденції негативних змін у діяльності позичальника. Першими **симптомами виникнення проблем** у позичальника є :

- негативні тенденції зміни значень фінансових показників;
- прострочена заборгованість, несплата відсотків;
- прохання про пролонгацію, додаткове кредитування;
- порушення графіка погашення заборгованості за кредитом та відсотків;
- несвоєчасне надання поточної інформації;
- уникнення зустрічі з працівниками банку.

Якщо банк виявив сумнівний (безнадійний) кредит, то можна використати такий **порядок дій для повернення боргів** і відсотків за ними:

- 1) модифікація кредитного договору (зміни умов погашення позики);
- 2) реалізація забезпечення;
- 3) звернення в суд;
- 4) виконання судового рішення (конфіскація майна боржника, накладення; арешту на кошти боржника,

призначення представників банку на керівні посади підприємства-позичальника)

5) банкрутство як виняткове вирішення питання безнадійних кредитів.

Отже, якісне, професійне та послідовне виконання всіх необхідних процедур основних етапів банківського кредитування є необхідною умовою ефективної реалізації кредитної політики банку та забезпечення необхідного рівня дохідності, платоспроможності й ліквідності банківської діяльності.

7.5. Особливості кредитування фізичних осіб

Кредити фізичним особам надаються в національній валюті дієздатним громадянам України, які мають постійне джерело доходів, як правило, під відповідне забезпечення. Приймаючи рішення про одержання кредиту, позичальник має ознайомитись з пам'яткою Національного банку України позичальнику за споживчим кредитом (дод. 8).

Для одержання кредиту фізична особа надає банку такі документи:

- обґрунтоване клопотання (заява) на отримання кредиту, у якому визначаються цілі, на які отримується кредит, сума і строк користування, запропоноване забезпечення та джерела повернення кредиту;

- анкету позичальника ;

- копію паспорта клієнта;

- довідку про присвоєння ідентифікаційного номера;

- довідку з місця роботи з визначенням суми одержуваного доходу (протягом останніх 6 місяців з помісячним розбиванням) або (та) декларацію про доходи, посвідчену податковою інспекцією;

- виписку з трудової книжки про місце роботи за останні три роки, посвідчену відділом кадрів (при відсутності відділу кадрів – посвідчену печаткою підприємства та підписом керівника підприємства).

При наданні кредиту на будівництво індивідуального будинку:

- документ, що посвідчує право власності чи право користування земельною ділянкою, на якій буде проводитися будівництво, або рішення сільської, селищної, міської рад про відведення земельної ділянки під будівництво та обслуговування житлового будинку і господарських будівель;

- дозвіл з держбудконтролю на виконання будівельних робіт.

У залежності від виду забезпечення також надаються документи, що підтверджують право власності на майно.

Усі отримані від клієнта документи на момент розгляду питання щодо можливості надання кредиту, його оформлення та документи, які будуть отримані в період кредитування, систематизуються у **кредитній справі**.

При здійсненні **оцінки фінансового стану клієнта-фізичної особи** мають бути враховані:

- загальний матеріальний стан клієнта (доходи і витрати, майно, право власності);

- соціальна стабільність клієнта, тобто наявність постійної роботи, сімейний стан;

- вік клієнта;

- інтенсивність користування банківськими кредитами у минулому, своєчасність їх погашення та сплата відсотків (комісій тощо) за ними, а також користування іншими банківськими послугами;

- ділова репутація;

- інша інформація.

Фінансовий стан та платоспроможність позичальника або його сім'ї визначається при наданні кредиту на підставі наданих даних щодо доходів та витрат, а також щомісячно з урахуванням обслуговування боргу за договором кредиту та іншими зобов'язаннями перед банком. Доходи клієнта мають бути підтверджені відповідними документами.

За результатами оцінки фінансового стану на підставі одного із показників платоспроможності, скоригованого з урахуванням додаткових (суб'єктивних) показників, визначається клас клієнта/позичальника.

Розмір відсоткових ставок встановлюється з урахуванням розміру облікової ставки НБУ, наданого забезпечення, кредитного ризику, собівартості кредитних ресурсів, строку користування кредитом, а також діючої відсоткової ставки по інших комерційних банках та інших факторів.

Банкам забороняється в односторонньому порядку змінювати умови укладених з клієнтами договорів, зокрема збільшувати розмір відсоткової ставки за кредитними договорами або зменшувати її розмір за договорами банківського вкладу (крім вкладу на вимогу).

Кредити можуть надаватися:

- у разовому порядку;
- у вигляді відкритої «кредитної лінії» (при інвестуванні у будівництво житла при поетапній його оплаті);
- у вигляді «овердрафту» (при наявності у фізичної особи карткового рахунка або поточного рахунка, на який зараховується заробітна плата).

Надання кредиту на споживчі цілі здійснюється в строки, визначені договором кредиту, з окремого позичкового рахунка. Використання кредитних коштів можливе як в безготівковій формі, так і готівкою.

З метою зменшення ризику неповернення кредиту та нарахованих відсотків банк здійснює видачу кредиту фізичним особам при наявності таких основних **видів забезпечення**:

а) застава (заставаодавцем може виступати як позичальник, так і інша фізична або юридична особа):

- майнових прав на депозит;
- нерухомості (житлові будинки, квартири, гаражі, садові будиночки);
- автотранспорту;
- акцій, облігацій та інших цінних паперів ;

- обладнання;
- товарів довготривалого використання;
- б) поручительство платоспроможних юридичних осіб.

Протягом строку дії договору кредиту служби банку здійснюють **контроль** за виконанням позичальником умов кредитування та забезпечують супроводження кредиту шляхом:

- здійснення постійного контролю за повнотою повернення кредиту та сплатою нарахованих відсотків на підставі платіжного календаря, який складається з урахуванням умов договорів кредиту та обґрунтувань строків погашення кредиту;

- здійснення контролю за цільовим використанням суми кредиту відповідно до умов договору кредиту;

- проведення перевірок на місці у позичальника наявності застави та стану її збереження при виникненні проблем з виконання графіка погашення заборгованості та відсотків.

- здійснення контролю за виконанням позичальником зобов'язань повідомляти банк про зміни місця проживання, прізвища, імені, роботи, отримуваного доходу, втрати застави або інші обставини, які можуть негативно вплинути на виконання зобов'язань за договором кредиту;

- проведення аналізу та оцінки фінансового стану (при зміні розміру доходів, втрати застави, невиконання графіка погашення заборгованості та відсотків) та визначення групи ризику, щомісячне здійснення розрахунку резерву.

При погіршенні фінансового стану позичальника або виникненні ускладнень з поверненням кредиту і сплатою нарахованих відсотків висновок з пропозиціями подальших відносин подається на розгляд керівника кредитного підрозділу для визначення подальших дій.

Повернення кредитів здійснюється:

- у безготівковій формі – з поточного (карткового, депозитного) рахунка позичальника, переказами через підприємства зв'язку, установи банків, шляхом утримання коштів із заробітної плати, з поточного (депозитного)

рахунка поручителя (гаранта), майнового поручителя, покупця заставленого майна чи судового виконавця тощо;

- у готівковій формі – шляхом внесення позичальником готівки у касу банку.

Протягом дії договору кредиту банк, у виняткових випадках, при наявності об'єктивних причин невиконання зобов'язань та при наявності реальних джерел повернення боргів найближчим часом, може надавати позичальнику, за його клопотанням, відстрочку погашення кредиту (окремих часток).

7.6. Вартість кредиту

Банки зобов'язані перед укладенням кредитного договору надати споживачу в письмовій формі інформацію про умови кредитування, а також орієнтовну сукупну вартість кредиту, зазначивши таке:

а) назву та місцезнаходження банку - юридичної особи та його структурного підрозділу;

б) умови кредитування, зокрема:

- можливу суму кредиту;

- строк, на який кредит може бути одержаний;

- мету, на яку кредит може бути використаний;

- форми та види його забезпечення;

- необхідність здійснення оцінки майна та, якщо така оцінка є необхідною, ким вона здійснюється;

- наявні форми кредитування з коротким описом відмінностей між ними, у тому числі між зобов'язаннями споживача;

- тип відсоткової ставки (фіксована, плаваюча тощо);

- переваги та недоліки пропонованих схем кредитування;

в) орієнтовну сукупну вартість кредиту з урахуванням:

- відсоткової ставки за кредитом, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача, які пов'язані з отриманням, обслуговуванням і погашенням

кредиту (у тому числі на користь третіх осіб - страховиків, оцінювачів, реєстраторів, нотаріусів тощо);

- варіантів погашення кредиту, включаючи кількість платежів, їх періодичність та обсяги;

- можливості та умов дострокового повернення кредиту;

- г) інші умови, передбачені законодавством.

Банки зобов'язані отримати **письмове підтвердження споживача про ознайомлення** з вищенаведеною інформацією.

Банки зобов'язані в кредитному договорі або додатку до нього надавати детальний розпис сукупної вартості кредиту з урахуванням відсоткової ставки за ним, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача, зазначивши таке:

- значення відсоткової ставки та порядок обчислення відсоткових доходів відповідно до обраного банком методу згідно з вимогами нормативно-правових актів НБУ;

- перелік, розмір і базу розрахунку всіх комісій (тарифів) банку, що пов'язані з наданням, обслуговуванням і погашенням кредиту, у тому числі комісії за обслуговування кредитної заборгованості, розрахунково-касове обслуговування, здійснення валютно-обмінних операцій, юридичне оформлення тощо;

- перелік і розмір інших фінансових зобов'язань споживача, які виникають на користь третіх осіб згідно з вимогами законодавства України та/або умовами кредитного договору (страхові платежі під час страхування предмета застави, життя та працездатності споживача, розмір зборів до Пенсійного фонду України, комісії під час купівлі-продажу іноземної валюти для погашення кредиту та відсотків за користування ним, біржові збори, послуги реєстраторів, нотаріусів, інших осіб тощо).

Кредитний договір має містити графік платежів (згідно зі строковістю, зазначеною у договорі, – щомісяця, щокварталу тощо) у розрізі сум погашення основного боргу, сплати відсотків за користування кредитом, вартості всіх

супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача за кожним платіжним періодом. У графіку платежів має бути докладно розписана сукупна вартість кредиту за кожним платіжним періодом.

Банки зобов'язані в кредитному договорі зазначити сукупну вартість кредиту з урахуванням відсоткової ставки за ним, вартості всіх супутніх послуг та інших фінансових зобов'язань споживача, які пов'язані з отриманням, обслуговуванням і погашенням кредиту, а також зазначити її у відсотковому значенні та в грошовому вираженні у валюті платежу за кредитним договором, у вигляді:

- *реальної відсоткової ставки* (у відсотках річних), яка точно дисконтує всі майбутні грошові платежі споживача за кредитом до чистої суми виданого кредиту. Розрахунок значення реальної відсоткової ставки здійснюється з використанням формули

$$\text{ЧСК} = \sum_{t=1}^n \frac{\text{Потік}_t}{(1+d)^t}, \quad (3.1)$$

де d - реальна відсоткова ставка;

ЧСК - чиста сума кредиту, тобто сума коштів, які видаються споживачу або перераховуються на рахунок отримувача в момент видачі кредиту. Чиста сума кредиту розраховується як основна сума кредиту, що визначена згідно з умовами договору, мінус сума коштів, які утримуються банком під час видачі кредиту, а також мінус усі платежі за рахунок власних коштів споживача, що здійснені ним для виконання умов отримання кредиту;

t - порядковий номер періоду дії кредитного договору (місяць або день);

n - загальна залишкова кількість періодів дії кредитного договору (місяців або днів) на дату розрахунку;

Потік_t - сума коштів, яку споживач сплачує банку та/або іншим особам за кредитом. До потоку включаються платежі в погашення основного боргу за кредитом, відсотків за користування ним, комісії на користь банку, платежі на користь третіх осіб, які сплачуються відповідно до отриманого кредиту та пов'язані з обслуговуванням і погашенням кредиту;

- *абсолютного значення подорожчання кредиту* (у грошовому вираженні), розрахунок якого здійснюється шляхом підсумовування всіх платежів (відсотки за користування кредитом, усі платежі за супутні послуги, пов'язані з наданням кредиту, його обслуговуванням і погашенням), здійснених споживачем як на користь банку, так і на користь третіх осіб під час отримання, обслуговування та погашення кредиту.

Банки зобов'язані в кредитному договорі зазначити:

- вид і предмет кожної супутньої послуги, яка надається споживачу;

- обґрунтування вартості супутньої послуги (нормативно-правові акти щодо визначення розмірів зборів та обов'язкових платежів, тарифів нотаріусів, страхових компаній, суб'єктів оцінної діяльності, реєстраторів за надання витягу з Державного реєстру обтяжень рухомого майна про наявність чи відсутність обтяжень рухомого майна, інших реєстрів тощо);

- про відкриття банківського рахунка, відкритого з метою зарахування на нього суми наданого кредиту або надання кредиту за рахунком (овердрафт), умови відкриття, ведення та закриття такого рахунка, тарифи та всі суми коштів, які споживач має сплатити за договором банківського рахунка у зв'язку з отриманням кредиту, його обслуговуванням і погашенням;

- правило, за яким змінюється відсоткова ставка за кредитом, якщо договором про надання кредиту передбачається можливість зміни відсоткової ставки за кредитом залежно від зміни облікової ставки Національного банку або в інших випадках.

Банки мають право змінювати відсоткову ставку за кредитом лише в разі настання події, не залежної від волі сторін договору, яка має безпосередній вплив на вартість кредитних ресурсів банку.

Банки не мають права змінювати відсоткову ставку за кредитом у зв'язку з волевиявленням однієї зі сторін (зміни кредитної політики банку).

Банки не мають права встановлювати платежі, які споживач має сплатити на користь банку за дії, які банк здійснює на власну користь (ведення справи, договору, облік заборгованості споживача тощо) або за дії, які споживач здійснює на користь банку (прийняття платежу від споживача тощо) або що їх вчиняє банк або споживач з метою встановлення, зміни або припинення правовідносин (укладення кредитного договору, унесення до нього змін, прийняття повідомлення споживача про відкликання згоди на укладення кредитного договору тощо).

Якщо умовами кредитного договору передбачено або допускається використання кількох альтернативних варіантів надання банківських послуг, які є супутніми до кредитної операції (зокрема погашення заборгованості готівковими коштами до банку або шляхом безготівкового розрахунку), банк зобов'язаний надати клієнту вичерпну інформацію про вартість кожного з альтернативних варіантів надання послуг.

У разі надання кредиту в іноземній валюті банки зобов'язані під час укладення кредитного договору:

- попередити споживача, що валютні ризики під час виконання зобов'язань за кредитним договором несе споживач;

- надати інформацію щодо методики, яка використовується банком для визначення валютного курсу, строків і комісій, пов'язаних з конвертацією валюти платежу у валюту зобов'язання під час погашення заборгованості за кредитом та відсотками за користування ним.

Рекомендована література

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 17.01.2001 р. №2121-111.
2. Закон України «Про заставу» від 02.10.92 р. №2654-XII, зі змінами та доповненнями.
3. Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» від 23.06.2005 р. N 2704-IV .
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку» від 12.12.2008 р. № 661-VI.
5. Положення Національного банку України «Про кредитування»: Постанова Правління НБУ від 28.09.95 р. № 246, із змінами та доповненнями.
6. Положення Національного банку України «Про порядок формування використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків»: Постанова Правління НБУ від 29.09.97 р. № 323, із змінами та доповненнями.
7. Інструкція Правління НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 р.

8. РОЗРАХУНКОВО-КАСОВІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

- 8.1. Основи організації грошових розрахунків.
- 8.2. Форми безготівкових розрахунків та способи платежу.
- 8.3. Порядок відкриття банківських рахунків.
- 8.4. Касові операції банків.
- 8.5. Міжбанківські розрахунки.

8.1. Основи організації грошових розрахунків

Розрахунково-касові операції банків забезпечують переважну частину потоків сукупного грошового обороту, який може бути в готівковій та безготівковій формі. Будь-які перебої в розрахунково-касових операціях призводять до гальмування грошових потоків та розбалансування грошового обороту, що негативно впливає на стан економіки.

Основну частину сукупного грошового обороту складають **безготівкові розрахунки**, тобто переказ безготівкових коштів з рахунка одного учасника платіжної операції на рахунок іншого. Коли рахунки відкриті в різних банках, міжбанківські розрахунки проводяться з допомогою системи **кореспондентських відносин**. Отже, в платіжному обороті діють не тільки рахунки платника й одержувача коштів, а й рахунки банків, що їх обслуговують.

Організація безготівкових розрахунків підпорядковується таким основним **правилам**:

- кошти всіх господарських суб'єктів (як власні, так і залучені) підлягають обов'язковому зберіганню на поточних та інших рахунках в установах банків;
- банк здійснює розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів на підставі відповідних договорів і своїх внутрішніх правил здійснення безготівкових розрахунків;
- банк при виконанні розрахунків у національній валюті не має права визначати та контролювати напрямки використання коштів клієнтів;

- кошти з рахунків клієнтів банки списують лише за дорученнями власників цих рахунків;

- кошти можуть бути списані з рахунка клієнта без його розпорядження (безакцептне списання) на підставі рішення суду, а також у випадках, встановлених договором між банком та клієнтом;

- доручення платників про списання коштів зі своїх рахунків банки приймають до виконання виключно в межах залишку коштів на цих рахунках;

- платіжні вимоги на примусове списання коштів банки приймають незалежно від наявності на них достатнього залишку коштів та виконують їх у межах залишку коштів;

- у разі відсутності чи недостатності коштів банк не здійснює облік заборгованості платника, не сплаченої в строк, та не веде реєстр розрахункових і виконавчих документів, не оплачених у строк у зв'язку з відсутністю коштів на рахунку клієнта;

- розрахункові документи, що надійшли до банку **протягом операційного часу, банк виконує в день їх надходження**, а розрахункові документи, що надійшли **після операційного часу, банк виконує наступного робочого дня**;

- банк здійснює зупинення видаткових операцій у разі накладання на кошти арешту, що може відбуватися тільки за рішенням суду;

- банк не несе відповідальності за достовірність змісту платіжного доручення, оформленого клієнтом, а також за повноту і своєчасність сплати останнім обов'язкових платежів; ця відповідальність покладена на клієнта;

- банк здійснює внутрішній фінансовий моніторинг розрахункових операцій своїх клієнтів і сприяє проведенню обов'язкового фінансового моніторингу;

- підприємства самостійно обирають форми розрахунків та вказують їх при укладенні між собою договорів.

8.2. Форми безготівкових розрахунків та способи платежу

Розрахункові документи за формою і змістом повинні відповідати певним вимогам: бути простими, зрозумілими платникові й одержувачеві коштів, точно визначеними, зручними в користуванні, давати максимально повну і точну інформацію про грошову операцію, що проводиться.

Роблячи вибір розрахункового документа, платники повинні: захистити себе від непоставки оплачених товарів з якісними характеристиками, що не відповідають договірним; купити товари навіть за відсутності достатньої суми платіжних засобів; звести до мінімуму свої витрати на оплату зобов'язань та ін.

Форма безготівкових розрахунків визначається платіжним інструментом, за допомогою якого здійснюються розрахунки, характерні особливості яких розглянуто в табл. 8.1.

Клієнт може подавати до банку розрахункові документи як у паперовій формі, так і у формі електронних розрахункових документів (електронних повідомлень). Спосіб подання документів до банку передбачається в договорі на розрахунково-касове обслуговування.

Паперові документи, як правило, виписуються з використанням технічних засобів у двох примірниках, платіжні вимоги та документи підприємств, які обслуговуються в одній установі банку, – у трьох примірниках.

Розрахункові документи повинні відповідати вимогам установлених стандартів та залежно від їх форми містити такі реквізити:

- назву документа;
- номер документа, число, місяць, рік його виписування;
- назви платника та одержувача коштів, їх ідентифікаційні коди, номери рахунків в установах банку;
- назви банків платника та одержувача, їх місцезнаходження та умовні номери за МФО (код банку);
- суму платежу цифрами і літерами;
- призначення платежу: назва товару (виконаних робіт, послуг), посилання на документ, на підставі якого здійснюється операція (договір, рахунок, товарно-транспортний документ та ін.) із зазначенням його номера і дати, законодавчого акта, яким передбачено право безспірного стягнення та безакцептного списання коштів (його дата, номер і відповідний пункт);
- на першому примірнику відбиток печатки та підписи відповідальних осіб платника або (та) одержувача коштів;
- підрозділи бюджетної класифікації та строк настання платежу (у разі перерахування коштів до бюджету);
- суми податку на додану вартість або напис «без податку на додану вартість».

Банк не приймає документ до виконання в разі, якщо хоча б один з вищезазначених реквізитів (якщо вони передбачені формою документа) не заповнений або заповнений неправильно. Не допускаються виправлення і підчистки.

8.3. Порядок відкриття банківських рахунків

Банківський рахунок – спосіб зберігання коштів у банках і здійснення грошових операцій через банки.

До системи банківських рахунків для проведення розрахунків та обслуговування грошового обігу входять такі рахунки:

1) поточні:

а) рахунки зі спеціальним режимом їх використання (для випадків, передбачених законами та нормативними актами);

б) карткові рахунки;

2) вкладні (депозитні);

3) кредитні (позичкові);

4) рахунки для обліку коштів для подальшого здійснення розрахункових операцій (акредитив, розрахунковий чек тощо).

Дані види рахунків банк відкриває як у національній, так і в іноземній валюті, як резидентам, так і нерезидентам країни.

Поточний рахунок – вид банківського рахунка для збереження коштів і здійснення розрахунків. Поточні рахунки відкриваються клієнтам банку для зберігання коштів та здійснення всіх видів операцій за цими рахунками. Клієнт, як правило, може зняти з цього рахунка суму, що не перевищує її фактичного залишку.

При можливості використання коштів у розмірі, що перевищує суму залишку, використовуються поточні рахунки з овердрафтом. Інколи дані рахунки відносять до кредитних рахунків.

Поточний рахунок з овердрафтом – це рахунок, за яким на основі угоди між банком і клієнтом допускається перевищення суми списання з рахунка над величиною залишку коштів, що означає надання позики.

Карткові рахунки відкриваються клієнтам, які здійснюють операції із застосуванням платіжних карток.

Вкладний (депозитний) рахунок – рахунок, який відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей, що передаються клієнтом в управління на певний строк або без зазначення такого строку під певний відсоток і підлягають поверненню клієнту відповідно до умов договору.

Кредитний (позичковий) рахунок – рахунок, який відкривається банком для урахування наданих кредитів.

Обслуговування рахунка здійснюється на підставі договору банківського рахунка, договору вкладу (депозиту), кредитного договору.

Днем відкриття поточного чи депозитного рахунка вважається дата, зазначена на заяві про відкриття рахунка в розділі «Відмітки банку».

До отримання повідомлення про взяття рахунків суб'єктів підприємницької діяльності на податковий облік на цих рахунках здійснюються лише операції із зарахування коштів. **Датою початку операцій за видатками з рахунків** суб'єктів підприємницької діяльності та установи банку є дата реєстрації «Повідомлення про відкриття (закриття) рахунку» в податковому органі.

Банки зобов'язані ідентифікувати клієнтів, які відкривають рахунки, а також осіб, уповноважених діяти від їх імені. Банкам **забороняється відкривати та вести анонімні (номерні) рахунки.**

Банки мають право **розірвання договору банківського рахунка:**

- на підставі заяви власника рахунка;
- якщо сума коштів, яка зберігається на рахунку клієнта, залишається меншою від мінімального розміру, передбаченого банківськими правилами або договором, якщо така сума не буде відновлена протягом місяця від дня попередження банком про це;
- у разі відсутності операцій за рахунком протягом року, якщо інше не встановлено договором. Банк може відмовитися від договору банківського рахунка та закрити рахунок клієнта в разі відсутності операцій за рахунком протягом трьох років та відсутності залишку коштів на цьому рахунку;
- за інших обставин, передбачених чинним законодавством чи договором між банком та клієнтом.

Датою закриття рахунка є день, наступний за днем останньої операції за рахунком. Після закриття рахунка клієнта документи (справа клієнта) залишається в банку. Переоформлення поточного рахунка здійснюється на

підставі тих самих документів, що й відкриття рахунка. Поточні рахунки фізичних осіб у національній та іноземній валюті **закриваються**:

- на підставі заяви;
- у разі смерті;
- в інших випадках, передбачених договором або законодавством.

Розглянемо **порядок відкриття поточних рахунків** у національній та іноземній валютах суб'єктам господарювання та фізичним особам. Якщо суб'єкт господарювання або фізична особа не має в цьому банку рахунків, то відкриття поточного рахунка здійснюється в нижченаведеному порядку:

1. Особи, які від імені **юридичної особи** відкривають поточний рахунок і мають право першого та другого підписів, для відкриття їм рахунків до банку повинні з'явитися та особисто пред'явити уповноваженому працівнику банку:

- паспорт або документ, що його замінює, і документи, що підтверджують їх повноваження;

- фізичні особи-резиденти додатково пред'являють документ, виданий відповідним органом державної податкової служби, що засвідчує присвоєння їм ідентифікаційного номера платника податків;

- подати відповідні документи, які наведені в дод. 9.

2. На підставі зазначених вище документів уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію клієнта та осіб, уповноважених розпоряджатися поточним рахунком (якщо клієнт вже має рахунки в цьому банку і був раніше ідентифікований відповідно до вимог законодавства України, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, то ідентифікація клієнта банку, що відкриває рахунок, не є обов'язковою).

3. Між банком і клієнтом укладається в письмовій формі договір банківського рахунка.

Відкриття поточного рахунка **фізичній особі** здійснюється в аналогічному порядку.

Усі документи, які клієнт надав банку для відкриття рахунка, становлять справу з юридичного оформлення рахунка, яку банк зобов'язаний зберігати протягом п'яти років після закриття рахунку.

Методика відкриття, ведення і закриття поточного рахунка наведена на рис. 8.1-8.3.

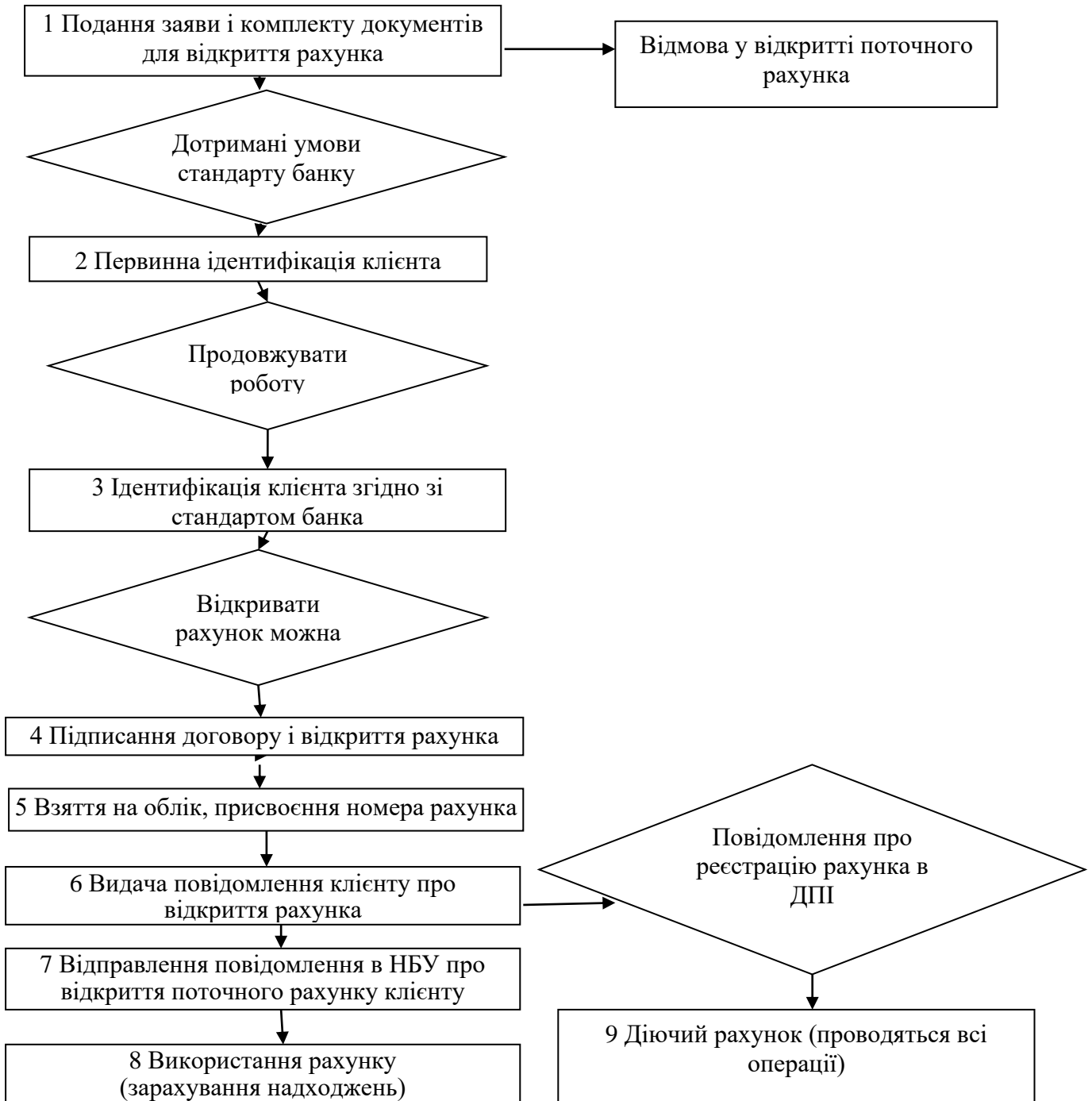

Рис. 8.1. Блок-схема відкриття поточного рахунка корпоративних клієнтів банку

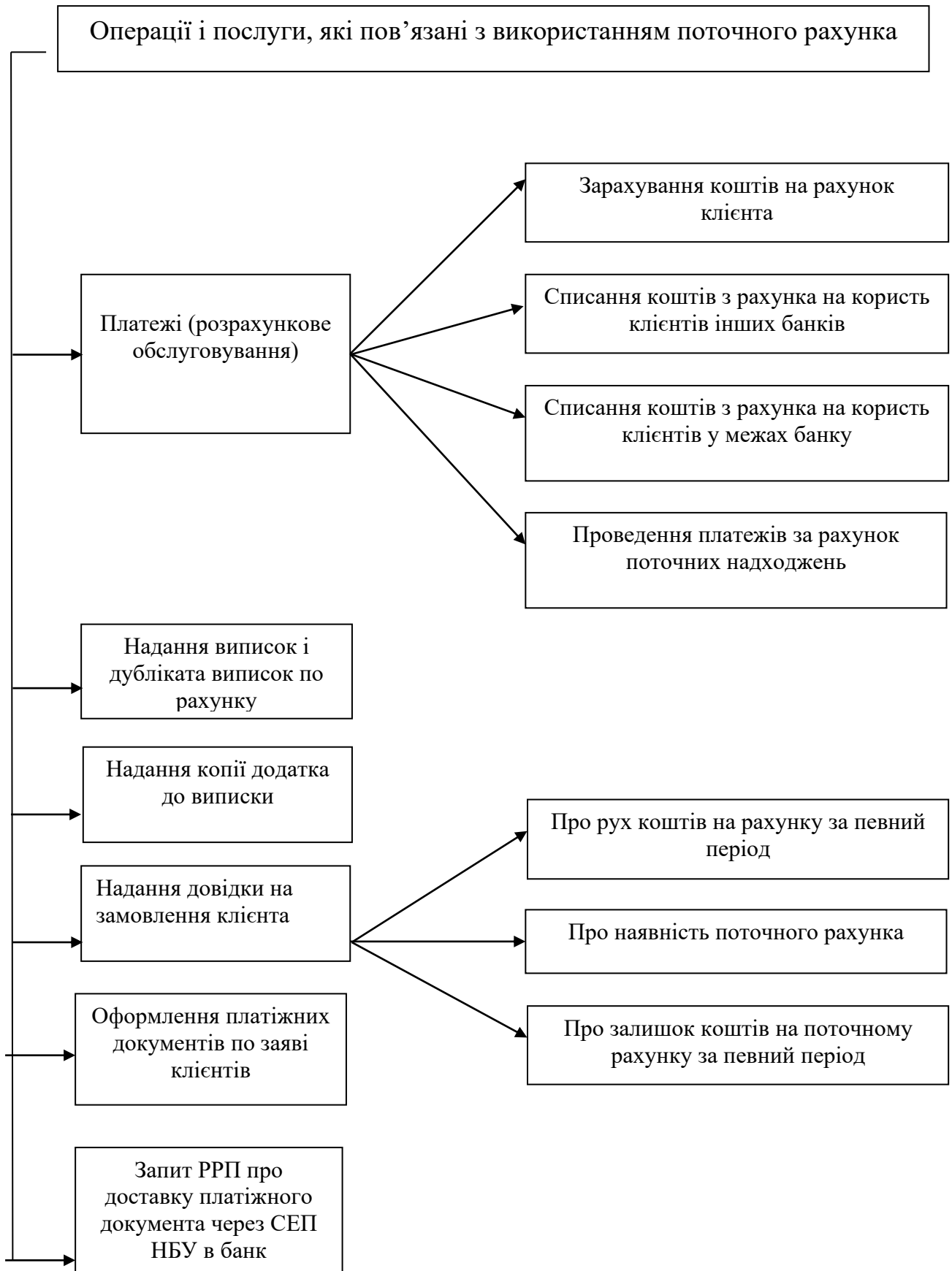

Рис. 8.2. Послуги, пов'язані з використанням поточного рахунка

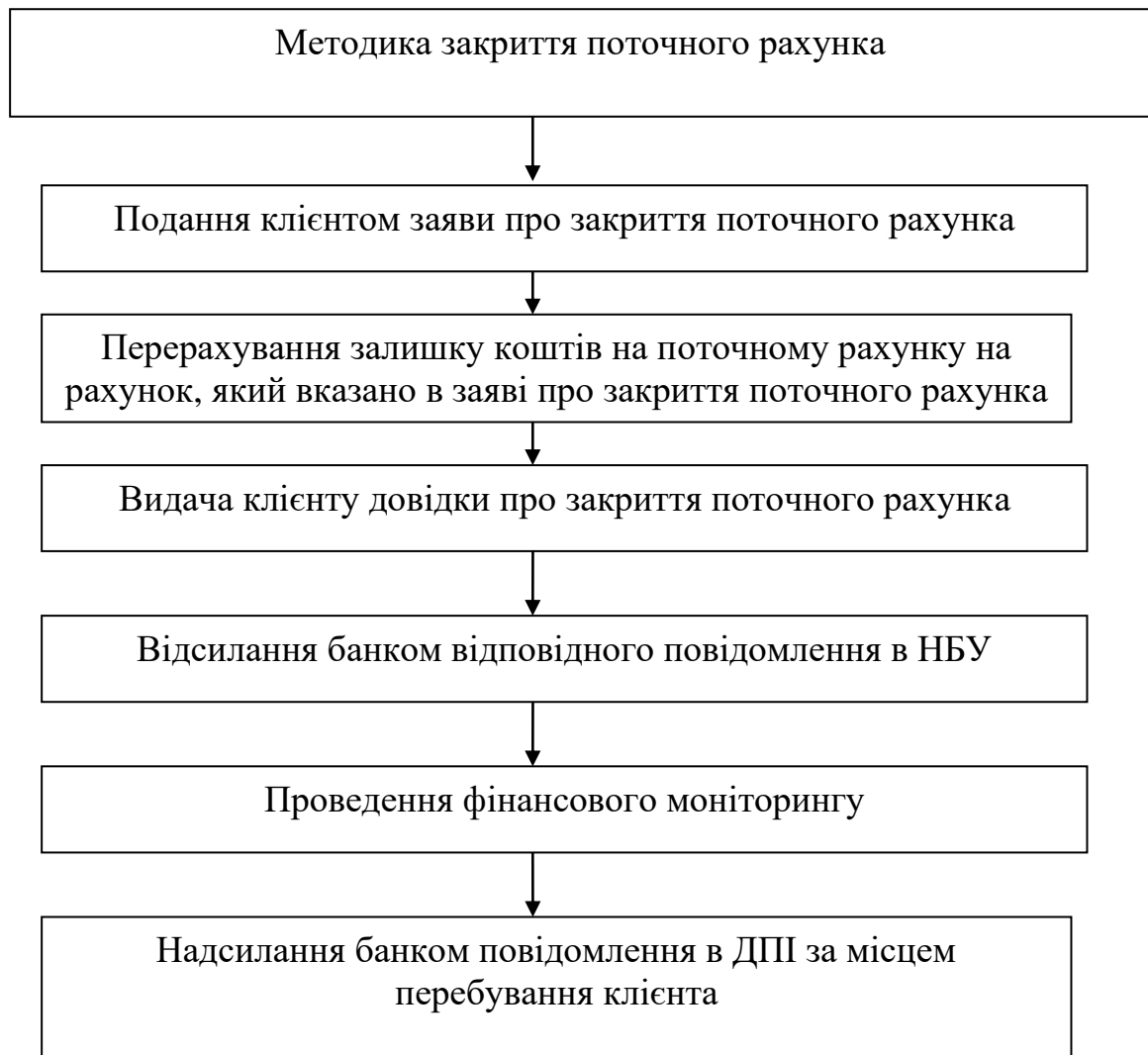

Рис. 8.3. Методика закриття поточного рахунка

8.4. Касові операції банків

До касових операцій банків належать:

- **приймання готівки** національної та іноземної валюти від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки інших юридичних і фізичних осіб або на відповідний рахунок банку;
- **видача готівки** національної та іноземної валюти клієнтам з їх рахунків за видатковими касовими документами через касу банку або із застосуванням

платіжних карток з їх рахунків чи відповідного рахунка банку через його касу або банкомат;

- **приймання готівки для переказу** і виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі;

- **вилучення з обігу сумнівних банкнот** (монет) та надсилання їх на дослідження;

- **обмін клієнтам не придатних до обігу банкнот** (монет) національної валюти на придатні.

Приймання і видача готівки національної та іноземної валюти від клієнтів здійснюється через каси банків за касовими документами (табл. 8.2)

До **касових документів** належать: заява на переказ готівки, прибутково-видатковий касовий ордер, заява на видачу готівки, прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер, грошовий чек, а також рахунки на сплату платежів та документи, установлені відповідною платіжною системою для відправлення переказу готівки та отримання його в готівковій формі.

Правила заповнення реквізитів касових документів надано в дод. 10.

Таблиця 8.2

Документи для проведення касових операцій банків з клієнтами

Приймання готівки		Видача готівки	
1		2	
Національна валюта			
Заява на переказ готівки	Від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки, від фізичних осіб – на поточні, вкладні (депо-зитні) рахунки, а також від юридичних та фізичних осіб – на рахунки інших юридичних або фізичних осіб, які відкриті в цьому самому банку або в іншому банку, та переказ без відкриття рахунка	Грошовий чек	Юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям

Продовження табл. 8.2

Приймання готівки		Видача готівки	
Рахунки на сплату платежу	Від фізичних осіб на користь юридичних осіб	Заява на видачу готівки	Фізичним особам з поточних, вкладних (депозитних) рахунків та фізичним і юридичним особам переказ без відкриття рахунка (з поданням юридичною особою доручення на уповноважену особу)
Прибутковий касовий ордер	Від працівників банку за внутрішньобанківськими операціями	Документ на отримання переказу готівкою в національній валюті	Фізичним і юридичним особам (з поданням юридичною особою доручення на уповноважену особу)
Приймання готівки		Видача готівки	
Іноземна валюта			
Заява на переказ готівки	Від юридичних осіб-резидентів та представництв – нерезидентів для зарахування на власні поточні рахунки; від уповноваженого представника нерезидента – суб'єкта підприємницької діяльності для зарахування на розподільний рахунок в іноземній валюті, відкритий цим банком резиденту-суб'єкту підприємницької діяльності; від фізичних осіб – на поточні, вкладні (депозитні) рахунки та переказ без відкриття рахунка	Заява на видачу готівки	Юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям з їх поточних рахунків на цілі, передбачені нормативно-правовими актами Фізичним особам з їх поточних, вкладних (депозитних) рахунків та переказ без відкриття рахунка, а також за операціями з відшкодування банкнот іноземної валюти, прийняті на інкасо

Продовження табл. 8.2

Приймання готівки		Видача готівки	
Прибутковий касовий ордер	Від працівника уповноваженого банку за внутрішньобанківськими операціями	Видатковий касовий ордер	Працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями
Документи, установлені відповідною платіжною системою	Від фізичних осіб на відправлення переказу, який приймається в готівковій формі	Документи на отримання переказу в готівковій формі	Фізичним особам
Національна та іноземна валюта			
Чек банкомата (виписка за операціями, здійсненими через банкомат)		На вимогу при отриманні готівки через банкомат	
Довідки про вилучення (прийняття) банкнот (монет) на дослідження		У разі виявлення сумнівних щодо справжності банкнот (монет)	

8.5. Міжбанківські розрахунки

Міжбанківські розрахунки – система безготівкових розрахункових операцій із списання та зарахування коштів по банківських рахунках за грошовими вимогами та зобов'язаннями, що виникають між банківськими установами чи їх клієнтами в процесі їх діяльності.

Усі міжбанківські розрахунки в Україні здійснюються через систему електронних платежів НБУ.

Система електронних платежів (СЕР) НБУ – державна платіжна система, що забезпечує здійснення міжбанківських розрахунків у електронній формі між установами банків на території України.

Необхідною умовою для здійснення міжбанківських розрахунків через СЕП є відкриття комерційним банкам кореспондентських рахунків у НБУ.

Кореспондентський рахунок (коррахунок) банку в НБУ – рахунок, що відкривається комерційному банку для здійснення розрахунків, які виконує НБУ за дорученням і коштами цього банку на підставі укладеного договору.

Комерційні банки можуть здійснювати активні операції за своїми кореспондентськими рахунками винятково в межах наявних на них коштів. Операції за кореспондентськими рахунками комерційних банків здійснюються на підставі електронних розрахункових документів установлених форм.

Електронний розрахунковий документ – банківське платіжне повідомлення певного формату, яке містить встановлені реквізити і несе інформацію про перерахування коштів, набуває виду файлу в разі передання електронною поштою та зберігання на магнітних носіях.

Алгоритм здійснення міжбанківських розрахунків можна подати так:

1) підприємство, що має намір перерахувати кошти на користь свого контрагента, подає до комерційного банку, де відкрито його поточний рахунок, платіжне доручення;

2) банк, отримавши доручення, формує власний розрахунковий документ та надсилає його до своєї регіональної розрахункової палати (РРП) у вигляді електронного платіжного повідомлення про перерахування коштів на коррахунок банку, де відкрито поточний рахунок одержувача коштів;

3) якщо банк одержувача обслуговується тією ж РРП, що і банк платника, РРП здійснює одночасне списання коштів з коррахунка банку платника та зарахування їх на коррахунок банку одержувача шляхом відповідної зміни залишків на цих рахунках);

За) якщо банки платника та одержувача розташовані в різних областях України, РРП, яка обслуговує банк платника, надсилає до центральної розрахункової палати (ЦРП) повідомлення про перерахування коштів до РРП, що обслуговує банк отримувача. ЦРП, отримавши це повідомлення, списує кошти з рахунка РРП банку платника. РРП, яка обслуговує банк отримувача, зараховує одержані кошти на його кореспондентський рахунок. У свою чергу банк, в якому відкрито поточний рахунок отримувача, зараховує на нього одержані кошти.

Рекомендована література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435 – 1У.
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р.
3. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні:» від 05.04.2001 р. № 2346-III // www.nau.kiev.rada.ua
4. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Правління НБУ від 21.01.2004 р. № 22, зі змінами в редакції з згідно Постановою НБУ від 18.10.2006 р. № 407 // www.nau.kiev.rada.ua
5. Використання платіжних інструментів в українській системі електронних платежів.
6. Інструкція про касові операції в банках України, затв. Постановою Правління Національного банку України від 14.08.2003 р. № 337.
7. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затв. Постановою Правління Національного банку України від 15.12.2004 р. № 637.

9. ВИБІР БАНКУ ДЛЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ

- 9.1. Критерії вибору банку.
- 9.2. Аналіз банківського балансу.
- 9.3. Рейтингова оцінка діяльності банку.

9.1. Критерії вибору банку

Для того, щоб зробити правильний вибір, споживач банківських послуг повинен вміти орієнтуватись на ринку, зіставляти послуги різних банків з точки зору їх ціни та якості.

Джерелами інформації про ринок банківських послуг є:

- засоби масової інформації (друковані засоби, телебачення);
- офіційні сайти банківських установ в мережі Інтернет;
- зовнішня банківська реклама;
- безпосередній контакт з банківськими працівниками;
- звернення до послуг консультантів (як в самих банках, так і в консалтингових фірмах).

Практичним підходом у виборі банку-партнера є порівняння банків-претендентів за такими параметрами:

1) продукти і послуги. Сьогодні всі банки пропонують величезну різноманітність депозитних, кредитних та інших послуг. Визначтеся, що цікаво саме вам, і оцініть, який з банків якнайповніше задовольнить ваші потреби;

2) місцезнаходження відділень. Кількість відділень і їх близькість, слушний час роботи;

3) популярність, репутація. Поцікавтеся думкою колег, партнерів і знайомих про той або інший банк;

4) наявність і поширеність банкоматів;

5) наявність електронних послуг. Наприклад, системи «клієнт-банк», «Інтернет -бенкінг» та інші, а також розцінки на ці послуги;

6) тарифи, ставки. Виберіть, за якою системою вам вигідніше працювати, сплачувати комісію, чи місячну таксу;

7) питання кредитування, видачі гарантій, часу роботи, побудови складних схем платежу і багато інших - залежно від того, що вам потрібне.

Визначальні **критерії вибору** банку клієнтом

Надійність – здатність банку без затримок і в будь-якій ситуації на ринку виконувати взяті на себе зобов'язання.

Економічність – банк повинен мати низькі тарифи при високій якості обслуговування.

Прибутковість – банк повинен робити все можливе для примноження коштів клієнтів.

Гнучкість – банк повинен уміти швидко реагувати на економічну ситуацію, що змінюється, в країні і враховувати потреби своїх клієнтів.

Технологічність – банк повинен володіти новітніми банківськими технологіями, що дозволяють підприємству перейти на якісно новий рівень роботи.

Зручність – офіс банку повинен розташовуватися недалеко від вашого офісу, бажано в центрі міста, на його основних магістралях і мати зручний графік роботи.

9.2. Аналіз банківського балансу

У виборі банку, що відповідає таким умовам, можна піти декількома шляхами:

- перший – **аналіз балансу банку;**
- другий – **висновки рейтингових агентств;**
- третій – **практичний підхід.**

Розглянемо баланси банків (дод. 11, 12).

Баланс являє собою систему показників, що характеризують фінансовий стан банку на відповідну дату. Баланс складається з двох частин – активу і пасиву. Пасив балансу відображає банківські ресурси, а актив – їх розміщення.

Підсумковий рядок балансу (валюта балансу) узагальнено характеризує розміри банку і чим цифри більші, тим більш солідний банк.

Починаємо розгляд балансу з розділу «**Активи**». Зростання або зниження сумарних активів за звітний період є першим з основних показників, що характеризує фінансовий стан банку. Доцільно аналізувати і абсолютні, і відносні показники. Якщо відбувається зростання або падіння, варто визначити, скільки це складає у відсотковому і в натуральному вираженні. Інакше, в перелік найбільш динамічних і надійних можуть потрапити банки, які збільшили сумарні активи у два-три рази, а саме: з 3 млн грн до 6-9 млн грн. І навпаки, процес скорочення сумарних активів доцільніше аналізувати відповідно до відносного зменшення сумарних активів.

Наприклад, для банку Х (активи 500 млн грн) зниження сумарних активів на 50 млн грн (10%) буде менш болючим, ніж для банку У (активи 20 млн грн) зниження на 10 млн грн (50%).

Але сама по собі зміна активів банку ще не є критерієм його привабливості. Значно важливіше здатність банку ефективно використовувати наявні активи. Тому доцільним є **аналіз структури активів**.

Питома вага кредитного портфеля в структурі активів визначає основний напрямок діяльності банку. Кредитування позичальників - юридичних осіб традиційно відноситься до розряду найбільш ризикових операцій, вимагає значних трудових затрат персоналу, проте має вищу прибутковість порівняно, наприклад, з міжбанківськими кредитами. Надзвичайно висока питома вага кредитного портфеля в структурі активів може бути наслідком істотних проблем банку. Наприклад, за ситуації, коли більшість кредитів - сумнівні або безнадійні.

Питома вага основних фондів у структурі активів сама по собі не є однозначно позитивною або негативною ознакою, проте в процесі аналізу фінансового стану банку слід враховувати низьку ліквідність основних фондів. Якщо їх частка більша, ніж в інших банках, це говорить про його громіздкість.

Питома вага «інших активів» (які переважно не приносять доходів – нематеріальні активи, дебітори і тому подібне) у структурі активів також відображає раціональність використання банком наявних активів. За інших рівних умов, чим більше значення даного показника має банк, тим гірше.

Абсолютний розмір поточного прибутку є одним з основних економічних показників будь-якого суб'єкта підприємництва, зокрема банку. Цей показник слід розглядати в динаміці, тобто в порівнянні за декілька суміжних періодів. Якщо прибуток різко впав або відсутній лише в одному - двох періодах, це ще ні про що не говорить. Наприклад, банк може розвивати роздрібну мережу, і тому закрити квартал в «мінус». Позитивний факт, якщо прибуток стабільно росте (збитки постійно зменшуються). Знову таки, в абсолютних і відносних показниках.

Абсолютний розмір капіталу є головним показником надійності банку. З погляду обліку, капітал є залишком після різниці з активів банку всіх його зобов'язань. У разі перевищення суми зобов'язань над сумою активів капітал буде негативною величиною. Прибутковість капіталу за звітний період визначається відношенням поточного прибутку до середньоарифметичної суми балансового капіталу за звітний період. Питома вага статутного фонду в структурі балансового капіталу, у міру розвитку банку, повинна мати тенденцію до зниження на основі зростання прибутку (поточного і минулих років).

Достатність капіталу – показник, який визначається співвідношенням нормативного капіталу і сумарних активів. Його значення не має бути нижче 4%. За рахунок ефекту масової довіри переважно до великих банків значення цього показника знижується паралельно зростанню сумарних активів. Надмірно високе значення даного показника (наближається до 100%) може бути свідченням падіння сумарних активів практично до рівня величини капіталу.

Максимальна питома вага заборгованості перед клієнтами в **структурі зобов'язань** може бути як наслідком

свідомої політики відмови від залучення «дорогих» міжбанківських кредитів, так і наслідком недовіри з боку інших банків. Мінімальне або нульове значення цього показника може бути наслідком специфіки роботи банку, фінансових проблем або інших форс-мажорних обставин.

Отже, потрібно знати: аналіз балансових даних – це тільки приблизна діагностика стану банку. Усі банки дуже різні, і якщо результати запропонованого експрес-аналізу балансу викликають сумніви в тому, що банк працює нормально, то це ще не означає, що банк не є надійним (мало прибутку – так, можливо, він просто формував страхові фонди). З іншого боку, якщо розраховані показники говорять, що в банку все добре, це зовсім не означає, що банк «без проблем». Тобто, потрібно відноситися до банківського балансу, як «моментального фото» банку на «звітну» дату.

9.3. Рейтингова оцінка діяльності банку

Іншим способом вибору банку є допомога рейтингового агентства. Рейтингові агентства оцінюють рівень кредитної надійності компанії за своєю певною шкалою.

Кредитний рейтинг – це цілісний показник фінансового здоров'я компанії.

Такі рейтинги дають можливість будь-якому користувачеві рейтингу здійснювати порівняльну оцінку різноманітних банків без проведення детального аналізу їх фінансового стану.

Кредитні рейтинги за **міжнародною шкалою** визначаються міжнародними рейтинговими агентствами, які здійснюють свою діяльність одночасно в різних країнах світу. Рейтинги за такою шкалою можуть бути визначені всім позичальникам і емітентам боргових цінних паперів, незалежно від їх географічного місця знаходження. Це дозволяє інвесторам оцінювати рівень кредитного ризику в глобальній перспективі й порівняти між собою

кредитоспроможність компаній, розташованих у різних країнах. При цьому за міжнародною шкалою кредитний рейтинг позичальника (емітента) або його боргового інструменту, як правило, не може бути вищим за суверенний рейтинг країни, у якій розташований емітент, тому міжнародні кредитні рейтинги допомагають інвесторам вибрати об'єкти інвестицій із урахуванням суверенного ризику.

У країнах з низьким суверенним рейтингом (до яких належить і Україна, що має суверенні рейтинги неінвестиційного рівня можливості використання міжнародних шкал для потреб внутрішнього фінансового ринку істотно обмежені. Низький суверенний рейтинг України (дод. 2) залишає для всіх українських позичальників тільки нижню частину міжнародної шкали – спекулятивний рівень. Як правило, будь-який український позичальник отримує однаково низьку оцінку за міжнародною шкалою, що не дозволяє розрізнити їх між собою. Інвестор, який планує працювати в Україні, потребує чіткішої диференціації позичальників на внутрішньому ринку вже без урахування суверенного ризику, однакового для всіх внутрішніх позичальників. Така диференціація не може бути забезпечена за міжнародною шкалою, і для цього використовується національна рейтингова шкала.

Рейтинги, визначені за **національною шкалою**, призначені для визначення рівня кредитоспроможності позичальників і емітентів боргових цінних паперів у масштабі однієї країни без урахування суверенного ризику. Національні рейтинги відрізняються додаванням спеціального суфікса, що позначає відповідну країну, наприклад **ua** для національних рейтингів України.

Визначенням рейтингів за національною шкалою можуть займатися як національні, так і міжнародні рейтингові агентства. В Україні за національною шкалою працюють усі три провідні міжнародні рейтингові агентства (Standard & Poors, Moodys, Fitch). Національну рейтингову шкалу було

офіційно затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 665 від 26.04.2007 р.(дод. 13).

Основний принцип складання рейтингу полягає в тому, щоб відбити стан учасника ринку серед йому подібних за допомогою обробленої інформації.

Банківський рейтинг — це інструмент демонстрації інвестиційної привабливості банку через уміння його менеджменту професійно і прибутково працювати.

Банки аналізуються з трьох позицій:

по-перше, з *позиції кредитоспроможності* або надійності комерційних паперів, строкових боргів, значних депозитних сертифікатів, кредитних угод, документарних акредитивів та інших інструментів, емітованих банками;

по-друге, *інвестиційної надійності* для потенційних покупців акцій банку;

по-третє, *страхової надійності* для корпорацій зі страхування депозитів та ризиків банку.

Рекомендована література

1. Положення про порядок подання банками до Національного банку України аудиторських звітів за результатами щорічної перевірки фінансової звітності: Постанова Правління Національного банку України від 09.09.2003 р. № 389.
2. Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України: Постанова Правління Національного банку України від 27.12.2007 р. № 480.
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368.
4. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України: Постанова Правління Національного банку України від 26.09.2006 р. № 378.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рейтингової шкали» від 26.04.2007 р. № 665.

ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Інструментами фінансового ринку є:

- а) цінні папери;
- б) грошові зобов'язання;
- в) валюта;
- г) ф'ючерси;
- д) опціони;
- е) усі відповіді правильні;
- ж) правильна відповідь б, в.

2. Суб'єктами фінансового ринку є :

- а) юридичні, фізичні особи та структури державного управління;
- б) структури державного управління, які виступають як продавці, покупці та фінансові посередники в операціях купівлі-продажу фінансових активів;
- в) банки, інвестиційні компанії, страхові компанії, пенсійні фонди, кредитні товариства.

3. Частина доходів, яка не використовується на купівлю товарів і послуг, сплату податків та інших боргових зобов'язань – це:

- а) заощадження;
- б) інвестиції.

4. Усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект – це:

- а) заощадження;
- б) інвестиції.

5. Сегментами фінансового ринку є:

- а) грошово-кредитний ринок ; валютний ринок;
- б) ринок цінних паперів ; валютний ринок; ринок фінансових послуг;
- в) грошово-кредитний ринок ; валютний ринок; фондовий ринок; ринок фінансових послуг.

- 6. До фінансових посередників належать:**
- а) банки, страхові компанії, інвестиційні, фінансові та трастові компанії, пенсійні фонди, кредитні товариства;
 - б) центральний банк та комерційні банки;
 - в) небанківські фінансові інститути.
- 7. Юридична особа, яка має виключне право здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб – це:**
- а) комерційний банк;
 - б) емісійний банк;
 - в) інвестиційний фонд.
- 8. Інститути, що акумулюють кошти дрібних приватних інвесторів шляхом випуску власних цінних паперів, а потім розміщують їх в акції інших корпорацій і в державні цінні папери – це:**
- а) комерційний банк;
 - б) емісійний банк;
 - в) інвестиційний фонд;
 - г) кредитний союз.
- 9. Фінансові посередники, що спеціалізуються на купівлі у фірм права на вимоги боргу, що існують у вигляді дебіторських рахунків за поставлені товари – це:**
- а) лізингові компанії;
 - б) факторингові компанії;
 - в) кредитні кооперативи.
- 10. Цінні папери, в основі яких лежать майнові права на той чи інший актив (товар, валюту, капітал), – це:**
- а) основні цінні папери ;
 - б) похідні цінні папери.

11. Інвестиціями є:

- а) усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект;
- б) майнові цінності, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється дохід;
- в) інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності, в результаті якої досягається соціальний ефект.

12. Вкладення коштів у різні фінансові активи, серед яких найбільш значну частку посідають вкладення у цінні папери – це:

- а) реальні інвестиції ;
- б) фінансові інвестиції;
- в) реінвестиції.

13. Вкладення коштів у матеріальні та інноваційні інвестиції – це :

- а) реальні інвестиції ;
- б) фінансові інвестиції;
- в) реінвестиції.

14. Спрямування прибутку, одержаного від інвестицій, у розвиток або розширення того чи іншого об'єкта – це:

- а) реальні інвестиції ;
- б) фінансові інвестиції;
- в) реінвестиції.

15. Інвестиційна діяльність здійснюється на основі:

- а) інвестування, здійснюваного фізичними, юридичними особами (резидентами і нерезидентами);
- б) державне інвестування;
- в) іноземне інвестування;
- г) спільне інвестування;
- д) всі відповіді вірні.

16. Об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути:

- а) основні фонди та оборотні кошти;
- б) цінні папери;
- в) цільові грошові вклади;
- г) науково-технічна продукція;
- д) інтелектуальні цінності;
- е) майнові права;
- ж) усі відповіді правильні;
- и) правильна відповідь а,б,в.

17. Об'єктами інвестиційної діяльності не можуть бути:

- а) об'єкти житлового будівництва, фінансування спорудження яких здійснюється з використанням недержавних коштів, залучених від фізичних та юридичних осіб, у тому числі в управління;
- б) об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних норм;
- в) об'єкти, що порушують права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом;
- г) усі відповіді правильні;
- д) правильна відповідь б, в.

18. Суб'єктами інвестиційної діяльності можуть бути:

- а) громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави;
- б) громадяни і юридичні особи України, а також держава;
- в) громадяни і юридичні особи (резиденти і нерезиденти).

19. Суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування – це:

- а) інвестори;
- б) учасники інвестиційної діяльності.

20. Джерела фінансування інвестиційної діяльності:

- а) власні фінансові ресурси інвестора ;
- б) позичкові фінансові кошти інвестора;
- в) кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб;

- г) бюджетні інвестиційні асигнування; д) безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій і громадян;
- е) усі відповіді правильні;
- ж) правильна відповідь а, в, г.

21. Активні операції банку – це:

- а) операції консультативного характеру, які приносять банкам дохід, але не потребують додаткового залучення та використання наявних ресурсів;
- б) операції, які пов'язані з формуванням власного капіталу та ресурсної бази банку;
- в) операції з розміщення банками власного капіталу та залучених ресурсів з метою отримання доходу, забезпечення діяльності й підтримання необхідного рівня ліквідності;
- г) немає правильної відповіді;

22. Рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей, що передаються клієнтом в управління на встановлений строк або без зазначення такого строку під визначений відсоток і підлягають поверненню клієнту відповідно до законодавства України та умов договору, – це:

- а) депозитний рахунок;
- б) кореспондентський рахунок;
- в) поточний рахунок;
- г) картковий рахунок.

23. Ощадний сертифікат – це цінний папір, що надається:

- а) юридичній особі;
- б) фізичній особі;
- в) юридичній і фізичній особі.

- 24. Найбільш дохідні, але й найризикованіші активи банку – це:**
- а) готівка в касі банку;
 - б) кошти на кореспондентському рахунку в НБУ;
 - в) кредитний портфель банку;
 - г) основні засоби банку.
- 25. Видача грошей із кас банку здійснюється видатковими касами й оформляється:**
- а) грошовими чеками;
 - б) видатковими касовими ордерами;
 - в) оголошення на внесення готівки;
 - г) правильні відповіді а, б.
- 26. Банківські послуги, що полягають у довіреному управлінні та розпорядженні майном за дорученням клієнта – це:**
- а) агентські послуги;
 - б) трастові послуги;
 - в) гарантійні послуги;
 - г) розрахункові послуги
- 27. Банкам забороняється надавати кредити для:**
- а) покриття збитків господарської діяльності позичальників;
 - б) формування та збільшення статутного фонду банків та інших господарських товариств;
 - в) придбання цінних паперів будь-яких товариств;
 - г) усі відповіді правильні.
- 28. Кредитування експортера шляхом купівлі у нього векселів, акцептованих імпортером, – це :**
- а) факторинг;
 - б) форфейтинг;
 - в) оперативний лізинг;
 - г) фінансовий лізинг.
- 29. Вкладення коштів інвестора в цінні папери передбачає:**
- а) досягнення ліквідності;
 - б) одержання доходу;
 - в) мінімізацію банківських ризиків;
 - г) усі відповіді правильні.

30. Пасивні операції банку – це:

- а) операції консультативного характеру, які приносять банкам дохід, але не потребують додаткового залучення та використання наявних ресурсів;
- б) операції, які пов'язані з формуванням власного капіталу та ресурсної бази банку;
- в) операції з розміщення банками власного капіталу та залучених ресурсів з метою отримання доходу, забезпечення діяльності й підтримання необхідного рівня ліквідності;
- г) немає правильної відповіді;

31. Рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей, що передаються клієнтом в управління на встановлений строк або без зазначення такого строку під визначений відсоток і підлягають поверненню клієнту відповідно до законодавства України та умов договору – це:

- а) кореспондентський рахунок;
- б) поточний рахунок;
- в) картковий рахунок.
- г) депозитний рахунок.

32. Поточні рахунки клієнтів банків закриваються:

- а) на підставі заяви клієнта;
- б) на підставі рішення органу, на який законом покладено функції щодо ліквідації або реорганізації юридичної особи;
- в) на підставі відповідного рішення суду або господарського суду про ліквідацію суб'єкта господарювання;
- г) усі відповіді правильні.

33. Метою формування банківського інвестиційного портфеля є:

- а) отримання торговельного доходу від різниці між ціною продажу та ціною купівлі цінних паперів;
- б) отримання дивідендного доходу,

- в) контроль та управління компаніями і вплив на їх діяльність;
- г) усі відповіді правильні.

34. Касові операції банків полягають у:

- а) прийманні готівки від клієнтів,
- б) зарахуванні готівки на рахунки клієнтів;
- в) збереженні прийнятих коштів та видачі готівки за вимогами клієнтів;
- г) усі відповіді правильні.

35. Письмове доручення власника рахунка перерахувати відповідну суму зі свого рахунка на рахунок отримувача коштів – це:

- а) платіжна вимога; в) платіжна вимога-доручення;
- б) платіжне доручення; г) акредитив.

36. Датою початку видаткових операцій за рахунком підприємства в банку є:

- а) дата реєстрації отримання банком повідомлення про взяття рахунка на облік органом державної податкової служби;
- б) дата, що зазначена на заяві про відкриття цього рахунку в розділі «Відмітки банку»;
- в) немає правильної відповіді.

37. Для ідентифікації клієнта при відкритті рахунка фізична особа повинна пред'явити:

- а) паспорт або документ, що його замінює;
- б) довідку про присвоєння ідентифікаційного номера платника податків;
- в) картку із зразками підпису;
- г) правильна відповідь а, б.

38. Комісійно-посередницькі операції банку – це:

- а) операції консультативного характеру, які приносять банкам дохід, але не потребують додаткового залучення та використання наявних ресурсів;

- б.) операції, що пов'язані з формуванням власного капіталу та ресурсної бази банку;
- в) операції з розміщення банками власного капіталу та залучених ресурсів з метою отримання доходу, забезпечення діяльності й підтримання необхідного рівня ліквідності;
- г) немає правильної відповіді;

39. Рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України – це:

- а) кореспондентський рахунок;
- б) поточний рахунок;
- в) картковий рахунок;
- г) депозитний рахунок.

40. Основними формами міжнародних розрахунків є:

- а) банківський переказ;
- б) інкасо;
- в) акредитив;
- г) усі відповіді правильні.

41. Основні заходи зменшення кредитного ризику:

- а) лімітування кредитів та диверсифікація кредитного портфеля;
- б) використання ефективних форм забезпечення та оперативність у процесі стягнення боргу;
- в) усі відповіді правильні.

42. Перерахування коштів за товарні операції на підставі розрахункових документів, які надійшли в банк протягом операційного часу, повинні бути зроблені не пізніше:

- а) операційного часу дня їх надходження;
- б) на наступний день до настання операційного часу;
- в) наступного робочого дня;
- г) відсутні нормативні строки.

- 43. Яким чином можна прокредитувати проект, якщо сума кредиту перевищує 25% капіталу банку:**
- а) шляхом отримання дозволу НБУ на перевищення відповідного нормативу;
 - б) шляхом отримання разової ліцензії НБУ;
 - в) шляхом створення банківського консорціуму.
- 44. Приймання готівки здійснюється прибутковими касами протягом операційного дня за такими документами:**
- а) оголошення на внесення готівки та прибутковими касовими ордерами;
 - б) грошовими чеками;
 - в) платіжним дорученням;
 - г) правильна відповідь а, б
- 45. Метою банківського нагляду є:**
- а) стабільність банківської системи;
 - б) захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках;
 - в) регулювання економічних нормативів;
 - г) усі відповіді правильні.
- 46. Визначальними чинниками при встановленні плати за строковими депозитами є:**
- а) розмір вкладу та строк, на який вносяться кошти;
 - б) вид банківського вкладу;
 - в) розмір і порядок сплати відсотків, умови перегляду їх розміру, відповідальність сторін;
 - г) умови дострокового розірвання договору.
- 47. Нараховані відсотки за депозитами суб'єктів господарювання відповідно до умов договору банківського вкладу можуть:**
- а) перераховуватися на поточний рахунок;
 - б) зараховуватися на поповнення депозиту;
 - в) правильна відповідь а, б.

- 48. Якщо банк виявив сумнівний (безнадійний) кредит, то можна використати такі дії для повернення боргів і відсотків за ними:**
- а) модифікація кредитного договору (зміни умов погашення позики);
 - б) реалізація забезпечення;
 - в) звертання в суд;
 - г) усі відповіді правильні.
- 49. Найбільш ліквідні активи банку – це:**
- а) кредитний портфель банку;
 - б) інвестиційний портфель;
 - в) готівка в касі банку та кошти на кореспондентському рахунку в НБУ;
 - г) основні засоби банку.
- 50. Касові операції банків полягають у:**
- а) прийманні готівки від клієнтів та збереженні прийнятих коштів;
 - б) зарахуванні готівки на рахунки;
 - в) видачі готівки за вимогами клієнтів;
 - г) усі відповіді правильні.
- 51. Банківська послуга з купівлі на первинному ринку цінних паперів з подальшим їх перепродажем інвесторам має назву:**
- а) андеррайтинг;
 - б) еквайрінг;
 - в) форфейтинг;
 - г) фінансовий інжиніринг.
- 52. Кредит, що надається на поповнення обігових коштів у межах обумовленого ліміту у випадках, коли має місце тимчасовий розрив між необхідністю здійснення господарської (торговельної, виробничої) діяльності та фактичним отриманням коштів – це:**
- а) кредитна лінія;
 - б) овердрафт;
 - в) разовий кредит;
 - г) вексельне кредитування.

- 53. Рахунок, що відкривається комерційному банку для здійснення розрахунків, які виконує НБУ за дорученням і коштами цього банку на підставі укладеного договору, – це:**
- а) депозитний рахунок;
 - б) кореспондентський рахунок;
 - в) поточний рахунок;
 - г) картковий рахунок.
- 54. Критерії оцінювання фінансового стану позичальника комерційний банк встановлює:**
- а) згідно з положеннями НБУ;
 - б) згідно з внутрішніми положеннями банку та методикою оцінювання фінансового стану позичальника;
 - в) згідно з внутрішніми положеннями банку з урахуванням рекомендацій НБУ.
- 55. Обов'язкова сплата відсотків на залишки коштів на рахунках до запитання відбувається:**
- а) завжди, незалежно від власника коштів;
 - б) якщо це передбачено умовами договору;
 - в) якщо на рахунку знаходяться бюджетні кошти.
- 56. Форма депозитного договору встановлюється:**
- а) НБУ;
 - б) самим банком.
- 57. Черговість платежів встановлюється:**
- а) державою в особі КМУ і/або НБУ;
 - б) власником рахунку;
 - в) банком.
- 58. Тимчасовий поточний рахунок відкривається:**
- а) на етапі створення підприємства державної форми власності;
 - б) на етапі створення корпоративного підприємства;
 - в) на етапі функціонування підприємства;
 - г) на етапі проведення реорганізації організаційно-правової форми підприємства.

- 59. Метою проведення попередньої співбесіди з потенційним позичальником є:**
- а) визначення кредитоспроможності позичальника;
 - б) складення психологічного портрета заявителя та оцінка рівня менеджменту керівництва;
 - в) визначення ступеня ризику;
 - г). правильна відповідь а, в.
- 60. Джерелами погашення кредиту можуть бути:**
- а) поточні надходження;
 - б) майбутні доходи;
 - в) нові позики на грошовому ринку;
 - г) усі відповіді правильні.
- 61. Для здійснення касових операцій з малим обсягом готівки банку відкриваються:**
- а) прибуткові; в) прибутково-видаткові;
 - б) видаткові; г) каси перерахунку.
- 62. Учасниками банку можуть бути:**
- а) юридичні особи, в яких банк має істотну участь;
 - б) держава;
 - в) релігійні та благодійні організації;
 - г) фізичні особи.
- 63. Банк може залучати кошти юридичних і фізичних осіб шляхом:**
- а) надання широкого спектра банківських послуг;
 - б) надання права юридичним особам використовувати депозитні рахунки для поточних платежів;
 - в) установлювати залежність між кредитуванням клієнта і нагромадженням коштів на його депозитних рахунках;
 - г) правильна відповідь а, в.
- 64. Гарантування банком цілості переданих йому коштів відбувається шляхом:**
- а) страхування депозитів;

- б) внесків у створені фонди гарантування вкладів юридичних осіб;
- в) внесків у фонд гарантування вкладів фізичних осіб (населення);
- г) вкладення певної суми коштів фізичних осіб у державні цінні папери.

65. Депозитні операції проводяться з метою:

- а) створення капіталу банку;
- б) створення резервного фонду банку;
- в) формування кредитно-інвестиційного портфеля;
- г) залучення коштів для проведення активних операцій.

66. Порядок проведення операцій за рахунками клієнтів регулюється:

- а) законами України;
- б) законами України і нормативно-правовими актами НБУ;
- в) договором банківського рахунка.

67. Порядок функціонування поточного рахунка підприємства регламентується:

- а) законами України;
- б) законами України і нормативно-правовими актами НБУ;
- в) договором між банком і клієнтом;
- г) установчими документами банку.

68. Операції зарахування коштів на відкритий у банку поточний рахунок підприємства виконується:

- а) з дня відкриття поточного рахунка;
- б) на другий день після відкриття рахунка;
- в) після реєстрації рахунка в ДПС.

69. Контокорентний рахунок відкривається:

- а) юридичним особам;
- б) підприємцям;
- в) фізичним особам;
- г) правильна відповідь а, б, в.

70. Аваль векселя – це:

- а) згода оплатити вексель;
- б) згода третьої сторони виконати всі умови векселя, в т. ч. його сплату;
- в) банківська послуга векселедавцю щодо сплати векселя за його рахунок;
- г) купівля банком у векселеутримувача за індосаментом на ім'я банку векселя до настання строку платежу за ним.

71. Банківські послуги, що полягають у довіреному управлінні та розпорядженні майном за дорученням клієнта, – це:

- а) агентські послуги;
- б) трастові послуги;
- в) гарантійні послуги;
- г) розрахункові послуги.

72. Остаточне рішення про видачу великого кредиту приймає:

- а) правління банку;
- б) голова правління банку;
- в) кредитний комітет банку;
- г) кредитна комісія.

73. Підприємства мають право спрямувати на депозитні рахунки:

- а) кошти від реалізації планової продукції;
- б) кошти від реалізації понадпланової продукції;
- в) кошти, які є на поточному рахунку;
- г) вільні від зобов'язання кошти, які є на поточному рахунку.

74. Платник може давати доручення банку про списання коштів зі свого рахунка у формі:

- а) паперового розрахункового документа;
- б) електронного розрахункового документа;
- в) правильна відповідь а, б.

75. Банкам забороняється надавати кредити для:

- а) покриття збитків господарської діяльності позичальників;
- б) формування та збільшення статутного фонду банків та інших господарських товариств;

- в) придбання цінних паперів будь-яких товариств;
- г) усі відповіді правильні.

76. Кредитний потенціал банку – це:

- а) довгострокові мобілізовані кошти банку;
- б) короткострокові мобілізовані кошти банку;
- в) мобілізовані кошти банку мінус обов'язковий резерв.

77. Кредит «овернайт» – це кредит через лінію рефінансування строком на:

- а) дві години;
- б) добу;
- в) один місяць;
- г) один рік.

78. Залучати кошти юридичних осіб і використовувати їх для отримання доходу мають право:

- а) усі фінансові установи;
- б) тільки банківські установи;
- в) тільки фінансові установи, які мають дозвіл НБУ.

79. Критерії, якими визначається вид депозиту:

- а) мінімальна сума депозиту;
- б) строк залучення депозиту;
- в) відсоткова ставка за депозитом;
- г) валюта вкладу;
- д) усі відповіді правильні.

80. Обов'язкове погодження нового розміру депозитного відсотка відбувається:

- а) у разі зміни відсоткової ставки в бік збільшення;
- б) у разі зміни відсоткової ставки в бік зменшення.

81. Банківські ресурси – це:

- а) власний капітал;
- б) залучені та позичені кошти;
- в) власний капітал, залучені і позичені кошти;
- г) залучені кошти від фізичних та юридичних осіб.

- 82. Перерахування коштів за товарні операції на підставі розрахункових документів, які надійшли в банк протягом операційного часу, повинні бути зроблені не пізніше:**
- а) операційного часу дня їх надходження;
 - б) на наступний день до настання операційного часу;
 - в) наступного робочого дня банку.
- 83. Підприємства залізничного транспорту для здійснення розрахунків відкривають у комерційних банках рахунки:**
- а) бюджетні;
 - б) поточні;
 - в) розрахункові;
 - г) депозитні.
- 84. Головним джерелом інформації про фінансовий стан потенціального позичальника є:**
- а) баланс позичальника, звіт про фінансові результати;
 - б) звіт про рух коштів, звіт про власний капітал;
 - в) розшифровку дебіторської та кредиторської заборгованостей; довідку про наявність позабалансових зобов'язань позичальника;
 - г) правильна відповідь а, б, в.
- 85. Депозитний сертифікат – це цінний папір, що є свідченням про внесення грошей на банківський вклад з правом на отримання відповідної суми внеску і відсотків та видається:**
- а) винятково юридичній особі;
 - б) винятково фізичній особі;
 - в) юридичній і фізичній особі;
 - г) немає правильної відповіді.
- 86. Формою забезпечення повернення банківського кредиту може виступати:**
- а) застава, іпотека;
 - б) страхова угода (поліс);
 - в) гарантія та поручительство;
 - г) правильна відповідь а, б, в.

87. У разі відсутності коштів на поточному рахунку підприємство може сплатити за своїми зобов'язаннями з відкритого у цьому банку депозитного рахунка:

- а) так;
- б) ні;
- в) так, при погодженні з банком;
- г) так, якщо це передбачено договором.

88. Суб'єкт господарської діяльності може отримати кредит готівкою на:

- а) придбання основних засобів;
- б) поточну діяльність;
- в) розрахунки із здавачами сільськогосподарської продукції;
- г) правильна відповідь а, б, в.

89. Першими симптомами виникнення проблем у позичальника є:

- а) негативні тенденції зміни значень фінансових показників; несвоєчасне надання поточної інформації;
- б) прострочена заборгованість, несплата відсотків; прохання про пролонгацію, додаткове кредитування;
- в) порушення графіка погашення заборгованості за кредитом та відсотків;
- г) правильна відповідь а, б, в.

90. Коефіцієнт, що визначає здатність позичальника повністю та у визначений строк розрахуватись за своїми борговими зобов'язаннями, називається:

- а) кредитоспроможність;
- б) платоспроможність;
- в) ліквідність.

91. До пасивних операцій банку належать:

- а) інвестиційні операції;
- б) депозитні операції;
- в) емісійні операції;
- г) правильна відповідь а, в.

92. Юридичні особи (крім банків) мають право здійснювати приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб і виконувати їх у своїй діяльності:

- а) так;
- б) ні;
- в) так, на підставі ліцензії НБУ;
- г) так, на підставі дозволу КМУ.

93. До традиційних банківських послуг належать:

- а) факторинг;
- б) трастові послуги;
- в) фінансовий інжиніринг;
- г) депозитні операції.

94. Порядок відкриття вкладних (депозитних) рахунків фізичним особам такий:

- а) фізична особа вносить кошти на вкладний рахунок; між банком і фізичною особою укладається в письмовій формі договір банківського вкладу; на підтвердження укладення договору банк видає фізичній особі ощадну книжку або інший документ, що її замінює;
- б) фізична особа пред'являє паспорт; уповноважений працівник банку ідентифікує фізичну особу; фізична особа вносить кошти на вкладний рахунок; банк видає фізичній особі ощадну книжку або інший документ, що її замінює;
- в) фізична особа пред'являє паспорт та картку із зразком підпису, засвідчену нотаріально; між банком і фізичною особою укладається в письмовій формі договір банківського вкладу; фізична особа вносить кошти на вкладний рахунок; на підтвердження укладення договору банк видає фізичній особі ощадну книжку або інший документ, що її замінює;
- г) фізична особа пред'являє паспорт; уповноважений працівник банку ідентифікує фізичну особу; між банком і фізичною особою укладається в письмовій формі договір банківського вкладу; фізична особа вносить кошти на вкладний рахунок; на підтвердження укладення договору банк видає фізичній особі ощадну книжку або інший документ, що її замінює.

95. Розмір кредитного відсотка залежить:

- а) від кредитної політики банку;
- б) від облікової ставки НБУ;
- в) від кредитного ризику;
- г) правильні відповіді а, б, в.

96. Учасниками банку можуть бути:

- а) юридичні особи - нерезиденти;
- б) фізичні особи - нерезиденти;
- в) юридичні особи - резиденти;
- г) фізичні особи - резиденти;
- д) держава в особі КМУ;
- е) усі відповіді правильні.

97. Вищим органом управління банку є:

- а) правління (рада директорів) банку;
- б) ревізійна комісія;
- в) загальні збори учасників;
- г) спостережна рада.

98. У якому документі відображуються умови кредитної операції:

- а) у договорі застави;
- б) у гарантійному листі;
- в) у кредитному договорі;
- г) у договорі іпотеки.

99. Припинення діяльності двох або кількох банків як юридичних осіб та передачу належних їм майна, коштів, прав та обов'язків до банку- правонаступника – це реорганізація банку шляхом:

- а) злиття;
- б) приєднання;
- в) поділу.

100. Банки зобов'язані ідентифікувати усіх осіб:

- а) якщо безготівкові розрахунки за угодами перевищують еквівалент 50 000 євро;
- б) угоди з готівкою перевищують еквівалент 10 000 євро;
- в) у разі здійснення угод між банками;
- г) правильна відповідь а, б.

101. Рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей, що передаються клієнтом в управління на встановлений строк або без зазначення такого строку під визначений відсоток і підлягають поверненню клієнту відповідно до законодавства України та умов договору, – це:

- а) депозитний рахунок;
- б) кореспондентський рахунок;
- в) поточний рахунок;
- г) картковий рахунок.

102. До недепозитних операцій банку належать:

- а) отримання міжбанківських кредитів;
- б) операції РЕПО;
- в) емісія цінних паперів власного боргу;
- г) усі відповіді правильні.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Валютні цінності:

- **валюта України** – грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що знаходяться в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які знаходяться в обігу, кошти на рахунках, у внесках у банківських та інших фінансових установах на території України;

- **платіжні документи** та інші цінні папери (акції, облигації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України, в іноземній валюті або банківських металах;

- **іноземна валюта** – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що знаходяться в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які знаходяться в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що знаходяться на рахунках або вносяться до банківських та інших фінансових установ за межами України;

- **банківські метали** – це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Варант (англ. warrant – повноваження, довіреність) – сертифікат, додаток до цінного папера, що дає її власникові право на додаткові права і пільги.

Визначення кредитного рейтингу (рейтингування) – це діяльність з надання професійних послуг на ринку цінних

паперів, спрямована на визначення кредитоспроможності об'єкта рейтингування, яка може бути проведена рейтинговим агентством.

Депозитарій цінних паперів – юридична особа, яка провадить виключно депозитарну діяльність та може здійснювати кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів.

Депозитарна діяльність – надання послуг щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми їх випуску, відкриття та ведення рахунків у цінних паперах, обслуговування операцій на цих рахунках (включаючи кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів) та обслуговування операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів.

Делістинг – процедура виключення цінних паперів з реєстру організатора торгівлі, якщо вони не відповідають правилам організатора торгівлі, з наступним припиненням їх обігу на організаторі торгівлі або переведенням у категорію цінних паперів, допущених до обігу без включення до реєстру організатора торгівлі.

Депонент – юридична або фізична особа, яка користується послугами зберігача на підставі договору про відкриття рахунка в цінних паперах.

Індосамент – передавальний напис на ордерному цінному папері, що посвідчує перехід прав за цінним папером до іншої особи.

Індосант – фізична або юридична особа, яка є власником ордерного цінного папера і вчиняє індосамент.

Емісія – установа законом послідовність дій емітента щодо випуску та розміщення емісійних цінних паперів.

Зберігач – комерційний банк або торговець цінними паперами, який має ліцензію на зберігання та обслуговування обігу цінних паперів і операцій емітента з цінними паперами на рахунках у цінних паперах як щодо тих цінних паперів, що належать йому, так і тих, які він зберігає згідно з договором про відкриття рахунка в цінних

паперах; при цьому зберігач не може вести реєстр власників цінних паперів, щодо яких він здійснює угоди.

Резиденти:

- фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають за кордоном;

- юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статус юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законів України;

- дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також філії та представництва підприємств і організацій України за кордоном, що не здійснюють підприємницької діяльності.

Рейтингова оцінка емітента – характеризує рівень спроможності емітента цінних паперів своєчасно та в повному обсязі виплачувати відсотки та основну суму за борговими зобов'язаннями відносно боргових зобов'язань інших позичальників.

Рейтингова оцінка цінних паперів емітента – характеризує рівень спроможності позичальника (емітента) своєчасно та у повному обсязі обслуговувати зобов'язання за цінними паперами;

Реєстратор – юридична особа - суб'єкт підприємницької діяльності, який одержав у встановленому порядку ліцензію на ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Кліринг – отримання, звіряння та поточне оновлення інформації, підготовка бухгалтерських та облікових документів, необхідних для виконання угод щодо цінних паперів, визначення взаємних зобов'язань, що передбачає взаємозалік, забезпечення та гарантування розрахунків за угодами щодо цінних паперів.

Коносамент – документ, що підтверджує відправку вантажовідправником вантажу. Визначає взаємини перевізника і вантажовласника. За існуючими правилами після приймання вантажу до перевезення перевізник зобов'язаний видати вантажовідправникові коносамент, який є доказом приймання вказаного в ньому вантажу і наявності договору про перевезення.

Котирування – механізм визначення та/або фіксації ринкової ціни цінного папера.

Кредитний рейтинг – це умовне вираження кредитоспроможності об'єкта рейтингування в цілому та/або його окремого боргового зобов'язання за національною шкалою кредитних рейтингів.

Лістинг – сукупність процедур з включення цінних паперів до реєстру організатора торгівлі та здійснення контролю за відповідністю цінних паперів і емітента умовам та вимогам, установленим у правилах організатора торгівлі.

Організаційно оформлений позабіржовий ринок – організація, що об'єднує торговців цінними паперами для надання послуг в укладанні угод щодо цінних паперів і при цьому не має на меті отримання прибутку.

Перспективний емісії цінних паперів - документ, який містить інформацію про відкрите (публічне) розміщення цінних паперів.

Національна рейтингова шкала – шкала, яка поділена на визначені групи рівнів, кожен з яких характеризує здатність позичальника своєчасно та в повному обсязі виплачувати відсотки та основну суму за своїми борговими зобов'язаннями, а також його платоспроможність. Національна шкала використовується для оцінки кредитного ризику позичальника – органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання та окремих боргових інструментів – облігацій, іпотечних цінних паперів, позик.

Нерезиденти:

- фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України;

- юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням за межами України, які створені й діють відповідно до законодавства іноземної держави, у тому числі юридичні особи та інші суб'єкти підприємницької діяльності з участю юридичних осіб та інших суб'єктів підприємницької діяльності України;

- розташовані на території України іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, міжнародні організації та їх філії, що мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також представництва інших організацій і фірм, які не здійснюють підприємницької діяльності на підставі законів України.

Система депозитарного обліку цінних паперів – сукупність записів про цінні папери (вид, номінальна вартість і кількість, характер зареєстрованих обмежень в обігу або реалізації прав за цінними паперами), їх емітентів, власників іменних цінних паперів, уповноважених ними осіб, управителів, застапоутримувачів, інших осіб, наділених відповідними правами щодо цінних паперів, що містять інформацію, яка дає можливість ідентифікувати названих осіб, а також іншу передбачену законодавством інформацію.

Система реєстру власників іменних цінних паперів (система реєстру) – сукупність даних, що забезпечує ідентифікацію зареєстрованих у цій системі власників, номінальних утримувачів та емітента, а також іменних цінних паперів, зареєстрованих на їхнє ім'я, облік усіх змін інформації щодо вищевказаних осіб та цінних паперів, одержання та надання інформації цим особам і складання реєстру власників іменних цінних паперів.

Сертифікат – бланк цінного папера, який видається власнику цінного папера (цінних паперів) і містить визначені

законодавством реквізити та назву виду цінного папера (акція, облігація тощо) або найменування «сертифікат акцій» (облігацій тощо) і засвідчує право власності на цінний папір (цінні папери).

Учасники Національної депозитарної системи:

прямі учасники – депозитарії, зберігачі, реєстратори власників іменних цінних паперів;

опосередковані учасники – організатори торгівлі цінними паперами, банки, торговці цінними паперами та емітенти. Випуск цінних паперів – сукупність певного виду емісійних цінних паперів одного емітента, однієї номінальної вартості, які мають однакову форму випуску і міжнародний ідентифікаційний номер, забезпечують їх власникам однакові права незалежно від часу придбання і розміщення на фондовому ринку.

Фінансові інструменти – цінні папери, строкові контракти (ф'ючерси), інструменти грошового обігу, відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) в разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу чи фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсіві та відсоткові опціони).

Додаток 2

Місце України в міжнародних рейтингах

Показник	Рік				Примітка
	2006	2007	2008	2009	
1. Корупційний індекс організації Transparency International	99-та позиція з 163	118-та позиція з 180	134-та позиція з 180	-	Індекс корупційності
2. Рейтинг ведення бізнесу The Doing Business	124-та позиція з 155	118-та позиція з 179	139-та позиція з 178	145-та Позиція з 181	Рейтинг ведення бізнесу (легкість відкриття компанії, ліцензування, найму працівників, реєстрація власності, отримання кредиту, захист інтересів інвесторів)
3. Рейтинг конкурентоспроможності World Competitiveness Yearbook	46-та позиція з 55	46-та позиція з 55	54-та позиція з 55	56-та позиція з 57	Дослідження конкурентоспроможності (стан економіки, ефективність уряду, ефективність бізнесу та стан інфраструктури)
4. Індекс економічної свободи Heritage Foundation	99-та позиція з 157	125-та позиція з 161	133-я позиція з 157	152-га позиція з 179	Визначення ступеня свободи економіки (ділова, торгова, фінансова, грошо-вокредитна, інвестиційна, трудова свобода, свобода від уряду, від корупції, захищеність прав власності)
5. Індекс глобальної конкурентоспроможності економіки World Economic Forum	69-та позиція з 125	73-я позиція з 131	72-га позиція з 134		Конкурентоспроможність (якість інституцій, інфраструктура, макроекономічна стабільність, освіта, розвиненість фінансового ринку, технологічний рівень, інноваційний потенціал)

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ ВДАЛИХ ІНВЕСТИЦІЙ

POSEIDON

Скромна австралійська гірничодобувна компанія у вересні 1969 року приголомшила діловий світ знахідкою великого родовища нікелю в містечку Уїндарра в західній частині Австралії. Запаси нікелю в Уїндаррі виявилися такими багатими, що компанія до цих пір займається їх розробленням.

Після знахідки акції компанії вмиль подорожчали з 0,8 до 12,3 австралійського долара за штуку. Вже до лютого 1970 року вони коштували 280 австралійських доларів.

Той інвестор, кому вдалося придбати 3,5 тис. акцій компанії за 2,8 тис. австралійських доларів на початку вересня 1969 року, у лютому 1970-го став мільйонером.

BERKSHIRE HATHAWAY

Ті, хто пов'язав свою долю з гуру інвестиційного ринку мільярдером Уорреном Баффетом, не прорахувалися. У 1962 році за три роки до того, як Баффет очолив страхову й інвестиційну компанію Berk-shire Hathaway, одна її акція коштувала 7,56 дол. Зараз ціна одного папера — 112 тис. дол.

Це означає, що той, хто в 1962 році купив всього лише 9 акцій, витративши на це 70 дол., зараз доларовий мільйонер.

Сьогодні холдингова компанія Berkshire Hathaway контролює більше 40 компаній у таких секторах, як фінансові послуги, кондитерське виробництво, видавнича справа, ювелірний бізнес, виробництво меблів і будматеріалів.

Ринкова капіталізація компанії на 26 березня 2008 року — 202 мрд дол.

MICROSOFT

Якщо Уоррен Баффет — найпрославленіший американський інвестор, то Біл Гейтс має бути найзнаменитішим бізнесменом.

На перший погляд його компанія Microsoft не обіцяла великих дивідендів. З'явившись у 1975 році і маючи у своєму штаті три працівники, свій перший рік вона закінчила з оборотом трохи більше 16 тис. дол.

Але ті, хто скористався шансом у 1987 році придбати акції маловідомої Microsoft, отримали щедрю винагороду згодом. У той рік одна її акція в певний період коштувала всього 0,08 дол., тоді як зараз ціна досягає 25,4 дол.

Таким чином, будь-який інвестор, що володів у 1987 році пакетом акцій компанії вартістю лише трохи вище за 3 тис. дол., нині — повноцінний мільйонер в доларовому вираженні.

CISCO SYSTEMS

Як і Microsoft, ця каліфорнійська компанія вдало підхопила хвилю інформаційно-технологічного буму кінця 90-х років минулого століття.

Cisco Systems заснувала подружня пара Леонард Босак і Сандра Лернер у 1984 році. Вони працювали обслуговуючим комп'ютерним персоналом у Стенфордському університеті.

У 1990-му Босак і Лернер пішли з компанії зі 170 млн дол., після того, як венчурні інвестори ввели до складу правління професійних менеджерів. У 1990-му одна акція Cisco Systems котирувалася на рівні 0,08 дол. Через 10 років, в березні 2000 року, вона вже оцінювалася в 77,3 дол.

Звідси випливає, що будь-який інвестор, який вклав у березні 1990 року в компанію всього лише трохи більше тисячі доларів, за десятиліття перетворився на мільйонера.

GOOGLE

Точкою відліку початку історії корпорації Google можна вважати 1995 рік, коли Ларі Пейдж зустрів Сергія Бріна в Стенфорді.

До січня 1996 року Ларі та Сергій почали спільну роботу над пошукачем під назвою Backrub. Його так назвали через унікальну здатність аналізувати вхідні посилання на сайт. Ларі, якому завжди подобалося порпатися з механізмами і який набув деякої популярності, побудувавши працюючий принтер з конструктора Лего, узяв на себе завдання зібрати сервер із звичайних PC-машин.

Google був запущений в 1998 році. З тих пір інтернет-компанія перетворила на мільйонерів багато своїх співробітників, і, судячи з її діяльності, зможе повторити подібний успіх для багатьох приватних інвесторів.

Із серпня 2004 року ціна акції, яка тоді складала 85 дол., зросла вшестеро, досягнувши 485 дол., а на пікових позиціях виражалася більш ніж в 700 дол.

SAGE GROUP

Не лише в Новому Світі відбувалися настільки дивовижні речі на інформаційно-технологічному терені.

Sage Group, британська компанія, що спеціалізується на бухгалтерському бізнесі, за останніх 18 років обдарувала інвесторів

доходами у розмірі 6 тис. відсотків. Той, хто в 1990 році володів частиною компанії на суму 17 тис. фунтів, і хто реінвестував всі свої дивіденди, у даний час пожинає плоди успіху у розмірі більш ніж один мільйон фунтів.

NEXT

Хоча ця велика британська торговельна компанія зі збуту готового одягу пережила у 2007 році сильне падіння, ті, кому пощастило в період попередньої економічної кризи в грудні 1990 року купити її акції за ціною 13,5 пенса за штуку, отримали прибуток у розмірі 17,6 тис. відсотків у першій половині 2007 року.

Досить було вкластися в Next зразка грудня 1990 року на суму 56 тис. фунтів — і на початку минулого року вкладення перетворилися б на один мільйон фунтів.

GRESHAM HOUSE INVESTMENT TRUST

Цей приватний інвестиційний фонд за дев'ять років із серпня 1998 по серпень 2007 року пролив на інвесторів справжній золотий дощ у вигляді прибутку на рівні 3,8 тис. відсотків.

Будь-який тримач акцій фонду станом на серпень 1998 року на суму 25,6 тис. фунтів, за умови, що реінвестував усі дивіденди, зараз би сидів на мішку з мільйоном фунтів.

BLACKROCK WORLD MINING TRUST

Цей інвестиційний фонд ефективно скористався бумом у металах і мінералах. Між вереснем 1998 і травнем 2008 року його прибутки досягли майже 2 тис. відсотків. Це означає, що досить було інвестувати всього ледве більше 50 тис. фунтів у тому вересні і реінвестувати дивіденди, щоб тепер приєднатися до клубу мільйонерів.

NOKIA

У 1992 році це була маловідома фінська компанія з виробництва телефонів. Тоді одна її акція оцінювалася в десяту частину євро. Зараз такий папір коштує 17,8 євро, що означає зростання в 17,7 тис. відсотків. Той, хто придбав у жовтні 1992 року акції Nokia на суму трохи більше 5,6 тис. євро, зараз — мільйонер.

<http://www.ataka.kinto.com/ua/news/244/>

Приклад договору банківського вкладу

ДОГОВІР № ____ банківського вкладу

місто _____, _____ 200__ р.

СТОРОНА 1: Юридична особа за законодавством України: **Акціонерно-комерційний банк "ІКСБАНК"**, надалі за текстом – „**Банк**”, в особі _____, який діє на підставі Статуту,

та

СТОРОНА 2: Громадянин (ка) _____, надалі за текстом – „**Вкладник**”, надалі за текстом разом - "**Сторони**", а окремо - "**Сторона**", уклали цей Договір про наступне:

СТАТТЯ 1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Банк відкриває Вкладнику депозитний рахунок № _____, а Вкладник вносить на цей рахунок кошти у сумі _____ (_____) (вказати назву валюти), надалі за текстом - „**Депозит**”, на умовах, визначених цим Договором та Правилами обслуговування банківських вкладних (депозитних) рахунків фізичних осіб, відкритих в БАНКУ

1.2. Відсоткова ставка за Депозитом складає _____ (_____) відсотків річних.

1.3. Протягом дії Договору допускається додаткове внесення коштів на депозитний рахунок та повернення Вкладнику частини Депозиту.

СТАТТЯ 2. ПОРЯДОК ПОВЕРНЕННЯ ДЕПОЗИТУ ТА СПЛАТИ ВІДСОТКІВ

2.1. Нарахування відсотків на Депозит здійснюється щомісячно у валюті Депозиту за фактичну кількість днів у періоді (28-29-30-31/365-366). При нарахуванні відсотків день внесення Депозиту та день повернення Депозиту не враховуються.

2.1.1. Сплата нарахованих відсотків здійснюється щорічно, в дату початку кожного розрахункового періоду, що складає 1 (один) рік від дати внесення суми Депозиту, а також у день повернення Депозиту, шляхом перерахування відповідної суми на поточний

рахунок Вкладника № _____, відкритий у _____,
МФО _____.

2.2. У випадку розірвання цього Договору з ініціативи Вкладника, несплачені відсотки на Депозит нараховуються та сплачуються за відсотковою ставкою, що діяла відповідно до умов цього Договору протягом періоду, за який відбувається таке нарахування.

2.3. Підписанням даного Договору Вкладник погоджується з тим, що розмір відсоткової ставки, визначеної у п. 1.2. цього Договору, може бути змінено. Порядок зміни розміру відсоткової ставки визначається Правилами.

СТАТТЯ 3. ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

3.1. Усі спори та непорозуміння, які можуть виникнути у зв'язку з укладенням та виконанням положень цього Договору, вирішуються шляхом переговорів між Сторонами.

3.2. У випадку неможливості вирішення спору шляхом переговорів, Сторони домовляються про те, що спір розглядається одноособово третейським суддею

СТАТТЯ 4. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

4.1. Сторони домовилися, що всі інші умови цього Договору визначаються Правилами та нормами чинного законодавства.

4.2. Підписанням цього Договору Вкладник засвідчує, що він ознайомлений з Правилами, погоджується вважати їх положення обов'язковими до застосування до відносин, які виникли на підставі цього Договору.

СТАТТЯ 5. РЕКВІЗИТИ ТА ПІДПИСИ СТОРІН

**БАНК
„ІКСБАНК”**

ВКЛАДНИК

Додаток 6

Приклад договору банківського рахунка

ДОГОВІР № ___ банківського рахунка

місто _____(Україна) " _____ " _____ 200__ р.

СТОРОНА 1: Юридична особа за законодавством України **Акціонерно-комерційний банк "ІКСБАНК"**, надалі за текстом - „**Банк**”, в особі _____, який діє на підставі _____,

та

СТОРОНА 2: Громадянин _____, надалі за текстом - "**Клієнт**", надалі за текстом разом - "**Сторони**", а окремо - "**Сторона**", уклали цей договір, надалі за текстом - "**Договір**", про наступне:

СТАТТЯ 1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Банк зобов'язується відкрити Клієнту поточний рахунок № _____, на якому здійснюються операції як в національній, так і в іноземній валюті, надалі за текстом - "**Рахунок**", та надавати послуги з розрахунково-касового обслуговування, надалі за текстом - "**Послуги**", відповідно до умов цього Договору.

1.1.1. Банк зобов'язується відкрити Клієнту поточні рахунки №__ в ____ (вказати назву валюти), № _____ в (вказати назву валюти), № __ в ____ (вказати назву валюти), надалі за текстом кожен з них - "**Рахунок**", та надавати послуги з розрахунково-касового обслуговування, надалі за текстом - "**Послуги**", відповідно до умов цього Договору та вимог чинного законодавства України.

1.2. Банк нараховує та сплачує Клієнту відсотки на залишки коштів, що знаходяться на Рахунку на кінець кожного дня, у розмірі: для UAH _____% річних, для USD ___% річних, для EUR ___% річних, для інших валют _____% річних (обираються необхідні види валют та зазначаються відсоткові ставки для нарахування відсотків у залежності від валюти Рахунка). Нарахування та сплата відсотків здійснюється у валюті Рахунка.

1.2.1. Нарахування відсотків здійснюється щомісячно, за фактичну кількість днів у періоді (28-29-30-31/365-366). При

розрахунку відсотків не враховується день зарахування коштів на Рахунок та день списання коштів з Рахунка.

1.2.2. Сплата відсотків здійснюється в останній робочий день кожного місяця шляхом зарахування відповідної суми на Рахунок.

СТАТТЯ 2. ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ ЗА РАХУНКОМ

2.1. Перелік Послуг, які надаються Банком Клієнту, а також їх вартість, визначаються в Тарифах на основні послуги розрахунково-касового обслуговування, надалі за текстом – “Тарифи”, що затверджені Рішеннями Тарифного комітету “ІКСБАНК”.

2.2. Клієнт доручає Банку здійснювати договірне списання з Рахунка (Рахунків) - *(включається у випадку одночасного відкриття рахунків у різних валютах в програмних комплексах, які не підтримують принцип мультивалютності)* плати за надані Банком Послуги з розрахунково-касового обслуговування в розмірі, передбаченому Тарифами, включаючи компенсацію витрат Банку по сплаті комісій інших банків за виконання платежів Клієнта в іноземних валютах *(включається у випадку, якщо Клієнту відкривається мультивалютний рахунок або рахунок в іноземній валюті)*.

2.3. Підписанням даного Договору Клієнт погоджується з тим, що перелік та/або вартість Послуг, зазначених у Тарифах, а також розмір відсоткової ставки можуть бути змінені. Порядок зміни переліку та/або вартості Послуг, а також розміру відсоткової ставки визначається Правилами.

2.4. Клієнт зобов’язується здійснювати розрахунки у формах та у порядку, передбачених чинним законодавством України, в тому числі виконувати вимоги нормативно-правових актів НБУ щодо режиму використання Рахунка.

2.5 Клієнт не має права використовувати Рахунок для проведення операцій, пов’язаних із здійсненням підприємницької діяльності.

2.6.Клієнт доручає Банку здійснювати договірне списання з Рахунка коштів у розмірі, визначеному платіжною вимогою _____ *(вказати назву та реквізити отримувача)*, але не більше, ніж _____ (_____) _____ *(вказати назву валюти)* та перераховувати їх на рахунок останнього _____ *(вказати платіжні реквізити отримувача)*, у випадку настання строку платежу, зазначеного договором _____ *(назва договору)* № _____ від _____._____._____. року, укладеним між Клієнтом та отримувачем (копія додається), не пізніше дня надходження від отримувача платіжної

вимоги та документів, визначених в п. ____ вищезазначеного договору, укладеного між Клієнтом та отримувачем.

2.7. За умови наявності коштів на Рахунку Клієнт має право отримувати готівкові кошти у сумі, що не перевищує _____ (_____) (зазначаються необхідні види валют), в день звернення до Банку, а у сумі, що перевищує зазначений ліміт, – не пізніше наступного робочого дня після надання Банку відповідного замовлення на отримання готівки.

СТАТТЯ 3. ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

3.1. Усі спори та непорозуміння, які можуть виникнути у зв'язку з укладенням та виконанням положень цього Договору, вирішуються шляхом переговорів між Сторонами.

3.2. У випадку неможливості вирішення спору шляхом переговорів, Сторони вирішують спір у судовому порядку.

СТАТТЯ 4. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

4.1. Сторони домовилися, що всі інші умови цього Договору, зокрема, права та обов'язки Сторін, порядок нарахування відсотків, розмір відсоткової ставки за користування коштами на Рахунку, перелік та вартість Послуг, відповідальність Сторін, строки проведення переказів коштів з Рахунка, порядок розірвання Договору тощо, визначаються Правилами, Тарифами, а також нормами чинного законодавства України.

4.2. Підписанням цього Договору Клієнт засвідчує, що він ознайомлений з Правилами, Тарифами та погоджується вважати їх обов'язковими до застосування до відносин, які виникли на підставі цього Договору.

СТАТТЯ 5. РЕКВІЗИТИ ТА ПІДПИСИ СТОРІН

БАНК
„ІКСБАНК”
Україна, м. _____, вул. _____
к/р _____, в _____ МФО _____

Ідентифікаційний код

ВКЛАДНИК

паспорт _____,
виданий _____

який мешкає:

Ідентифікаційний номер

ПАМ'ЯТКА ПОЗИЧАЛЬНИКУ БАНКУ ЗА СПОЖИВЧИМ КРЕДИТОМ

I. Рішення про отримання споживчого кредиту – відповідальне рішення

Для прийняття виваженого рішення щодо отримання в банку споживчого кредиту позичальник повинен знати:

Споживчий кредит – це кредит, що надається споживачеві на придбання продукції для особистих потреб, які безпосередньо не пов'язані з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

Отримання кредиту передбачає **обов'язок позичальника** повернути у встановлені кредитним договором строки основну суму боргу (суму, яка була отримана від банку), а також сплатити відсотки за користування кредитом.

Крім цього, умовами кредитного договору часто передбачається необхідність **здійснення позичальником інших платежів**, пов'язаних з отриманням, обслуговуванням та погашенням кредиту, як на користь банку (комісії за відкриття поточного/карткового рахунка, здійснення розрахунково-касового обслуговування, забезпечення обслуговування кредитної заборгованості, що, наприклад, пов'язано з бажанням позичальника отримувати виписки за кредитним/картковим рахунком, здійснення валютно-обмінних операцій, надання консультаційних, у тому числі юридичних, послуг тощо), так і на користь третіх осіб (страхові платежі, платежі за послуги нотаріусів, інших осіб, біржові збори тощо).

Якщо передбачені кредитним договором платежі не здійснюються або здійснюються несвоєчасно та/або в неповному обсязі, то банк може поставити вимогу споживачеві про сплату неустойки (штрафу, пені). Право банку поставити таку вимогу, як правило, зазначено у кредитному договорі.

У разі невиконання позичальником обов'язків, установлених кредитним договором, щодо забезпечення повернення кредиту, а також у разі втрати або суттєвого погіршення стану наданого в заставу майна, яке залишається в користуванні позичальника, банк має право вимагати від позичальника дострокового повернення кредиту та сплати фактично нарахованих відсотків. Право банку поставити таку вимогу також, як правило, зазначено у кредитному договорі. Для прийняття остаточного рішення про отримання споживчого кредиту Ви повинні самостійно реально (виважено)

оцінити свої потреби в його отриманні, а також свою фінансову спроможність своєчасно погашати та обслуговувати такий кредит. Це означає, що Ви повинні оцінити, яку суму коштів, виходячи з обсягу Ваших фактичних доходів, а також життєво необхідних (купівля продуктів харчування, ліків тощо) та обов'язкових (оплата комунальних послуг тощо) витрат, Ви можете регулярно протягом дії кредитного договору направляти на сплату всіх платежів за кредитом.

II. Уважно вивчіть усю інформацію про кредит, умови його обслуговування та погашення

Для прийняття виваженого рішення про отримання споживчого кредиту необхідно одержати від співробітників банку *вичерпну попередню інформацію* про умови кредитування, у тому числі *про усі без винятку платежі, які пов'язані з отриманням, обслуговуванням та погашенням кредиту.*

Пам'ятайте! *Ваше право на отримання своєчасної (до укладення кредитного договору), повної, необхідної, доступної та достовірної інформації закріплене Законом України "Про захист прав споживачів" (ст. 11) та Законом України "Про банки і банківську діяльність" (ст. 55 та 56).*

Порядок надання банками споживачу необхідної інформації встановлений Правилами надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту, затвердженими Постановою Правління Національного банку України від 10.05.2007 р. №168, зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 25.05.2007 р. за № 541/13808 (далі – Правила № 168).

До попередньої інформації, яку Ви можете отримати перед укладенням кредитного договору, зокрема належить: можлива сума кредиту, строк, на який кредит може бути одержаний, цілі, на які кредит може бути Вами використаний, форми та види його забезпечення, необхідність здійснення оцінки майна, тип відсоткової ставки (фіксована, плаваюча), порядок погашення кредиту, можливості та умови дострокового повернення кредиту, а також *орієнтовна сукупна вартість кредиту з урахуванням: відсоткової ставки за кредитом, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача, які пов'язані з отриманням, обслуговуванням і погашенням кредиту (у тому числі на користь третіх осіб).*

Уважно вивчіть умови кредитування. Зверніть увагу на посилання на тарифи, які містяться в цих умовах, щодо здійснення банком послуг. Запитайте інформацію про тарифи у співробітників банку та ознайомтесь з нею.

Будьте особливо уважними, розглядаючи можливість отримання кредиту в іноземній валюті. Не забувайте, що протягом усього строку дії кредитного договору Ви наражаєтесь на валютні ризики під час виконання зобов'язань за ним. Ці ризики виникають внаслідок того, що отримуючи доходи в гривнях, Вам необхідно забезпечувати виконання своїх зобов'язань у тій іноземній валюті, у якій згідно з умовами кредитного договору визначено (номіновано) заборгованість за кредитом. Це означає, що для забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором Вам необхідно буде здійснювати купівлю іноземної валюти.

З огляду на це суттєвим для Вас має стати питання витрат, пов'язаних з купівлею іноземної валюти. Купувати іноземну валюту в обмінному пункті Ви будете за курсом, встановленим на момент здійснення валютно-обмінної операції. У разі купівлі банком безготівкової іноземної валюти за Вашим дорученням на міжбанківському валютному ринку, Вам необхідно буде сплатити додаткову комісію та/або біржовий збір, а також збір на обов'язкове державне пенсійне страхування.

Не менш важливим є і питання строків проведення операцій купівлі іноземної валюти. Так, якщо купівля іноземної валюти в обмінному пункті банку здійснюється в межах одного дня, то купівля іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку вимагає більш тривалого часу, що слід врахувати з метою забезпечення своєчасної сплати кредитної заборгованості та/або відсотків/комісій за користування кредитом.

Зверніть увагу на базу розрахунку платежів, тобто суму, на підставі якої робитиметься розрахунок Ваших платежів. Зокрема це може бути сума наданого кредиту або сума непогашеного кредиту, або фіксована сума тощо.

Зверніть увагу на те, що окремі умови кредитування (особливо пільгові!!!) можуть діяти *протягом не всього строку користування кредитом.*

Врахуйте, що відповідно до вимог ст. 55 Закону України "Про банки і банківську діяльність" банкам забороняється вимагати від клієнта придбання будь-яких товарів чи послуг від банку або від спорідненої чи пов'язаної особи банку як обов'язкову умову надання банківських послуг, у тому числі надання споживчого кредиту.

Таким чином, у разі, якщо банк пов'язує можливість видачі Вам кредиту з Вашим обов'язком укласти відповідні договори страхування винятково зі страховими компаніями або отримати посвідчувальні написи нотаріусів, перелік яких визначає сам банк, усупереч Вашій згоді, Ви маєте право обрати інший банк, який пропонує найбільш прийнятні для Вас умови кредитування

Для прийняття оптимального рішення Вам слід ознайомитись з пропозиціями декількох банків, які видають споживчі кредити. Одержана інформація дозволить Вам порівняти пропозиції за споживчими кредитами в різних банках та вибрати найбільш прийнятну.

III. Уважно вивчайте кредитний договір та інші документи

Не поспішайте підписувати документи. Перед підписанням кредитного договору ретельно вивчіть його зміст. З цією метою, якщо у Вас є така можливість, візьміть проект кредитного договору (до його підписання) додому для більш уважного вивчення тих умов, які встановлюють Ваші зобов'язання (відповідальність). Переконайтесь, що запропонований банком для підписання зміст кредитного договору не містить умов, сутність та значення яких Вам не зрозумілі.

Якщо будь-які умови кредитування Вам не зрозумілі, **просіть роз'яснення і відповідні документи у співробітників банку, з'ясовуйте й уточнюйте усі питання, які цікавлять Вас або є для Вас незрозумілими.**

Якщо Ви не одержали необхідного (вичерпного) роз'яснення, краще відкладіть прийняття рішення про отримання кредиту на запропонованих Вам умовах.

У цьому разі рекомендуємо також повідомити про даний факт у *територіальне управління Національного банку України, що здійснює нагляд за банком.*

Така інформація сприятиме підвищенню якості нагляду за банками та покращенню їх роботи.

Залишаючи у банку заяву на отримання кредиту, зверніть увагу, що така заява може бути Вашою пропозицією (офертою) укласти кредитний договір на умовах, передбачених цією заявою. Ухвалення (акцепт) банком цієї заяви (Вашої пропозиції) означатиме укладення кредитного договору без додаткового повідомлення Вас про даний факт.

Зверніть увагу, що відповідно до вимог Правил № 168 кредитний договір в обов'язковому порядку має містити таке:

- *детальний розпис сукупної вартості кредиту* з урахуванням відсоткової ставки за ним, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача;

- *графік платежів* (згідно зі строковістю, зазначеною у договорі, – щомісяця, щокварталу тощо) у розрізі сум погашення основного боргу, сплати відсотків за користування кредитом, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача за кожним платіжним періодом з урахуванням даних, передбачених у додатку до Правил № 168. У графіку платежів має бути докладно розписана сукупна вартість кредиту за кожним платіжним періодом;

- *сукупну вартість кредиту*, зазначену як у відсотковому вираженні (у вигляді реальної відсоткової ставки (у відсотках річних)), так і в абсолютному значенні подорожчання кредиту (у грошовому вираженні) з урахуванням відсоткової ставки за ним, вартості всіх супутніх послуг та інших фінансових зобов'язань споживача, які пов'язані з отриманням, обслуговуванням і погашенням кредиту.

Уважно вивчивши умови кредитного договору, ще раз зважте усі "ЗА" та "ПРОТИ" щодо отримання кредиту. Розсудливо визначте свої можливості щодо своєчасного повернення кредиту з урахуванням відсоткової ставки за ним та сплати вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань, що пов'язані з отриманням, обслуговуванням та погашенням кредиту.

IV. Підписання кредитного договору - найвідповідальніший етап

Пам'ятайте! Підписавши кредитний договір (заяву-оферту), Ви погоджуєтесь зі всіма його умовами і берете на себе зобов'язання щодо їх виконання, зокрема щодо повернення у встановлені строки суми основного боргу і сплати всіх належних платежів, за невиконання (неналежне виконання) яких банк матиме право звернутися з позовом до суду.

Підписуйте кредитний договір (інші документи банку), *тільки у тому разі, якщо Ви впевнені* в тому, що всі його умови Вам зрозумілі, Ви чітко усвідомлюєте, які платежі, у якій сумі, у який строк і в якій валюті Вам необхідно буде сплачувати, і Ви абсолютно переконані, що зможете це зробити.

Документи для відкриття поточних рахунків для суб'єктів господарської діяльності

Юридична особа	Суб'єкт підприємницької діяльності – фізична особа	Відокремлений підрозділ без права юридичної особи
1	2	3
Заява на відкриття поточного рахунка	Заява на відкриття поточного рахунка	Заява на відкриття поточного рахунка
Копія свідоцтва про державну реєстрацію в органі виконавчої влади, засвідчена нотаріально	Копія Свідоцтва про державну реєстрацію в органі виконавчої влади, засвідчена нотаріально	Клопотання юридичної особи про відкриття поточного рахунка відокремленому підрозділу
Копії Статуту чи Положення та Установчого договору	Копія Довідки про взяття на облік платника податків (форма №4-ОПП)	Копія Свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи в органі виконавчої влади, засвідчена нотаріально
Копія Довідки про взяття на облік платника податків (форма №4-ОПП)	Довідка для пред'явлення в банк про реєстрацію в Пенсійному фонді України	Копія положення про відокремлений підрозділ, засвідчена нотаріально
Довідка для пред'явлення в банк про реєстрацію в Пенсійному фонді України	Страхове Свідоцтво Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	Копія Довідки про взяття на облік платника податків (форма №4-ОПП) на юридичну особу і на відокремлений підрозділ
Страхове Свідоцтво Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	Копія Довідки про включення підприємства до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України та Довідка для банківських установ	Довідка для пред'явлення в банк про реєстрацію відокремленого підрозділу в органах Пенсійного фонду України

Продовження дод. 9

1	2	3
Копія Довідки про включення підприємства до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України та Довідка для банківських установ	Копія паспорта	Страхове Свідоцтво Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань
Документи, що підтверджують повноваження осіб, що мають право першого та другого підписів	Копія Довідки про присвоєння ідентифікаційного коду, видана податковим органом	Копія Довідки про включення підприємства до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України та Довідка для банківських установ
Копія паспорта	Картка із зразками підписів, засвідчена нотаріально	Документи, що підтверджують повноваження осіб, що мають право першого та другого підписів
Копія Довідки про присвоєння ідентифікаційного коду, видана податковим органом		Копія паспорта
Картка із зразками підписів та відбитком печатки, засвідчена нотаріально		Копія Довідки про присвоєння ідентифікаційного коду, видана податковим органом
		Картка із зразками підписів, засвідчена нотаріально

Правила заповнення реквізитів касових документів

Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
1	2
Номер	Банк, що здійснює операцію, проставляє порядковий номер реєстрації касового документа
Дата здійснення операції	<p>У заяві на переказ готівки зазначається дата фактичного пред'явлення її в банк</p> <p>Грошові чеки дійсні протягом 10 календарних днів із дня їх виписування, не враховуючи день виписування</p> <p>У всіх інших касових документах зазначається дата здійснення касової операції.</p> <p>Дата здійснення операції в документі зазначається так: число цифрами "ДД", місяць словом, рік цифрами "РРРР"</p>
Платник	<p>Зазначається назва юридичної особи та прізвище, ім'я, по батькові особи, яка уповноважена діяти від імені юридичної особи, що здійснює переказ готівки</p> <p>Якщо переказ готівки здійснює фізична особа, то зазначається її прізвище, ім'я та по батькові (ідентифікаційний або реєстраційний номер, номер особового рахунка)</p> <p>У разі здійснення операцій з готівкою без відкриття рахунка на суму, що перевищує 50000 грн або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, у касових документах мають зазначатися реквізити, передбачені в п. 5 гл. 1 розд. III цієї Інструкції</p> <p>У прибутковому, видатковому та прибутково-видатковому касових ордерах зазначається прізвище, ім'я, по батькові працівника банку</p> <p>При оформленні прибутково-видаткового касового ордера на загальну суму здійснених касових операцій цей реквізит не заповнюється</p>
Отримувач	<p>У касових документах на видачу готівки фізичній особі зазначається її прізвище, ім'я та по батькові, юридичній особі - назва юридичної особи та прізвище, ім'я та по батькові особи, яка уповноважена діяти від імені юридичної особи</p> <p>У касових документах на переказ готівки зазначається назва юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи</p> <p>У прибутковому, видатковому та прибутково-видатковому касових ордерах зазначається прізвище, ім'я, по батькові працівника банку</p> <p>При оформленні прибутково-видаткового касового ордера на загальну суму здійснених касових операцій цей реквізит не заповнюється</p>

Продовження дод. 10

1	2
Код отримувача	У разі здійснення переказу готівки для зарахування на рахунок отримувача, відкритий в іншому банку, зазначається для: юридичної особи - ідентифікаційний код за Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України; фізичної особи - ідентифікаційний номер платника податків.
Банк отримувача	Зазначається назва та місцезнаходження банку отримувача
Банк платника	Зазначається назва та місцезнаходження банку платника
Код банку отримувача	Зазначається реквізит банку отримувача, визначений і включений до довідника банківських установ України.
Назва валюти	Зазначається літерний код валюти відповідно до вимог нормативно-правових актів під час здійснення операцій з іноземною валютою
Дебет/кредит	Зазначаються відповідні рахунки за касовими операціями
Сума цифрами	Сума зазначається цифрами, гривні відділяються від копійок комою «,», копійки позначаються двома цифрами. Аналогічно зазначається сума в іноземній валюті
Еквівалент у гривнях	Зазначається під час здійснення операцій з іноземною валютою сума в гривнях, що розраховується у встановленому порядку
Загальна сума	Зазначаються сума словами, а назва національної валюти повністю "гривень" або скорочено "грн" або графічним знаком гривні - . Якщо сума складається лише з копійок, то перед її зазначенням ставиться "Нуль" гривень або скорочено "грн" або графічний знак гривні - . Якщо сума виражена в цілих гривнях, то зазначається "00 коп." або "00 копійок". Під час здійснення операцій з іноземною валютою сума словами зазначається в іноземній валюті та її еквівалент у гривнях в аналогічному порядку
Призначення платежу	У разі видачі готівки з каси зазначається, на які цілі вона видається, під час приймання готівки зазначається вид платежу або джерела її надходження, а в разі внесення суб'єктами підприємницької діяльності - фізичними особами на поточні рахунки власної готівки за рахунок заощаджень зазначається "внесення власних заощаджень готівкою". За операціями за вкладними (депозитними) рахунками зазначається внесення готівки на вкладний (депозитний) рахунок або видача готівки з нього. За операціями, не пов'язаними з платежами та вкладними (депозитними) рахунками, зазначається "переказ готівки"

Продовження дод. 10

1	2
Пред'явлений документ	У грошових чеках, заявах на видачу готівки незалежно від суми зазначаються найменування пред'явленого документа (паспорт або документ, що його замінює), серія, номер і дата його видачі, найменування установи, яка видала документ. Дата народження та місце проживання (для нерезидентів - місце тимчасового перебування) зазначається в разі здійснення операцій з готівкою без відкриття рахунка на суму, що перевищує 50000 грн або еквівалент цієї суми в іноземній валюті. У прибуткових, видаткових та прибутково-видаткових касових ордерах і заявах на видачу готівки працівникам банку, а також інкасаторам територіальних управлінь зазначається назва документа (посвідчення, перепустка) та його номер (крім операцій з видачі готівки касовим працівникам під час ведення аналітичного обліку)
Підпис платника/отримувача	Платник/отримувач ставить підпис власноручно Під час оформлення прибутково-видаткового касового ордера на загальну суму здійснених касових операцій підписи не ставляться
Підписи банку	Ставлять підпис власноручно посадові особи, визначені банком
Додаткові реквізити	
Код платника	У разі внесення готівки як сплати податків і зборів до бюджету платник зазначає код/номер, а саме: юридична особа - ідентифікаційний код за Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України; фізична особа - ідентифікаційний номер платника податків (крім випадків, якщо фізична особа через свої релігійні переконання відмовилася від прийняття ідентифікаційного номера і в її паспорті зроблено відповідну відмітку). Зазначається в разі здійснення операцій з готівкою без відкриття рахунку на суму, що перевищує 50000 гривень або еквівалент цієї суми в іноземній валюті.
Код бюджетної класифікації	Зазначається платником у разі здійснення платежів податків і зборів до бюджету
Період платежу	Зазначається, за який період здійснюється платіж
Дата валютування	Заповнюється клієнтом за його бажанням. Дата валютування не може перевищувати 10 календарних днів від дати складання касового документа (дата складання документа не враховується)
Інші додаткові реквізити, потрібні для здійснення операції, банк визначає самостійно	

Додаток 11

Баланс банку Х
за станом на кінець дня 01.01.2009 р.

Додаток 12

Баланс банку У на 01.01.2009 р.

НАЦІОНАЛЬНА РЕЙТИНГОВА ШКАЛА

Позначення рейтингу	Характеристика рейтингу
1	2
I. Довгострокові кредитні рейтинги (більше ніж один рік)	
1. Інвестиційні рівні	
uaAAA	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується найвищою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами
uaAA	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується дуже високою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами
uaA	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується високою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Рівень кредитоспроможності чутливий до впливу несприятливих комерційних, фінансових та економічних умов
uaBBB	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується достатньою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Рівень кредитоспроможності залежить від впливу несприятливих комерційних, фінансових та економічних умов
2. Спекулятивні рівні	
uaBB	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується кредитоспроможністю нижчою, ніж достатня порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Висока залежність рівня кредитоспроможності від впливу несприятливих комерційних, фінансових та економічних умов

1	2
uaB	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується низькою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Дуже висока залежність рівня кредитоспроможності від впливу несприятливих комерційних, фінансових та економічних умов
uaCCC	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується дуже низькою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Потенційна вірогідність дефолту
uaCC	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується високою вірогідністю дефолту
uaC	Позичальник очікує дефолт за борговими зобов'язаннями
uaD	Дефолт. Виплата відсотків і основної суми за борговими зобов'язаннями позичальника припинена без досягнення згоди з кредиторами щодо реструктуризації заборгованості до настання строку платежу
II. Короткострокові кредитні рейтинги (до одного року)	
1. Інвестиційні рівні	
uaK1	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується найвищою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника дає змогу запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді
uaK2	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується високою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника достатньо високий для того, щоб запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді

1	2
uaK3	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується достатньою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника задовільний для того, щоб запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді
2. Спекулятивні рівні	
uaK4	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується низькою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника недостатній для того, щоб запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді
uaK5	Позичальник або окремий борговий інструмент характеризується дуже низькою кредитоспроможністю порівняно з іншими українськими позичальниками або борговими інструментами. Фінансовий стан такого позичальника не дає змоги запобігти передбачуваним ризикам у короткостроковому періоді
uaKD	Позичальник оголосив дефолт за борговими зобов'язаннями
Додаткові позначення	
- або +	Проміжні категорії рейтингу відносно основних категорій
(pi)	Рейтинги, визначені на підставі використання лише публічної інформації
відкликаний	Рейтинг, відкликаний у зв'язку з тим, що позичальник не надає необхідної інформації для оновлення рейтингу або з інших причин
призупинений	Рейтинг, що може бути відкликаний (як проміжний етап перед його можливим відкликанням) у зв'язку з тим, що позичальник не надає необхідної інформації для оновлення рейтингу або з інших причин

Таблиця 7.3

Характеристика видів кредиту

Характеристика видів кредиту	Кредит в разовому порядку	Кредит за овердрафтом	Кредитна лінія	Інвестиційне кредитування
Визначення та короткий опис продукту	Кредит, що надається клієнту однією сумою. Надання кредиту може відбуватись як шляхом зарахування суми кредиту на поточний рахунок клієнта-позичальника, так і шляхом оплати з позичкового рахунка зобов'язань клієнта перед третіми особами	Короткостроковий кредит, який надається клієнту шляхом оплати його розрахункових документів з поточного рахунка понад фактичний (кредитовий) залишок на ньому, в межах встановленого банком ліміту овердрафту. Ліміт овердрафту встановлюється для кожного клієнта індивідуально в залежності від обсягу його потоків	Це згода банку-кредитора надати кредит у майбутньому в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовленої суми за певний період часу без проведення додаткових спеціальних переговорів. Кредитна лінія надається шляхом відкриття для позичальника окремого позичкового рахунка для заліку сум кредиту та сум для наступного його погашення	Довгострокове кредитування з правом контролю за цільовим використанням кредитних коштів.
Підстава	Письмовий кредитний договір між банком та клієнтом			
Мета фінансування	Фінансування операцій, розрахованих на швидке отримання прибутку в межах законодавства (як правило, для фінансування потреб в оборотних коштах; покриття поточних та сезонних витрат)			Фінансування будівництва Придбання, реконструкція та капітальний ремонт основних засобів Фінансування поточних потреб (придбання товарів довгострокового використання)

Продовження табл. 7.3

1	2	3	4	5
Валюта	Національна та іноземна			Національна
Строк	Коротко-строковий	З визначенням строків погашення траншів: до 14 або до 30 календарних днів Без визначення строків погашення траншів	Як правило, до 1 року, але більшість з них являють собою тривалі зв'язки з банком, які автоматично продовжуються на новий строк. При стабільному фінансовому стані у позичальника виникає можливість використовувати кредитну лінію як довгострокове джерело коштів	Більше 1 року, з урахуванням об'єкта кредитування, розміру кредиту і фінансового стану позичальника
Забезпечення	Бланковий (може надаватися тільки в межах наявних коштів (без застави майна чи інших видів забезпечення – тільки під зобов'язання повернути кредит) із застосуванням підвищеної відсоткової ставки надійним позичальникам, які мають стабільні джерела погашення кредиту і перевірений авторитет у банківських колах) Забезпечений. Як основне забезпечення можуть бути оформлені майнові права на отримання грошової виручки або товару за укладеними позичальником контрактами. Також забезпеченням може бути рухоме або нерухоме майно позичальника, гарантії банків, майнове поручительство третіх осіб та ін.			Забезпечений заставою Як застава використовуються акції, нерухоме і рухоме майно, виробничі та інші активи, що належать підприємству-позичальнику і можуть бути прийняті в забезпечення згідно з чинним законодавством України.
Плата за кредит	Відсотки та комісії			

Продовження табл. 7.3

1	2	3	4	5
Погашення кредиту	За заздальгідь погодженим з клієнтом та зафіксованим у кредитному договорі графіком	При надходженні коштів на рахунок клієнта відбувається автоматичне погашення протягом не більш як 30 днів, після чого клієнт повинен погасити заборгованість шляхом перерахування на поточний рахунок суми, не меншої ніж сальдо по рахунку	Погашення боргу й відсотків здійснюється переважно одноразовим платежем, але можливе й поетапне погашення кредиту відповідно до умов кредитної угоди	Відповідно до кредитного договору
Переваги	Оптимальний вид кредитування при проведенні разових угод Ідеально підходить для створення кредитної історії Дозволяє терміново покрити тимчасовий касовий розрив	Спрощений пакет документів Відсутність вимог до цільового використання Можливість отримувати транші без проведення узгоджувальних дій з банком Ліберальний підхід до забезпечення	Клієнт має доступ до значних кредитних ресурсів, але виплачує відсоток лише за ту суму, яку фактично позичив на даний момент Дає змогу для клієнта забезпечити власну ліквідність, чи як кажуть, мати «ліквідну подушку» На прохання підприємства ліміт кредитування можна переглядати	По кредиту може бути встановлений пільговий період, протягом якого клієнт погашає тільки відсотки. Це дає можливість позичальнику «запустити» проект без надмірного фінансового напруження За рахунок кредитних коштів можна покрити до 80 % вартості проекту Довгостроковий характер Банк здійснює поточний контроль за інвестиційним проектом, що може підвищити його ефективність

Продовження табл. 7.3

1	2	3	4	5
Умови отримання	Наявність аналітично засвідченої можливості обслуговування боргу клієнтом Частка участі підприємства власними коштами в даному проекті має складати приблизно не менше 30% Для забезпечення повернення кредиту умови кредитного договору, як правило, повинні передбачати застосування залогового права, гарантій чи страхування кредитного ризику Наявність досить успішного бізнесу з перспективами в найближчому майбутньому	Наявність поточного рахунку в банку не менше 3-х місяців, а в деяких банках цей строк може сягати 1 року Стабільні надходження виручки від реалізації на поточний рахунок Позитивна репутація, незаплямована кредитна історія Часто для отримання бланкового овердрафту необхідна наявність депозитного рахунку в цьому ж банку, який у випадку не виплати боргу клієнтом йде на його погашення)	Підприємство повинно вести прибуткову діяльність, мати стабільні надходження коштів від реалізації власної продукції або послуг, забезпечення повинно бути в нормальному стані і користуватись попитом на ринку. Як правило, частину забезпечення повинне складати нерухоме майно	Страхування об'єкта кредитування на користь банку протягом всього строку користування кредитом Наявність перспективного та об'єктивного бізнес-плану Стабільне фінансове положення позичальника Обов'язкове фінансування частини проекту за рахунок власних коштів (більше 15 % вартості проекту) Дисконтована вартість застави повинна становити не менше 200% від суми зобов'язань

Таблиця 7.4

Характеристика видів кредиту

Характеристика видів кредиту	Контокорентний кредит	Авальний кредит	Акцептний кредит
1	2	3	4
Визначення та короткий опис продукту	Це кредит, що передбачає відкриття контокорентного рахунка (єдиного рахунка для кредитних і розрахункових операцій) клієнту банку, на якому відображаються, з одного боку, кредити банку і всі платежі за дорученням клієнта, а з іншого – кошти, що надходять в банк у вигляді вкладів, повернення кредитів. Забезпечує кредитування в обсязі, що не перевищує визначений ліміт	Це позика, коли банк бере на себе відповідальність за зобов'язаннями позичальника у формі поручительства або гарантії Підприємство - одержувач платежу отримує від банку-гаранта (аваліста) умовне платіжне зобов'язання. Якщо власник векселя вносить протест у зв'язку з несплатою векселя, банк-аваліст погашає всю суму векселя за платника	Це позика, яка передбачає акцептування банком інкасованої позичальником тратти за умови, що позичальник надає в розпорядження банку вексель до строку його оплати. Особливістю цього кредиту є те, що банк надає позичальнику не гроші, а гарантію оплатити векселі у визначений строк
Підстава	Контокорентний кредит надають на підставі попередньо укладеного на певний строк договору за контокорентом	Оформлення кредитної угоди та видача банком-гарантом умовного платіжного зобов'язання клієнту	Кредитна угода оформляється з використанням переказного векселя, де одержувач грошей указує платника, який повинен акцептувати вексель

Продовження табл. 7.4

1	2	3	4
Мета фінансування	Може використовуватись: для фінансування придбання засобів виробництва, готової продукції, виробничих запасів (фінансування поточної виробничої діяльності) для подолання тимчасових фінансових труднощів	Переважно для фінансування оборотних коштів, а також фінансування зобов'язань, які на даний момент не може погасити клієнт в результаті тимчасової нестачі власних коштів	Фінансування оборотних коштів позичальника і переважно у сфері зовнішньої торгівлі
Валюта	Національна та іноземна	Національна	
Строк	Короткостроковий	Позика оформляється без зазначення строку або до настання строку погашення векселів, що їх беруть у заставу	Короткостроковий
Забезпечення	Бланковий Забезпечений заставою	Забезпеченням є векселі, що приймаються, але не за повною їх вартістю, а за 60-90% номіналу залежно від кредитоспроможності клієнта, що заставляє векселі, і надійності самих векселів	Вексель
Плата за кредит	Відсотки та комісія за банківські послуги, а також комісійні (якщо банк дозволяє короткострокове збільшення ліміту кредиту) Відсотки за користування контокорентним рахунком є найвищими в банківській практиці	Комісійні, розмір яких залежить від виду вимог, що впливають з гарантії, а також строку дії гарантії; та відсотки за діючими ставками (за умови, що банківський аваліст погашає суму векселя за платника)	Акцептна комісія

Продовження табл. 7.4

1	2	3	4
Погашення кредиту	У відповідності до умов кредитного договору	Погашення позики під вексель робить саме той, хто користується кредитом, після чого банк повертає йому векселі на суму погашеного боргу Погашення кредиту відбувається або шляхом перерахування коштів з розрахункового рахунка клієнта на позичковий, або (у випадку, коли від самого підприємства гроші не надходять) на погашення позики використовуються суми, які надходять в оплату векселів	До настання строку платежу по векселю позичальник сплачує суму на погашення векселя
Переваги	Відсотки за кредит нараховуються лише за фактичні дні користування Кредитними коштами підприємство може скористатися будь-коли без укладення додаткової кредитної угоди Він спрощує взаємовідносини між банком і позичальником, здешевлює процес кредитування,	Простота та ясність авалю разом з властивою йому обособленістю та трансфертабельністю дозволяє уникнути багатьох ускладнень, пов'язаних з наданням гарантій, також саме оформлення авалю простіше, ніж гарантійного листа В порівнянні з гарантією аваль невід'ємний від самого векселя Вексель придатний для обігу і може використовуватись як засіб платежу	Позичальник (векседавець) може використовувати акцептований банком вексель як платіжний засіб для придбання товарів, оплати своїх зобов'язань перед іншими кредиторами та розрахунків з іншим банком

Продовження табл. 7.4

1	2	3	4
	<p>дає можливість отримати необхідну додаткову суму майже в будь-який момент</p> <p>За дебетового сальдо контокорентного рахунка банк за використані ним кошти сплачує підприємству відсотки, як правило, у розмірі ставки на вклади до запитання</p>	<p>Відрізняється ще більшою незалежністю у порівнянні з гарантією, бо вексельне зобов'язання, що створюється авалем, має особливу вексельну силу, якій характерна більш спрощена форма стягнення у випадку його невиконання, що не притаманне зобов'язанню, яке випливає з банківської гарантії</p>	<p>Цей кредит дешевший для підприємств проти вексельного, оскільки вони сплачують банку лише комісійні за акцепт векселя</p>
<p>Умови отримання</p>	<p>Висока платіжна дисципліна</p> <p>Відносно стабільна достатність власних оборотних коштів</p> <p>Стабільні надходження коштів на розрахункові, поточні рахунки від реалізації власної продукції (тобто повинно бути стабільне прибуткове виробництво)</p> <p>За сучасних умов контокорентне кредитування суб'єктів господарювання України практично не зустрічається</p>	<p>Надійність векселя, який служить забезпеченням</p> <p>Правильність юридичного оформлення векселя</p> <p>Наявність реальних товарів, після реалізації яких виникне можливість погашення заборгованості</p>	<p>Наявність реальних товарів після реалізації яких виникне можливість погашення заборгованості, тобто наявність забезпечення векселів</p>

Таблиця 8.1

Форми безготівкових розрахунків

Форма безготівкових розрахунків, їх визначення	Застосування	Переваги	Недоліки	Схема документообороту
1	2	3	4	5
<p><i>Платіжне доручення</i> – письмове доручення власника рахунка перерахувати відповідну суму зі свого рахунка на рахунок отримувача коштів</p>	<p>За фактично відвантажену продукцію (виконані роботи, послуги) В порядку попередньої оплати Для завершення розрахунків за актами звіряння взаємної заборгованості підприємств Для перерахування підприємствами сум, які належать фізичним особам (заробітна плата, пенсії, грошові доходи фермерів тощо) на їх рахунки, відкриті в установах банків В інших випадках за згодою сторін</p>	<p>Досить проста схема документообігу, що значно підвищує розрахунки Покупець має змогу попередньо перевірити якість товарів Можливість використання у разі нетоварних операцій</p>	<p>Відсутність гарантії платежу для постачальника Постачальник потрапляє у залежність від покупця, який може зволікати з виписуванням платіжного доручення</p>	<p>Отримавши товар і рахунок-фактуру від постачальника, покупець направляє платіжне доручення у свій банк Банк списує відповідні кошти з рахунка покупця і направляє документи про перерахування грошей на рахунок у банк постачальника Банк постачальника зараховує відповідну грошову суму на рахунок постачальника</p>

Продовження табл. 8.1

1	2	3	4	5
<p><i>Платіжна вимога-доручення</i> – комбінований розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхня частина – вимога підприємства-постачальника до підприємства-покупця оплатити вартість товару, виконаних робіт, послуг Нижня частина – доручення покупця банку, який його обслуговує, переказати належну суму коштів з його рахунка на рахунок постачальника</p>		<p>Підвищується відповідальність суб'єктів розрахункових відносин за організацію розрахунків у зв'язку з тим, що розрахункові документи пересилаються постачальником платника, обминаючи банк</p>	<p>Відсутність гарантії платежу Невчасна оплата рахунків платника, відмови від акцепту сповільнюють рух коштів</p>	<p>Вимога-доручення заповнюється одержувачем коштів і надсилається платникові разом з розрахунковими та відвантажувальними документами за поставлену згідно з договором продукцію Платник, отримавши платіжну вимогу-доручення при згоді оплати її здає в банк, що його обслуговує Акцептована за платіжною вимогою-дорученням сума перераховується з рахунка платника на рахунок постачальника</p>

Продовження табл. 8.1

1	2	3	4	5
<p><i>Платіжна вимога</i> - наказ одержувача коштів (постачальника) про переказівання йому коштів з рахунка платника. У платіжній вимозі зазначається призначення платежу та відповідна стаття законодавчого акта, якщо передбачене право безспірного стягнення та безакцептного списання коштів</p>	<p>У передбачених законодавством України випадках За рішенням суду, арбітражного суду, виконавчими написами У всіх випадках має бути посилення на підставу платежу – назва статті закону, постанова суду тощо</p>		<p>Одержувач коштів виписує і здає в установу банку, що його обслуговує, платіжну вимогу до платника і реєстр платіжних вимог Банк одержувача пересилає платіжну вимогу і реєстр банку платника Банк платника видає платникові платіжну вимогу і повідомляє про платіж На основі перевіреної платіжної вимоги установа банку списує зазначену суму з рахунка платника З банку платника надходять документи про перерахування коштів у банк одержувача Банк одержувача зараховує зазначену суму на рахунок одержувача коштів</p>	
<p><i>Акредитив</i> – це форма розрахунків, при якій банк-емітент за дорученням свого клієнта (заявника акредитива) зобов'язаний: виконати платіж третій особі (бенефіціару) за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги; надати повноваження іншому (виконуючому) банкові здійснити цю оплату</p>	<p>В міжміських і в міжнародних розрахунках, коли постачальник хоче забезпечити собі гарантію оплати поставленої продукції</p>	<p>Постачальник має гарантію оплати Можна контролювати товарну операцію, якщо умовами договору передбачено відкриття акредитива з акцептом оплати уповноваженою особою</p>	<p>Відвернення коштів у разі відкриття всіх видів акредитивів (крім гарантованого) з господарського обігу покупця Досить ускладнена схема документообігу</p>	<p>Після відвантаження продукції, виконання робіт (послуг) бенефіціар подає документи, передбачені умовами акредитива, виконуючому банку</p>

Продовження табл. 8.1

1	2	3	4	5
			У разі затримки з відкриттям акредитива постачальник не відвантажує товар, що негативно позначається на його фінансовому стані	Виконуючий банк перевіряє подані документи на предмет дотримання усіх умов акредитива і надсилає повідомлення банку-емітенту для отримання згоди на виконання акредитива Виплати бенефіціару за акредитивом, депонованим у виконавчому банку, здійснюються з рахунка «Акредитиви», списання коштів з цього рахунка виконуючий банк здійснює на підставі реєстру документів за акредитивом

Продовження табл. 8.1

1	2	3	4	5
				<p>При виконанні акредитива, депонованого у банку-емітенті, цей банк списує кошти з рахунка «Акредитиви» та перераховує їх на рахунок бенефіціара; банк бенефіціара у свою чергу після отримання коштів від банку-емітента списує суму за акредитивом з відповідного позабалансового рахунка</p>
<p>Чек – письмове доручення банку провести перерахування коштів з рахунка чекодавця (платника) на рахунок чекоутримувача (отримувача коштів)</p>	<p>Платежі за отримані товари, виконані роботи, надані послуги, як правило, у внутрішньоміських розрахунках між юридичними особами та між фізичними і юридичними особами</p>	<p>Постачальник має гарантію оплати, оскільки покупець заздалегідь депонує кошти на окремому рахунку</p>	<p>Вилучення товарів з обігу платника у зв'язку з необхідністю їх депонування Досить ускладнений документообіг</p>	<p>Покупець на основі заяви отримує у своєму банку чекову книжку, для чого банк-емітент депонує певні кошти (ліміт чекової книжки)</p>

Продовження табл. 8.1

1	2	3	4	5
		<p>Покупець має право й змогу попередньо перевірити якість товару, виконаних робіт, оскільки чек виписують під час здійснення товарної операції</p> <p>Максимально наближені в часі поставка товару і момент платежу</p> <p>Можуть використовувати як юридичні, так і фізичні особи</p>		<p>Покупець, одержавши рахунок постачальника на товар (послугу), виписує і передає постачальникові чек</p> <p>Постачальник здає чек в установу банку, яка його обслуговує</p> <p>Банк зараховує суму, вказану в чеку, на рахунок постачальника</p> <p>Одночасно ця сума списується з рахунка покупця, на якому вона була депонована</p>

Додаток 1

Умови внесення цінних паперів до лістингу

Цінний папір	Відомості про емітента	Вартість чистих активів емітента	Фінансові показники емітента	Біржові угоди з ЦП емітента	Номінальна вартість серії випуску
1	2	3	4	5	6
Лістинг першого рівня					
Акція	Існує не менше трьох років; кількість акціонерів емітента не менше 500 осіб	Не менше 100 000 000 грн	Річний дохід за останній фінансовий рік не менше 100 млн грн Відсутні збитки за підсумками останніх двох років Ринкова капіталізація не менше 100 млн грн	Кожен з останніх 6 місяців укладалось не менше 10 біржових угод та виконувалось не менше 10 біржових контрактів, при цьому середньомісячна вартість біржових угод складає не менше 1 000 000 грн	
Облігації підприємств	Існує не менше трьох років	Не менше 100 000 000 грн	Відсутні збитки за підсумками останніх двох фінансових років	Кожен з останніх 6 місяців з облігаціями цієї серії випуску укладалось не менше 5 біржових угод та виконувалось не менше 5 біржових контрактів, середньомісячна вартість біржових протягом останніх 6 місяців складає не менше 500 000 грн	Не менше 10 млн грн
Облігацій місцевих позик				Середньомісячна вартість біржових угод протягом останніх 6 місяців складає не менше 400 000 грн	Не менше 25 млн грн

1	2	3	4	5	6
ЦП інститутів спільного інвестування	Існує не менше трьох років	Не менше 20 000 000 грн		Середньомісячна вартість біржових угод протягом останніх 6 місяців складає не менше 100 000 грн	
Лістинг другого рівня					
Акція	Існує не менше одного року Загальна кількість акціонерів становить не менше 100 осіб	Не менше 50 000 000 грн	Річний дохід за останній фінансовий рік становить не менше 50 000 000 грн Відсутні збитки за підсумками останнього фінансового року Ринкова капіталізація емітента складає суму, не меншу 50 000 000 грн	Кожен з останніх 6 місяців укладалось не менше 10 біржових угод та виконувалось не менше 10 біржових контрактів, при цьому середньомісячна вартість біржових угод з цінними паперами емітента протягом останніх 6 місяців складає не менше 250 000 грн	
Облігації підприємств	Емітент існує не менше одного року	Не менше 10 000 000 грн	Відсутні збитки за підсумками останнього фінансового року	Середньомісячна вартість біржових угод з облігаціями цієї серії випуску протягом останніх 6 місяців складає не менше 150 000 грн	Не менше 5 000 000 грн
Облігацій місцевих позик				Середньомісячна вартість біржових угод з облігаціями цієї серії випуску протягом останніх 6 місяців складає не менше 100 000 грн	Не менше 10 000 000 грн
ЦП інститутів спільного інвестування	Існує не менше одного року	Не менше 10 000 000 грн		Середньомісячна вартість біржових угод протягом останніх 6 місяців не менше 50 000 грн	

Додаток 4

Окремі дані про банки України

Показники	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Кількість банків за реєстром (на кінець року)	76	133	211	228	230	229	227	214	203
Із загальної кількості:									
державні	2	2	2	2	2	2
акціонерні товариства:	159	169	177	184	178	173
відкриті	96	119	125	133	125	124
закриті	63	50	52	51	53	49
товариства з обмеженою відповідальністю	67	59	50	41	34	28
Кількість банків за участю іноземного капіталу	12	12	14	22	28	30
у тому числі зі 100%-м іноземним капіталом	1	1	2	6	9	8
Кількість банків, які мають ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій	115	134	146	157	161	153
Крім того, кількість інших фінансових установ, яким надано ліцензію	-	-	-	-	4	2	2	2	1
Спlachений статутний фонд діючих банків у гривневому еквіваленті, млн грн	...	0,5	15	88	541	1098	1636	2103	2910

Продовження дод. 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Кількість ліквідованих банків у зв'язку з порушенням банківського законодавства та з інших причин (за період)	...	3	6	11	1	11	10	16	11
Кількість банків, у яких відізнана ліцензія на здійснення валютних операцій у зв'язку з порушенням банківського законодавства (за період)		3	1	-	7	26	5	14	34
Кількість банків за реєстром (на кінець періоду)	195	189	182	179	182	186	193		197
у тому числі зареєстровано протягом періоду	1	3	5	5	7	5	13	6	-
Із загальної кількості:									
Кількість банків, які мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій	153	152	157	158	160	165	170	175	184
Кількість банків, що подають звітність НБУ	153	152	157	157	160	163	169	173	182
Із них банки за організаційно-правовою формою господарювання:									
акціонерні товариства:	169	164	155	151	132	132	134	141	152
відкриті	120	115	107	107	92	91	91	99	113
<i>у тому числі державні</i>	2	2	2	2	2	2	2	2	2
закриті	49	49	48	44	40	41	43	42	39

Продовження дод. 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
товариства з обмеженою відповідальністю	26	25	20	28	28	31	35	32	30
кооперативні	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Банки з іноземним капіталом:									
кількість банків	31	28	20	19	19	23	35	47	50
у тому числі зі 100%-м іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9	13	17	18
Кількість банків, які мають ліцензію НБУ на здійснення валютних операцій (на кінець періоду)	149	149	153	156	158	162	167	175	182
Кількість інших фінансово-кредитних установ, яким надано ліцензію на здійснення банківських операцій	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Статутний капітал діючих банків, млн грн	3667	4576	6003	8116	11605	16111	26372	43808	67304
Кількість банків, виключених з Державного реєстру	9	9	12	8	4	1	6	-	-

Додаток 7

Показники для оцінки фінансового стану позичальника

Назва показників	Назва коефіцієнтів, що входять до конкретного показника	Формула	Характеристика елементів формули	Теоретичне значення	Економічний зміст показника
1	2	3	4	5	6
1. Показники ліквідності	1.1. Коефіцієнт загальної ліквідності (K1)	$K1 = \frac{ЗЗ+ГК+ДЗ+КВФ}{ЗК}$	ЗЗ – запаси и витрати ГК – грошові кошти ДЗ- дебіторська заборгованість КВФ – короткострокові фінансові вкладення	K1≥2-2,5	Теоретичне значення показує, що на кожну гривню короткострокових зобов'язань підприємство повинно мати 2-2,5 грн ліквідних активів, щоб задовольнити претензії кредиторів
	1.2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (K2)	$K2 = \frac{ГК+КВФ}{ЗК}$	ЗК – зобов'язання короткострокові	K2≥0,2-0,25	Це означає ситуацію, при якій потенційний позичальник повинен на кожну гривню короткострокових зобов'язань мати 20-25 к. абсолютно ліквідних активів
	1.3. Коефіцієнт автономності (K3)	$K3 = \frac{З}{ВК}$	З – усі зобов'язання ВК – власні кошти	K3≤1	Зобов'язання потенційного позичальника не повинні перевищувати його власні кошти
	1.4. Коефіцієнт маневреності власних коштів (K4)	$K4 = \frac{ВК-ОА}{ВК}$	ОА – основні активи	K4≥0,5	Величина оборотних активів (ВК-ОА) позичальника не може бути меншою половини всіх власних коштів
2. Показники погашення боргу	2.1. Коефіцієнт грошового потоку (к5)	$K5 = \frac{\Pi_0+A-D}{З}$	Π ₀ – прибуток після сплати податків А - амортизація Д – дивіденди З – зобов'язання, строком виконання до одного року	K5=1	K5 показує, яка частина грошових надходжень клієнта спрямовується на покриття основного боргу і відсотків за позиками, строком повернення до одного року. Чим нижчий коефіцієнт грошового потоку, тим менший резерв міцності для погашення боргів. При значенні коефіцієнта, що дорівнює 1, забезпечується фінансова стабільність клієнта
	2.2. Коефіцієнт відсоткових виплат (K6)	$K6 = \frac{\Pi_1+ВП}{ВП}$	Π ₁ – прибуток до сплати податків ВП – відсоткові платежі	K6≥1	K6 дає змогу оцінити, у скільки разів прибуток клієнта перевищує відсоткові платежі за позиками. Якщо менший за 1, виникає загроза неповернення позики

Продовження дод. 7

1	2	3	4	5	6
3. Показники ділової активності	3.1. Коефіцієнт дебіторської заборгованості (K7)	$K7 = \frac{D_{\text{ср}} \times 365}{\text{СПК}}$	D _{ср} – середня сума дебіторських рахунків СПК – сума продажів у кредит		Абсолютне значення показника важливе тільки для порівняння з аналогічним показником інших підприємств або показників попередніх періодів даного підприємства. Він дає можливість оцінити швидкість оплати рахунків позичальника. Збільшення значення показника оборотності дебіторської заборгованості вказує на уповільнення швидкості платежів на користь позичальника, а зменшення – на прискорення такої швидкості
	3.2. Коефіцієнт запасів і витрат (K8)	$K8 = \frac{ЗВ \times 365}{СТ}$	ЗВ – запаси і витрати СТ – собівартість проданих товарів та послуг		Він також використовується тільки для порівняння. Висока оборотність свідчить про ефективне використання ресурсів, але вона може бути передвісником виснаження запасів і незадоволеного попиту споживачів
	3.3. Коефіцієнт кредиторської заборгованості (K9)	$K9 = \frac{P_o \times 365}{C_n}$	P _o – рахунки до оплати C _n - сума покупок		Він також використовується для порівняння. Він дає змогу оцінити швидкість оплати клієнтом рахунків позичальника. Підвищення K9 може вказувати на проблеми з притоком готівки, а зниження – на дострокову оплату рахунків

Продовження дод. 7

1	2	3	4	5	6
4. Показники рентабельності	4.1. Рентабельність підприємства (P1)	$P1 = \frac{\text{ЧП}}{\text{СОБ}_k + \text{СОН}_k} \times 100\%$	ЧП – чистий прибуток СОБ _к – середній залишок оборотного капіталу СОН _к – середній залишок основного капіталу		Наведені показники рентабельності не мають певних стандартів. Їх використовують у динаміці і для порівняння з аналогічними показниками інших підприємств даної галузі господарювання
	4.2. Рентабельність реалізованої продукції (P2)	$P2 = \frac{\text{ЧП}}{B} \times 100\%$	B – виторг від реалізації продукції		
	4.3. Рентабельність акціонерного капіталу (P3)	$P3 = \frac{\text{ЧП}}{A} \times 100\%$	A – акціонерний капітал		
	4.4. Рентабельність активів (P4)	$P4 = \frac{\text{ЧП}}{A} \times 100\%$	A - активи		
	4.5. Рентабельність витрат (P5)	$P5 = \frac{\text{ЧП}}{З} \times 100\%$	З - затрати		